19

JOACHIMI HILDERANDI
S. Theol. D. & Ducatus Lüneburgici ejusque Comitatuum ſupremi Superintendentis

ANTIQVITATES

Ex univerſa Scriptura S. ſelectæ & ſecundum ordinem Librorum V. & N. T. adornatæ.

Quales olim in Acad. Julia ex ore dictantis ab Auditoribus exceptæ; nunc demum in uſum omnium, qui Scripturarum ſtudio delectantur, in lucem editæ,

Quæ præſertim S. S. Theologiæ Cultoribus inſtar compendioſæ in Exegeſi Bibliothecæ eſſe queant.

THE ALLAN LIBRARY

HELMSTADII
Typis & ſumtibus HERMANNI DANIELIS HAMMII,
Acad. Jul. Typogr. Anno 1723.

riæ filum & ad deſcribenda officia aut conſuetudines illas digredietur. Quorſum enim populares ſuos de iſtiusmodi rebus inſtrueret, quæ ad patrios ritus ſpectant, quæque iisdem ignota eſſe haud poſſunt? At ſi exterorum aliquis ad cognoſcendam hiſtoriam illam animum applicet, & conſuetudines ac ritus, quorum ibi mentionem fieri deprehendit, plenius intelligere velit, aliunde hæc omnia diſcat oportet, & illos autores conſulat, quibus eadem exacte & prolixe tradere propoſitum fuit. Non aliam certe ob cauſam in Romana hiſtoria plus fere e Græcis Autoribus quam e Romanis ſe colligere Viri docti fatentur, quam quia exteri mores & inſtituta publica exactus deſcribunt. Nobis ergo, qui in Oriente, in Judæorum regione & hiſtoria peregrini & hoſpites ſumus, aliunde quam ex ipſa Scriptura Sacra, adminicula conquirenda ſunt, quæ, quod illa, rebus majoris momenti omnino intenta, paucis attingit, fuſius monſtrent illuſtrentque. Ecquis enim ſatis percipere & dijudicare poterit geſta, quæ in Scripturis narrantur, ſimulac neque locorum, neque perſonarum, nec morum rituumve, nec aliarum circumſtantiarum peritia pollet? Quemadmodum ſane in Romanorum hiſtoria multa nos effugiunt, quod ritus, jura & conſuetudinem Romanorum non ſatis calleamus; ita (ſi magnus parva, divinis humana

com-

componere velimus) in Scriptura S. quin multa nobis perplexa & obſcura videantur, quæ accuratiore Antiquitatum cognitione haud difficulter ſolvantur, nullum eſt dubium. Quam multa occurrunt Orientalium populorum indoli, temperamento moribusque convenientia? quæ, ubi ex noſtrorum hominum qui Occidentis oras incolimus, cenſere velis, non poſſunt non mira, inepta falſaque videri. Igitur Judæorum Ritus imprimis noſſe & perſpicere debet, qui in V. & N. Teſtamento recte intelligendo proficere velit. Quod quidem uno ore fatentur Philologi & Scripturarum interpretes, quos ætas tulit, doctiſſimi; ſuoque exemplo comprobant & perſuadent. Audiamus nunc ſaltem Cl. Caſauboni judicium, qui ad Scaligerum, *non dubito*, ſcribit, *multa in ſacris literis ex Judæorum ſcriptis poſſe atque debere illuſtrare*. Nec difficile eſt arbitratu, quid ipſum aliosque Viros doctos moverit, ut ita ſentirent. Judæi quippe docti & in lege patria exercitati, quæ a Majoribus acceperunt, quæque uſu ipſo frequentarunt, omnium optime nos edocere valent.

Quorum traditionibus eo minus carere poſſumus, quo frequentius Moſen & Prophetas, ſimulac mores Iſraelitarum cultumque divinum collapſum arguunt, ad eorum ritus & inſtituta digitum intendunt. Nec diſpar eſt ratio N. Teſtamenti. In quo

 ſicuti

ſicuti rationem ſtyli & formulas illis temporibus Judæis uſitatas; ita etiam in doctrina haud obſcuram Legis cum Evangelio, Moſis cum Chriſto comparationem deprehendimus. Quemadmodum ergo utriusq; Eccleſiæ Antiquitatum cognitio Exegetæ neceſſaria eſt; ita non minus Veterum Gentilium monumenta ſedulo excutere debet, quæque ad obſcuriorum locorum illuſtrationem ſæpe multum faciunt, inde arceſſere. *Nam & in ſacra hiſtoria* J. Lipſius ait, Epiſtolic. Quæſt. LIII. Ep. 19. *multa eſſe, quorum penitior intelligentia pendeat a majoribus & literis antiquis, nemo negabit.* In quibus feliciter eruendis & ad res ſacras accommodandis, tanto plus laboris, eruditionis & prudentiæ adhibendum eſſe intelligimus, quo majori difficultate hanc rem obſeptam videmus. *Quotusquisque eſt noſtrum,* merito dixerim cum Cl. Caſaubono, *qui par ſit tanto incepto?* uti verbis ſupra adductis ſtatim ſubjungit. Maximam ergo, Viris doctis debebimus gratiam, qui viam hic nobis præire probeque munire ſategerunt. Quorum celeberrima nomina ſicuti omnis ætas venerabitur, ita in iis ſuo merito & jure eminet, B. noſter *D. J. HILDEBRANDUS*, Theologus, de cujus laudibus & in Eccleſiam Dei noſtramque Academiam meritis multa recenſeri poſſent, ſi hujus loci inſtitutique res foret.

Id tamen quam maxime in ejus laudibus poni fas erit, quod ſolidam eruditionem ſuam & ἁπάσης ἀρχαιολογίας peritiam, rebus divinis & Scripturæ S. illuſtrationi inſervire voluerit, fideliſſimeque adhibuerit. Quod quidem quam felici fecerit ſucceſſu, præter alia ejus monumenta, præſens loquitur liber, *ſelectas Antiquitates Biblicas* exhibens, prout ſcilicet ab ejus Auditoribus olim, cum in Academia hac Julia ſacrar. Antiqq. Profeſſione fungeretur, ex ore dictantis ſunt exceptæ. Quarum exemplum ante aliquot annos nactus Typographus noſter, pro ſuo publicum rei literariæ commodum promovendi ſtudio indefeſſo, editionem ejus, a multis deſideratam, pridem molitus eſt. Quam dum perficere nunc demum ipſi licuit, veniam a Benigno Lectore ſe conſecuturum ſperat, ſi forte emendanda nonnulla in ea temanſerint. Scias enim, Benev. Lector, MStum obtigiſſe Bibliopolæ huic noſtro mendis quamplurimis & lacunis, (ut fieri ſolet ob celerem in diatribis Academicis ſcriptionem) paſſim ſcatens. In quibus delendis & corrigendis ſæpe moleſtæ operæ haud parum inſumtum fuit, præſertim quod nullum accuratius ſcriptum exemplar adfuerit, ex cujus collatione defectus illius ſuppleri potuiſſent. Neque vero hæc fœtus Hildebrandiani editio publico ingrata erit, unde tanta in omnes ſacrarum Litera-

rum

rum Cultores redundatura eſt utilitas. Quam quidem multis hic oſtendere & commendare opus minime erit. Sentient abunde Lectores quantum lumen Antiquitatis cognitio ſacris ſtudiis afferat, quamque neceſſaria eadem ſit ad divina Oracula, Acta & ſcripta Apoſtolica liquido explicanda. Reperient hic quaſi in compendio, quæ, ubi non fruſtra apud alios quærant, certe multo labore evolvere & conquirere deberent. Nec minus gratum fuerit, in plerisque locis dubiis & obſcuris, ἐπίκρισιν a B. Autore, pro limatiſſimo ſuo ſolidaque eruditione ſubacto judicio, hic videre ſubjunctam. Nam & in ſacris ſæpe

> Σοί μέν ταῦτα δοκοῦντ' ἐστίν, ἐμοί δὲ τάδε
> *Hæc tibi videntur, illa vero mihi.*

Tu vero, Candide Lector, utere his in Dei gloriam & tuam aliorumque ædificationem. Diſce in omnibus ad corticem Scripturæ ſpectantibus ita verſari, ne illi unice inhæreas, ſed ipſum nucleum, quem pauci inter eos, qui ſacra ſtudia tractant, ſatis attingunt, invenias, eumque vere deguſtes. Vale. Scrib. in Acad. Jul. XI. Cal. Maj. A. MDCC.

I. N. I.

LIBER I.

De Antiquitatibus in V. T. repertis.

Proœmium

DE DIVISIONE SACRÆ SCRIPTVRÆ.

§. I.

ANtiquiſſima eſt Scripturæ Sacræ diviſio, qua Iudæi in hunc usque diem utuntur, dum Vetus Teſtamentum in tres Claſſes diſtribuunt, quarum Prima dicitur Pentateuchos, תורה & libros quinque Moſis Legis Moſaicæ complectitur: Licet enim Moſes non minus, quam cæteri Viri θεόπνευστοι Propheta fuerit, imo magni illius Prophetæ Typus, Deut. XV. 15. Ebræi tamen ob duas rationes Moſen a reliquis Prophetis diſcernunt: (1) Ideo, quod Moſes fuerit internuncius & quaſi Mediator inter Deum & Iſraelitas. (2) Quod Moſi non tam prophetarum quam Leges promulgandi munus commiſſum ſit.

§. 2. Secunda claſſis librorum S. Scripturæ continet נביאים h. e. Prophetas, quos Judæi in Priores & Poſteriores ſubdividunt. Sunt autem libri octo, e quibus quatuor prioribus Prophetis tribuuntur quales ſunt liber (1) Joſuæ, (2) Judicum, cujus appendix libellus Ruth, (3) Samuelis, (4) Regum, reliquos quatuor poſterioribus Prophetis tribuunt. Sunt autem Eſaias, Jeremias, Ezechiel, liber duodecim. Ita enim vocant Prophetas, perinde ut Romani leges XII. vocabant leges duodecim tabularum.

§. 3. Tertia claſſis complectitur כבותים græc. Hagiographa, hæc vero apud Judæos libris XI. conſtant quorum primum Pſalmi conſtituunt tres alios, Salomonis Proverbia, Eccleſiaſtes & Canticum, Hiob, Daniel, Eſra, cum Nehemia, Eſther & Verba dierum (vel annales Ebræorum) Chronicon, quod eſt breviarum propagati a mundi primordio, poſterorum Abrahami usque ad David & hinc porro ad ſolutam captivitatem Babylonicam. Hinc eleganter *Chronicon* illud S. Hieronymus *Epitomen V. T.* appellat in Epiſt. ad Paulin. Refert hanc tripartitam diviſionem S. Sacræ Joſephus antiquitatum Judaicarum peritiſſimus ſcriptor libro I. contra Appionem.

§. 4. Quid? Hæc diviſio jam Chriſti ævo inter Judæos obtinuit, & quod magis mireris, ab ipſo Salvatore approbata videtur. Ita enim Chriſtus Luc. XXIV, 6. *Oportet*, inquit, *omnia impleri, quæ ſcripta ſunt: primo in lege Moſis, ſecundo in Prophetis, tertio in Pſalmis*: quo nomine Hagiographa intelligit: nam inter hæc Pſalmi eminent. Ex ſynagoga hæc S. Scripturæ diſtributio in Eccleſiam tranſiit, hinc Auguſt: *Synagogam* eleganter vocat *ſcriniariam Eccleſiæ*, & *Judæos capſarios noſtros, qui Chriſtiani ſtudere volentibus libros & Sacros codices apportent*; Item *liberarios Chriſtianorum.* Sicut enim apud Romanos ſerv

poſ

poſt Dominos ibant & Codices ferebant; Ita Judæi Chriſtianis propoſiti canonis Biblici, hodie cuſtodes. Hinc antiquiſſimi Doctores Eccleſiæ nec plures nec pauciores quam Judæi h. e. XXII. libros quot nempe Ebræos ſunt literæ in Canone V. T. agnoſcunt. Vnus inſtar omnium Gregor. Nazianz. eſt, qui carminale de genuinis libris ſcripturæ ita ſcribit:

Fœderis antiqui viginti ſunt duo libri
Et ſunt Ebræis litterulæ totidem.

Præter hos tres ordines in quos ex veteri inſtituto Judæi Canonem V. T. diſtribuunt, datur quartus ordo librorum V. T. eorum ſcilicet quos eccleſiaſticos vocant, ideo quod ſint libri morales in V. Eccleſia & populo præſertim, aut catechumenis, ad ſanctos mores conformandis, publice prælecti. Tales ſunt Syrach, Sapientia, Judith, Tobias, libri Maccabæorum & quos hodie Apocryphos dicimus. Vbi tamen Studioſi ſacrarum antiquitatum obſervarunt in V. Eccleſia inter libros Eccleſiaſticos & Apocryphos ingens diſcrimen fuiſſe. Nam eccleſiaſtici vocabantur, qui ad ædificationem plebis in eccleſia legi merebantur; Verum Apocryphi erant libri pernicioſi lectuque indigni, quos vel Hæretici conſcripſerunt, vel a Catholicis Hæretici corruperant, nec non venena ſua ſub titulo S. Scripturæ miſcuerant. Adeoque Apocryphi vocabantur, quod ſatius eſſet, illos abſcondi, quam legi. Tales in N. T. erant liber de infantia Chriſti, itinerarium Petri, Evangelium Thomæ &c. Juxta hanc partitionem ſcripturæ S. nos antiquitates in duos libellos diſtribuimus, quorum *Prior ex V. T. Poſterior ex N. T.* ſelectiſſimas antiquitates oſten-

det, & prior quidem iterum in *quatuor Sectiones* ſubdividetur, quarum *prima* ex *Pentateucho*, *ſecunda* ex *Prophetis*, *tertia* ex *Hagiographis*, & *quarta* ex *libris Eccleſiaſticis* antiquitates exponet.

LIBER PRIMVS.
Antiquitatum Veteris Teſtamenti.
SECTIO I.
Antiquitatum ex Pentateucho.
PACTA.

§. 1.

MErito has ſacras antiquitates ob duas rationes a pactis ordior. 1. Quia hæc doctrina per univerſam S. Scripturam ſe diffundit, tota enim ſcriptura in V. & N. Teſtamentum h. e. duo pacta dividitur. Hinc quoties vulgatus interpres Teſtamentum reddidit in ipſo fonte vox pacti habetur. Teſtamentum enim immortalis Deus qui Eccleſiæ ſuæ præſentiſſimus proprie non condidit, condit autem ille teſtamentum, cum moriendi neceſſitas incumbit, propter quam familiæ ſuæ non ſemper intereſſe poteſt. Itaque V. & N. Teſt. rectius duo pacta vocantur, quemadmodum Salvator etiam καινῆς Διαθήκης Novi Pacti Mediator appellatur Ebr. XII. 24. Poſterior ratio ob quam a Pactis ordior hæc eſt, quia primum negotium, quod a creatione Deo cum hominibus interceſſit, pactum fuit.

§. 2. Pactum in rigore ſic dictum inter Deum 5. & Hominem proprie nullum eſt. Nam ut egregie docet Ethic. Anriſt. συναλλάγματα vel pacta proprie inter æquales

les

les fieri, ſed inter Deum & hominem proportio nulla imo diſtantia infinita, eo tamen non obſtante miſericordiſſimus Deus pro immenſa φιλανθρωπία ſua cum rebus a ſe creatis præſertim cum miſeris hominibus per quendam quaſi condeſcenſum græce συγκατάβασιν pacta fieri non dubitat. Hinc expreſſe Gen. IX. 13. Deus cum Noacho pactum iniiſſe legitur de mundo, per diluvium nunquam evertendo, cujus pacti gratia ſua ſignum iridem in nubibus conſtituit, ex quo Noachi pacto regula Theologorum nata eſt. Quoties in ſacris literis promiſſio habet additum ſignum, toties eſt pactum. Hinc dicitur arca fœderis, item tabula fœderis, quod hæc tabula & illa erca eſſent ſigna divini fœderis cum hominibus initi. Interim non nego, interdum nudas promiſſiones inter Deum & hominem ultro citroque factas, ſine addito ſigno pacta vocari, ut proinde regulam illam Theologicam non liceat ſimpliciter convertere.

§. 3. Dividuntur autem Dei pacta cum hominibus inita in legale & evangelicum. Legale iterum eſt vel abſolutum & mixtum. *Legale abſol.* eſt primum illud pactum, quod Deus cum homine ad imaginem ſuam creato in ſtatu innocentiæ pepegit. In quo facto hominibus temperariam & æternam felicitatem, juxta ac immortalem vitam ſuaviter promiſerat; homo viciſſim Deo divinæ legis obſervantiam præſertim quod de fructu unius in paradiſo arboris comedere nollet, ſancte promiſerat. Pactum hoc erat purum pactum legale, quia nihil Evangelici, nihil de Chriſto habuit admixtum. Sed.

Pactum legale abſolutum.

Pactum legale mixtum eſt quod Deus cum homine lapſo ſed in gratiam recipiendo inſtauravit, ex quo pacto homo obſervantiam divinæ legis promiſit. Sed primarium pacti hujus caput erat fides in Meſſiam, quæ quia huic

pacto fuit admixta, cum antea non adeſſet, Theologi quidam pactum legale mixtum appellant.

Pactum evangelicum vel in V. vel N.

§. 4. Pacto legali Evangelicum ſuccedit quod in V. & N. dividitur, ubi notandus eſt vulgaris error eorum qui cum S. Scriptura in V. & N. Teſtamentum vel in duo pacta diſpeſcitur exiſtimant, hoc perinde eſſe ac ſi ſcriptura in legem & evangelium dividatur, ſed hi errant. Nam ſub veteri illo pacto non lex tantum viguit, ſed & evangelii doctrina eademque fides in Chriſto (licet obſcurius tradita) per quam hodie ſalvamus hinc eleganter ad Ebræos X. meritum Chriſti ſanguis æterni pacti dicitur. Porro pactum vetus in nudum & veſtitum dividi ſolet. Veſtitum iterum in duo alia Abrahamicum & Moſaicum. Pactum nudum definitur quod nude ſine ceremoniis ſive ſolennibus fuit promulgatum, tale fuit pactum primum poſt lapſum Gen. III. ſemen mulieris conteret caput ſerpentis. v. 15.

Pactum Vetus vel nudum vel veſtitum. Nudum.

§ 5. Pactum veſtitum definitur cui varia ſolennia & ſolennitates fuerunt annexa, talia ſunt imprimis duo Abrahamicum & Moſaicum. De Abrahamico obſervandum eſt quod Deus hoc ipſum quatuor modis innuit 1. nude promittendo quaſi eſſet pactum nudum Gen. XII. 3. in te benedicentur omnes gentes. 2. Promiſſioni huic varias ceremonias præſertim diſſectionem animalium juxta promiſſionem terræ Canaan addendo Gen. XV. 3. inſtituendo circumciſionem, de qua Deus expreſſe ait: hæc ſit ſignum fœderis mei inter me & vos Gen. XVII. 10. & denique 4. rem omnem per ſolenne juramentum confirmando. Jurabat enim Deus per ſe quod excelſior non eſſet per quam juraret. Notari in pacto illo Abrahamico præſertim circa modum meretur antiquiſſima conſuetudo ſanciendorum fœderum. Solebant enim orientales pacta ini-

Veſtitum eſt vel Abraham vel Moſaic. Abrahamicum.

Modus veterũ in fœderibus faciendis.

tur

turi animal occidere idque in duas partes dividere, poſtea cum ſingulis qui fœdus inibant per hæc animalis ſegmenta tranſire, cumque ritu ſibimet ipſis ſimilem exitum precabantur, ſi difragi fierent, dicebant enim: faxit Deus, niſi fœdus ſervabo, ut & ego in partes diſcerpat, perinde ut & hoc animal diſceptum jam eſt. Hinc in ſacris legitur diſſecare fœdus quod non ſignificat violare vel ſolvere fœdus ut vulgo errant, ſed ſignificat ferire fœdus, quia fœdus inituri porcum ſilice feriebant, de quo Romanorum ritu videatur Liv. Sed mos ille Orientalium diſſecandi animal cum fœdus inirent facillimum intellectu reddit difficilem locum. Ego faciam viros qui fœdus meum violant ſimiles vitulo, quem in partes ſecuerunt & per ſegmenta tranſierunt Jer. XXXIV. 18. Eundem morem diſſectionis animalium in pacto Abrahamico Deus Gen. XV. obſervat. Jubet enim dicto loco Abrahamum Deus, ut animalia diffindat & per ſegmenta tranſeat. Sed o admirandam Dei φιλανθρωπίαν! Nam cum Abraham tranſiit ipſe quoque Deus per ſegmenta iſta tranſiit, ejus tranſitus erat ſymbolum Clibanus fumax, perinde hoc eſt quaſi Deus dixiſſet. Ego in partes diſcerpi malo quam non ſervare pactum cum Ahrahamo, vid. Theod. ſuper hunc l. *quid phraſis diſſecare fœdus ſit.*

§. 6. Alterum pactum vetus idque veſtitum eſt Moſaicum quod Deus poſt exitum ex Ægypto cum Iſraelitis in deſerto pepegit, mediante Moſe. Sub hoc pacto tradita eſt Lex Tripartita. 1. *Moralis* Decalogo comprehenſa. 2. *Ceremon.* Sacrorum ritus variosque Typos N.T. complectens. 3. *Forenſis* quod in populo Dei θεοκρατία fuit fundata. Sed in Moſaico ſunt ſplendidæ & propter antiquitatem venerabiles, ceremoniæ, quibus hoc pactum fuit ſancitum 1. *Mons Sinai* undique conſecrabatur denſis nebulis ac nubibus involvebatur, adeo ut totus fumigaret, *Pactum vetus veſtitum Moſaicum.* *Solennitates in hoc pacto adhibitæ.* *1.*

audie-

audiebantur tonitrua, ſpectabantur fulgura, nec præter Moſen ulli mortalium innoxius patuit ad illum acceſſus
2. 2. *Ad pedes montis* altare erat inſtructum, more Principum. Principes in confiniis ſuarum regionum fœdera
3. ferire ſolent. 3. *Altare hoc* ſuper XII. cippis vel columnis ſtabat, hæc XII. columellæ erant ſigna XII. tribuum Iſraëlis. Sed altare ipſum Deum repreſentabat adeoque indicium hoc erat Deum cum XII. tribubus Iſraëlis jam con-
4. junctum fœdus inire. 4. *Coram altari iſto* ſtabant XII. juvenes. Primogeniti Principum, quorum ſinguli vitulos in altari immolabant, quod factum videtur jure primoge-
Prærogativa primogenitorum in populo Dei. nituræ. Nam antequam Levitis munus ſacrificandi dabatur primogeniti in populo Dei tres prærogativas habebant. 1. Jus ſacrarum vel ſacrificiorum 2. Jus regni vel dominii Gen. XLIX. 2. Ruben quia primogenitus Jacobi primus in ſacris dicitur, primus in regno tertia prærog. erat quod duplam hereditatis portionem acciperent. Hinc Eliſa quaſi Primogenitus Eliæ Spiritum S. ſibi in duplo conferri petiit. Ex his jam ratio conſtat quare primoge-
5. niti in pacto Moſaico immolaverint. 5. *Solennitas pacti Moſaici erat*, quod Moſes ſanguinem e victimis eductum in duas partes diviſerit, quarum alteram ſuper altare ſparſit, perinde ac ſi ipſe Deus ſanguine conſpergendus & ad fœderis obſervationem obligandus eſſet, partem vero alteram latâ lege ſuper univerſum populum ſparſit ac formulâ: Hic eſt ſanguinis fœderis quod vobiſcum Dominus hodie pepegit & tantum de pacto veteri.

Pactū N. §. 7. Quid ſit pactum novum, rectiſſime cognoſcitur ſi duo illa pacta vetus & novum invicem conferantur
Differentia V. & N. Pacti. & quid inter utrumque diſcriminis ſit probe notetur. Differunt autem hæc pacta vetus & novum octifariam 1. tempore. Nam alterum priſco ævo, alterum noviſſimis tempo-

po-

poribus fuit ſancitum. 2. *Loco.* Nam pactum vetus in monte Sinai cœpit, ſed Novum de Monte Sion exiit 3. *Effectu.* Nam vetus pactum literam occidentem continet, ſed Novum eſt Spiritus vivificans. 4. *Mediatore.* Nam veteris pacti Mediator erat Moſes, ſed in N. T. teſtator eſt Chriſtus. 5. *Promiſſionibus.* Nam in Vet. pacto non æterna tantum, Sed & temporaria felicitas veluti corollarium æternæ beatitudinis piis erat promiſſa, qualis Promiſſio in novo non eſt. 6. *Materia ſcriptionum.* Nam vetus pactum in tabulis lapideis vel ſaxeis, ſed novum in cordibus fidelium eſt ſcriptum. 7. *Duratione.* Nam Vetus pactum dudum deſiit, excepta Lege Morali, ſed Novum eſt ſempiternum, unde Chriſtus æterni pacti Mediator dicitur. 8. denique *Dedicatione.* Nam Vetus pactum mactatis XII. vitulis, ſed novum ipſius Dei filii, pretioſo ſanguine fuit ſancitum, ubi digna obſervatu eſt nota Maldonati acerrimi alias Jeſuitæ, qui ſuper verba Inſtit. ita commentatur: Solenne erat gentibus fœdera cæſis victimis inire imo interdum venas diffindere, ſanguinem inde elicere, eumque vino mixtum ſibi invicem propinare ſolebant. Eundem morem obſervavit Chriſtus cum N. Pactum conderet. Nam in Euchariſtia ſuum ipſius ſanguinem vino benedicto quaſi mixtum in confirmationem N. pacti Apoſtolis ſuis & per hos toti Eccleſiæ propinavit, imo in hunc usque diem propinat. Nihilominus pactum illud vetus præſertim Moſaicum eſt elegans typus pacti Novi. Nam in Moſaico pacto Moſes Chriſtum, populus Judaicus Eccleſiam, & ſanguis vitulorum ſuper populum ſparſus ſanguinem Chriſti, repræſentavit. Atque hinc eſt quod Salvator cum N. T. conderet, eandem formulam adhibuit, quia Moſes pactum vetus ſancivit nimirum hanc: Hic calix N. pactum eſt: h. e. N. pacti confirmatorius. Sit de pactis.

Pactum Moſaicum Vetus elegans Typus Novi.

ABRECH.

LEgimus Gen. XLI. 43. quod rex Pharao Joſephum toti Ægypto præfecerit, eique præmia inſignia, aureum annulum, auream torquem, candidam ex ſerico veſtem dederit, quin & in curru regio poſitum per urbem circumduci fecerit, clamante præcone: ABRECH! Hanc vocem LXX. interpretes prorſus omiſerunt, forſan ideo, quod dubia & incerta ejus origo eſſet. Bened. Ariæmont. in verſione ſua nomen ABRECH retinuit, ut liberum eſſet lectori exponere, quæcunque vellet. Sunt enim de origine & ſignificatione hujus vocis diſcrepantes ſententiæ.

Diverſa diverſorum ſententia de voce Abrech. 1. Buxtorfii & Druſii.

Alii, inter quos eſt *Buxtorffius*, vir, ſi quiſquam alius, rerum Ebraicarum maxime peritus lib. 1. Tractatus ſui cap. 17. quin & *Druſius* lib. 2. quæſt. 71. exiſtimat, vocem ABRECH vocem Ægyptiacam eſſe, qua olim Ægyptii regibus ſuis & magnatibus bene precari conſueverant, cujusmodi acclamationes apud orientales celeberrimæ fuerunt. Exemplum habes 1. Sam. X. 24. ubi Saule in regem uncto populus univerſus cum jubilo clamavit: VIVAT REX! Apud Chaldæos nemini regem compellare licuit, niſi ſub initium ſermonis felicia quæque regi optaſſet, vid. Dan. II. 4. Dan. III. 9. V. 10. Sic & Romanorum gratulandi forma erat FELICITER! Cui ſimilem fuiſſe putant apud Ægyptios hunc populi applauſum, clamantis ABRECH! Alii hanc vocem ab Ebræis derivant & quidem a voce אָב & רַךְ i. e. tener, ut Abrech idem ſit, quod Pater tener, unde & beatus Lutherus ita vertit, der iſt des Landes Vater.

2. Lutheri

Et huic expoſitioni favet quod Gen. XLV. 8. ipſe Joſeph glorietur ſe Pharaonis patrem factum, ut proinde Joſeph pater Ægypti hac voce ſit proclamatus, eo ſenſu, quo adhuc viri principes & optime de rep. meriti

Patres

patres patriæ vocantur. Ne autem quis miretur, cur addita ſit vox רך i. e. tener, dicunt ideo hoc factum, quod Joſeph eo tempore, cum hic honor ei fuit exhibitus, tenera adhuc ætate fuerit, prout omnium primus expoſuit S. Hieronymus in quæſt. ſuper Gen. quo ſenſu Abrech Joſeph fuit dictus, quod mente ſenex, ætate puer eſſet. Sed, quod ſalva magnorum virorum auctoritate dixerim, hæc expoſitio minus commoda videtur ob duas rationes. 1. Quod hoc modo nomen *Abrech* ſine urgenti cauſa in duas diverſas voces divellatur. 2. Quod Joſeph tum temporis, nec puer nec adoleſcens, ſed vir matura ætate, nempe 30. annorum fuerit. Alii nomen *Abrech* non ab אָב h. e. pater, ſed a radice בָּרַךְ benedixit, derivant; & hi iterum in duplici ſunt differentia. Alii enim, quorum agmen ducit Mercerus apud Pagninum columna 329. *Abrech* Ægyptiorum idem fuiſſe putant, quod Ebræorum, בָּרוּךְ *benedictus*, ideoque hic cenſet ſimili modo, quo populus Salvatori urbem intranti acclamavit: *Hoſianna* filio David, benedictus, qui &c. ſimili inquam modo fuiſſe Joſepho acclamatum *Abrech!* i. e. *Benedictus ſit novus hic Princeps!* Nec diffiteor, vocem בָּרֵךְ apud Ebræos hoc modo acceptam. Refert enim D. Hieronymus in vita Hilarionis, quod Saraceni aliquando S. Hilarionem acceſſerint atque ab eo τὸ בָּרֵךְ petierint h. e. ſolennem benedictionem. Alii denique, quorum ſententiæ nos adſcribimus, nomen quidem a radice בָּרַךְ ſed ex conjugatione Hiphil, in qua verbum hoc ſignificat *genua flectere*, concinne derivant, ita, ut *Abrech* ſit prima perſon. fut. in hac conjug. Vnde non vulgatus tantum interpres ita expoſuit, clamaſſe præconem ante Joſephum: *Flectite genua*: ſed & Aben Eſra longe doctiſſimus Rabbinorum ſuper h. l. ſcribit: Omnis homo clamabat ante Joſephum *Abrech* h. eſt: *Ego in genua procumbam & adorabo eum.*

3. Merceri.

4. Aliorum.

Adorationis Mos & Ratio.

Notabunt h. l. ſtudioſi ſacrarum antiquitatum, quod in Oriente crebra fuerit Virorum Principum adoratio quæ vel erat *Genuflexio vel totius corporis* ad terram incurvatio. Ita Abraham volens emere ſepulchrum hæreditarium in Heth, legitur incolas adoraſſe h. e. ſe coram illis incurvaſſe Gen. XXIII. 7. Jacobus fratrem ſuum quamvis impium Eſau ſexies ad terram demittendo ſe adoraſſe dicitur Gen. XXXIII. 4. Moſes adorabat Socerum ſuum, David Jonathanem. Communiter autem adoratores adeo ſe incurvabant ut fronte terram contingerent. Hunc γȣνατισμον vel adorationem Regibus olim exhibitam, docent exquiſiti illi nebulones qui tempore Paſſionis coram Salvatore tanquam novo Rege genua flexerunt Matt. XXVII. 19. Quæ genuflexio militum quamvis irriſoria fuerit, docet tamen quis regibus honor olim fuerit exhibitus. Qui E. Abrech hoc modo exponunt. Ego in genua procumbam; Volunt Pharaonem imperaſſe ut Joſephus regio cultu ab Ægyptiis adoretur. Quicquid tandem ſit de nomine iſto nobis eo ipſo Joſephus Pro-Rex Ægypti vel regni Cancellarius & proximus a Pharaone conſtitutus, unde etiam Gen. XLII. 6. dicitur עַלִּיט h. e. Dominus Ægypti a radice שָׁלַט profuit vel dominatus eſt. A quo verbo Saraceni in hunc usque diem *Sultan* Imperatorem ſuum vocant. Corollarii loco quæritur cur genuflexio coram Regibus aulæque Magnatibus qualis erat Joſeph ſit cultus mere civilis, an recte fecerit Mardochai, quod contra mandatum regis Ahaſveri coram Haman genua flectere noluerit, quo facto non ſe tantum ſed & omnes Judæos in extremum periculum conjecit? ℞. Omnino eum recte feciſſe. Nam apud Perſas hic genuflexionis cultus nemini niſi Diis inter ſacra tribui ſolebat. Ahaſverus autem curam Haman ideo genua flectere juſſit, ut divinos

Quæſt. Cur Mardoch. genua coram Haman non flexerit Reſp.

nos ei honores decernerent, quos merito Mardochai noluit homini deferre, ne idololatra videretur. Apud Perſas autem adoratio civilis erat manus ad os admotio, a quo ritu ipſum adorationis nomen deſcendit. Hodie apud nos ſymbolum civilis adorationis eſt *detectio capitis*, qui mos originem habet a Romanorum ſervis, quorum nemini coram Domino ſuo licuit eſſe pileatum. Nam pileus ſervo impoſitus apud veteres Romanos erat libertatis ſignum, unde hæc detectio capitis indicat, quod alterum veluti Dominum tuum obſerves. *Unde nomen adorationis.*

SAPHNATH PAENEAH.

EOdem cap. quo nomen *Abrech* habetur v. 45. inter honores Joſepho delatos refertur, quod Pharao illum dixerit *Saphnath Paeneah*, de quo nomine 3. ſunt interpretum ſententiæ. Nam 1. *Ebræi*, priſcum hoc nomen concorditer exponunt *revelatorem occultorum* & putant Joſephum ideo ſic dictum, quod Pharaoni futura prædixiſſet, arcana revelaſſet, totique Ægypto prudenti ſuo conſilio proſpexiſſet. *Sententia de hoc vocabulo 1. Priſcorum Ebræorum.* 2. *Philo Judæus* expoſuit ὀνειροκρίτην h. e. ſomniorum interpretem, quanquam affirmet apud Ægyptios *ſalvatorem mundi* hoc nomine denotari in libello de nominibus Ebræis. *2. Philonis* Atque hæc eſt ſecunda expoſitio, quam Vulgatus Interpres ſequitur. Hic enim ita reddidit. Vocat Pharao Joſephum ſalvatorem mundi. Erat nimirum apud Ethnicos frequens ut Deos ſuos, ut Jovem, Herculem, aliosque ob ingentia bene facta ſalvatores appellarent, qui titulus poſtea non iis tantum, ſed & viris de rep. præclare meritis fuit conceſſus. Hinc Tacitus 15. Annalium ſcribit Milichum fuiſſe σωτῆρα dictum, ideo quod conjurationem Piſonianam Neroni detexiſſet. Ad eundem modum cum Pha-

rao Joſephum pro oraculo haberet cumque Joſephus de proſpectione frumenti de tota Ægypto bene meritus eſſet, rex eum *Saphnath Paeneah* σωσικοσμὸν merito appellandum duxit. Poſito, quod *Saphnath Paeneah*, ſalvatorem mundi denotet, videtur eo ipſo Joſephus in deorum numerum adſcriptus & per quandam ἀποθέωσιν divinis honoribus affectus. Vnde etiam annalium conditor Baronius, Cornelius a Lapide, aliique ſcripturæ S. interpretes, quibus facem prætulit Hieronymus quæſt. ebr. ſup. Gen. ex hac voce colligunt, Joſephum ob beneficium proſpectæ annonæ ab Ægyptiis ſub nomine Serapidis, primarii Ægyptiorum Dei, cultum fuiſſe. Ita quidem interpretes latini. Sed quod *Saphnath Paeneah* ſit ſalvator mundi, non credit Sixtinus Amama, cujus hæc eſt cenſura. Dicat mihi aliquis, utra vox in *Saphnath Paeneah* prior ſive poſterior, mundum ſive ſalvatorem ſignificat, monſtret mihi aliquis ullum hujus ſignificationis indicium ex lingua Ægyptiaca, efferat quis vel minimam conjecturam, quæ huic vulgatæ verſioni robur addat, & nos lubenter admittemus. Nam h. m. ſub hac voce Joſeph elegans typus fuit Chriſti. 3. Hujus vocis expoſitio eſt Helleniſtarum, qui *Saphnath Paeneah* reddunt ἄνδρα βουλῆς; quos ſecutus B. Lutherus vertit, **Pharao nennete Joſeph ſeinen geheimten Raht.** Fatetur tamen Luth. Comment. ſuper h. l. ſibi de origine hujus vocis non conſtare. Mirum eſt, ipſos interpretes LXX. qui in Ægypto fuiſſe & biblia expoſuiſſe dicuntur, vim hujus nominis ignoraſſe, unde nonnulli colligunt, authenticam LXX. interpretum non amplius exſtare. Nicolaus Liranus, Judæus converſus, de hac voce ita commentatur: Ebræi exponunt revelatorem occultorum, an vero in Ægyptiaca lingua ſalvatorem mundi ſignificet, ut habet latinus interpres ego neſcio, quia linguam Ægyptiacam penitus ignoro.

Legi tamen de hac voce meretur Athanaſius Kircherus, qui noſtra memoria Romæ ex manuſcripto Vaticano Pentateuchum Arabicum edidit, in quo oſtendit, *Saphnath Paeneah* nomen mere Ægyptiacum fore.

PASTORES IN ÆGYPTO ABOMINABILES.

Gen. XLIII. 32.

CVm patriarcha Jacob ſe ſuamque familiam in Ægyptum tranſtuliſſet, Joſeph hoc dedit eis conſilium, ut de functione ſua quæſiti reſponderent, ſe pecorum cuſtodes eſſe, propterea quod hoc hominum genus Ægyptiis abominationi eſſet. Miretur aliquis, unde in Ægypto hæc abominatio paſtorum? Sed ut hæc intelligas, ſequentia merentur notari. Nulla fuit ſub ſole natio ſuperſtitioſior, quam olim Ægyptii, imo per ſecula plurima Ægyptus toti orbi ſeminarium fuit idololatriæ. Nam non Græci tantum ab Ægyptiis adorare aſtra, condere templa, cultum imaginum, aliosque ſacrorum ritus didicerunt, teſte Herodoto in Euterpe; ſed & ipſi Ægyptii ab aſtris ad bruta animalia colenda prolapſi ſunt, ad ea præſertim, quorum figuras inter ſidera cernerent, talia bruta fuerunt inprimis Bos, Canis, Anguilla, Crocodylus, quæ bruta omnia Ægyptii adorarunt, hinc Poeta:

-- -- Quis neſcit, qualia demens
Ægyptus portenta colat, crocodylon adoret.

it. Lucanus:

-- -- Multas volucresque ferasque
Ægyptii coluere Deos.

Cum

Cum igitur Ægyptii bruta inter Deos referrent, a mactatione brutorum & ab eſu animalium, quæ in Deos ſelegerant ſancte abſtinebant. Hinc de iis Juv. Satyr. $\frac{5}{15}$

-- -- Lanatis animalibus abſtinet omnis
Menſa, nefas illis fœtum jugulare capellæ.

Paſtores autem uti pecudes & bruta indiſtincte paſcebant ita & indiſtincte mactabant & commedebant, ideoque a cæteris Ægyptiis impii, profani & execrabiles habiti ſunt, quod animalia ſine Deorum metu comederent, quibus tamen cæteri ſacrificabant. Ridet hanc inſanam abſtinentiam a brutis Rhodius Poeta Com. falſo hoc carmine:

Bovem colis, Diis ego macto bovem
Tu maximum Anguillam Deum putas, ego
Obſoniorum credidi ſuaviſſimum:
Carnes ſuillas tu caves, at gaudeo
His maxime, canem colis quem verbero.

De cætero ſciendum eſt ſummum Deum aqud Ægyptios fuiſſe vivum bovem nigri corporis, ſed candidæ frontis, quem Ægyptii cavea incluſum ſub nomine apidis vel ſerapidis coluerunt, ideo quod Serapidis (alii Joſephum putant fuiſſe) multum commodi Ægyptiis tuliſſet, hinc eundem ſub figura utiliſſimi animalis adorandum cenſuerunt. Videatur de Apide iſto Ægyptiorum Herod. 3. & Lucian. de Sacrific. Fuit aliquando hic bos Auguſto Imperatori ut adoraret oſtenſus. Sed reſpondit Auguſtus: Ego Deos adoro, non boves. Ab Ægyptio illo bovis cultu Iſraelitæ ſuam idololatriam primam didicerunt. Nam cum in Ægypto bovem coli ſpectaſſent, in deſerto hanc rem imitati, aureum vitulum tanquam bovis Ægyptiaci fœtum conflarunt, iisque ritibus quos in Ægypto viderant, adorarunt. Atque hæc Moſcholatria in Dei populo prima fuit idololatria.

Daſ ſie das Kalb angebetet.

Moſcholatriam unde I. Iſraelitæ didicerint.

SICLVS.

SICLVS.

Gen. XXIII. 6.

PRima in ſacris mentio Sicli eſt Gen. XXIII. 6. ubi Abraham pro emendo Saræ ſepulchro filiis Heth Siclos 400. dependiſſe dicitur. Siclus apud Judæos erat primaria moneta, dicta a Radice שָׁקַל ponderare vel librare. Nam apud Veteres, non tam Ebræos, ſed & Chaldæos & Syros moris erat, non ut pecuniam numerarent quemadmodum apud nos fit, ſed ut æra librarent & juſto pondere examinarent. Ideoque a librando Siclus dicitur, id quod multis ſcripturæ locis lucem accendit. Hinc in ipſa hiſtoria Paſſionis Chriſti Phariſæi dicuntur Judæ proditori Siclos triginta non annumeraſſe, ſed appendiſſe. Cæterum pervulgata eſt hæc opinio, *Siclum fuiſſe gemium, Sacrum & Profanum. De Sacro*, quem alii *Siclum Sanctuarii* vocant, ſcribunt, tetradrachmum fuiſſe h. e. 4. drachmas pependiſſe, juxta noſtram Monetam præter propter dimidium Thalerum. Dictum autem eſſe ſacrum ideo, quod ſolum ad res ſacras v. g. ad ſtructuram tabernaculi, ad fabricandum, ad alendos ſacerdotes, ad Numen reconciliandum, ad animarum redemtionem & cæteros uſus ſacros fuerit adhibitus. Habet *Siclus Sacer* in una facie imaginem aureæ urnulæ vel arcæ fœderis, cum hac Inſcriptione: SICLVS ISRAELIS, characteribus non tam Ebræis ſed Samaritanis. In altera parte fuit conſpicua *Aaronis virga* cum his vocibus: *Hieruſalem Sanctum.*

De *Profano Siclo*, quem alii regium vocant, ſcribunt nonnulli Didrachmon fuiſſe, dimidio itaque minorem Siclo ſacro. Dictum autem eſſe profanum ideo, quod ad res ſolum politicas & profanas in Civilibus negotiis, in commerciis, contractibus fuerit adhibitus. Hunc profanum

Siclum maxime Davidis tempore & Salomonis, Regum Iſraelis, in uſu fuiſſe & in altera hujus parte fuiſſe expreſſam arcem cum hoc Lemmate: HIERVSALEM VRBS SANCTA. In altera vero parte has ſolum voces repertas. DAVID REX & FILIVS EJVS SALOMO REX. Refert autem Janſenius in Harmonia Evangelica cap. 128. Romæ in hunc usque diem in templo Lateranenſi Siclum, ſive nummum argenteum oſtendi, quem ajunt ex 30. illis fuiſſe, quibus Judas Salvatorem vendidit & prodidit. Verum Siclus ille Romanus habet effigiem hominis, eminente altera mala uti nummi Romani olim fuerunt, ſed a tergo hujus Sicli floſculus eſt, utrinque nullo indice, cujus pondus putatur eſſe Didrachma; qui Siclus, ſi ſit genuinus, Servator noſter venditus eſt 7. Imperialibus & dimidio. Verum concinnior eſt ſententia, Siclos, quibus venditus eſt ſalvator, ſacros fuiſſe, adeoque ſummam 15. Imperialium feciſſe. Vulgatum hoc diſcrimen Sicli Sacri & profani in ſacris literis expreſſe haberi, conſtans fuit opinio. Nam de Siclo Sanctuarii ejusque valore prolixe agitur Exod. XXX. 13. Sed Siclus profanus indicari videtur 2. Reg. XIV. 26. Vbi crines Abſolonis dicuntur libraſſe 200. Siclos regii ponderis nach Königl. Gewicht / ut Lutherus reddidit: *Verum nobis hæc vulgi ſententia de duorum ponderum Siclis* falſa videtur, ideoque in ſententiam Joh. B. Philalpandii concedimus, qui omnium primus in adparatu ſuo ſacro Tom. III. p. 3. evidenter demonſtrat hanc Sicli diviſionem in Sacrum & Profanum eſſe Rabbinorum figmentum. Dicitur autem in ſacris literis Siclus ſacer & regius, non quod diverſorum ponderum fuerit, & ille quidem ad res ſolum ſacras, hic vero ad res ſolum profanas fuerit adhibitus, ſed ob longe alias rationes: nimirum *SICLVS S.* vocatur ideo, quod in ſanctuario authenticus Siclus aſſervaretur, ad quem omnes reliquos Siclos exigi oportuit, ſi

forte

forte moneta eſſet corrupta, adeoque Siclus ſanctuarii erat unica & certa norma, ad quam Sicli omnes fuere librati. Quæ ſententia Studioſis Antiquitatum eo fit probabilior, quo certius norunt, apud veteres etiam in Eccleſia receptum fuiſſe, ut menſuræ ac pondera in primæva cujusvis urbis Eccleſia, cuſtodirentur ex mandato Juſtiniani in Authentica de Collationibus §. Eos autem &c. Quin etiam apud Veteres Romanos erat Amphora Jovi Sacra, quæ propterea dicta fuit Amphora, quod in Capitolio eſſet ſuſpenſa, & ad eam cœteræ menſuræ exigerentur teſte Fannio de Pond. Vet. Siclus autem Regius cujus mentio fit 2. Reg. XIV. 26. non fuit diverſi valoris, a Siclo ſanctuarii ſed ob duas alias rationes fuit Regius, dictus 1. Ideo, quod Regibus in Rep. Ebræorum conſtitutis Siclus Sacer ex Sanctuario in Regis aulam fuerit translatus. Vel 2. ideo, quod Legibus conſtitutis Sicli omnes regia autoritate fuerint excuſi. Nam inter Jura Majeſtatis jus cudendæ monetæ habetur. Hæc ſententia Philalpandii, quod nimirum *Siclus Sacer & Regius* quoad valorem unus idemque fuerit, duobus adhuc argumentis eleganter confirmat. 1. Inde, quod Lev. XVII. Per totum caput omnis æſtimatio juxta Siclum Sanctuarii fieri jubeatur, imo eodem capite expreſſe omnes Contractus Emtionis & Venditionis ad Siclum Sacrum exiguntur. 2. inde, quod cum hactenus multi Sicli Tetradrachmi fuerint oſtenſi, nullus tamen genuinus, qui diverſi valoris eſſet, hactenus potuit oſtendi. Vide Decimatorem in Voce Siclus.

DE FESTIS JVDÆORVM.

FEſta Judaica ſunt bipartita, alia *Stativa*, alia *Conceptiva*. *Stativa* dicuntur, quæ ſtatis temporibus ex ipſius DEI

inſtituto agebantur. Hæc iterum ſingulis ſeptimanis, ut Sabbathum, vel ſingulis menſibus, ut Feſtum Novi-Lunii, vel ſingulis annis, ut Peſtum Paſchæ, Pentecoſt. Tabernaculorum, ſub quo Feſtum Tubarum, Feſtum Expiationis & celebritas magna continentur. Vel ſingulis ſeptenniis, qualis erat annus Semitharh. e. Dimiſſionis, vel denique Quinquageſima, quæ anno quovis L. recurrere ſolebant, quale Feſtum erat annus jubilæus. Hæc de Feſtis ab ipſo Deo conſtitutis. *Conceptiva* autem vocantur Feſta, quæ Judæi invicem citra ſpeciale Dei mandatum conceperant, qualia erant: Jejunia quatuor Temporum, dies Purim, Feſtum Obſoniorum, (Encæniorum) Feſtum Solſtitii & Æquinoctii, vel dies Rogationum.

vide de anno jubilæo God. vvin. 306.

SABBATHVM.

Etymon Sabbathi juxta Plutarch.

SAbbathum juxta Plutarchum, ut refert Cœlius Rhodiginus l. 4. c. 5. dicitur a Sabbis Bacchi Sacerdotibus, Vnde Bacchus ipſe Græcis Σαββάτιον a σαβάζειν dicitur is, qui frontem exporrigit, genialiter vivit, tripudiat, debacchatur. Quæ quidem Etymologia cum Judæorum Sabbatho non male convenit. Judæi enim Sabbatho in hunc usque diem declitati vivunt, genio indulgent, nec coli recte Sabbathum putant, niſi delicatis ferculis ventrem impleant. Sed ſine dubio rectius dicitur *Sabbathum* ab Ebræo שָׁבַת i. e. *quievit*. Nam primo & præcipue dicitur Sabbathum ſeptimus in hebdomade dies, quo Deus ab univerſo creationis opere dicitur quieviſſe, & in memoriam divinæ hujus quietis Sabbathum fuit dedicatum. Quam Etymologiam ipſe Moſes haud obſcure tenuit Gen. II. v. 3. Vbi tamen notandum venit, quod Deus primo Sabbatho non quidem ſimpliciter a rebus creandis quieverit, cum ipſa rerum conſerva-

ſerva-

ſervatio nihil aliud ſit, quam continuata creatio, imo viris doctiſſimis ſit adhuc probabile, quod Deus quotidie animas rationales creet & corporibus immittat. Sed ideo Deus poſt primum ἑξαήμερον a creatione dicitur queviſſe, quod poſtea nullas rerum ſpecies creaverit. Cum vero ſeptimum quemque diem ſibi colendo Deus deſtinaverit, hinc eſt, quod in ſacris quodlibet Feſtum appellari ſoleat Sabbathum Ezech. XX. 24. Quia ſingulis Feſtis, non ſecus ac Sabbathis, manuales operæ ſeponendæ, & divino cultui eſt vacandum.

Sabbathum in ſpecie pro anno ſeptimo ſumi ſolet, quia integrum annum Judæi ſacro otio transegerunt, eodemque nec arare nec ſerere licuit. Vnde Lev. XXV. Totus hic annus Sabbathum quieti s terræ dicitur, & apud Joſephum annus ille Sabbathicus lib. 14. Judaicarum Antiquitatum c. 19. peculiariter Sabbathum primus & ultimus dies alicujus feſti dicitur. Ita etiam de Feſto Tabernaculorum Deus ſanxerat: Die primo vobis erit Sabbathum Lev. XXIII. 8. Atque ex hoc Dei inſtituto in Eccleſia quoque magnorum Feſtorum octavæ ſunt introductæ. His bene cognitis, recte intelligitur, quod ſit Sabbathum δευτερόπρωτον h. e. ſecundo-primum Luc. VI. quam vocem ipſe fatetur Hieronymus, ſe olim ſatis aſſequi non potuiſſe. Nihil autem aliud eſt Sabbathum ſecundo-primum, quam ultimus dies vel octavus alicujus Feſti magni. Hæc octava dicitur δεύτερον Sabbathum ratione temporis, quia erat poſterius Sabbatho, quo Feſtum ceperat. Eadem octava dicitur Sabbathum πρῶτον ratione ſolennitatis, quia ultimus hic dies æque erat ſolennis atque dies primus. Præterea Sabbathum in Sacris hebdomadem integram ſæpe denotat. Ita Deus Lev. XIII. 26. a Paſchate jubet ſeptem Sabbatha numerare h. e. ſeptem hebdomadas iisdemque completis, a-

Quid ſit apud Lucam c. 6. Sabbathum ſecundo-primum.

gere Pentecoſten. Quin & in evangelio Luc. *X* VIII. notorius ille Phariſæus hac prece ſe commendat: Jejuno bis in ſabbatho. Sed jejunare in ſabbatho lege divina erat prohibitum, itaque per ſabbathum h. l. tota hebdomas intelligitur. Vnde recte B. Lutherus: **Ich faſte zwier in der Wochen.** His cognitis magna lux accenditur difficili alias loco Matth. 28. de quo Toletus ſuper Johannem pronunciat: Nullibi evangeliſtas ſibi magis videri adverſari, quam in annotando tempore reſurrectionis Chriſti. Scribit enim Matthæus dominum reſurrexiſſe ὀψὲ τῶν σαββάτων h. e. uti vulgatus, imo ipſe Lutherus reddidit: am Abend des Sabbaths / welcher ſey aufgangen des Morgens am erſten Feſt des Sabbahts. Sed facilis eſt conciliatio, ſi obſerves, Sabbathnm hoc loco pro integra hebdomade ſumi & hunc eſſe ſenſum: ſurrexiſſe dominum non veſpera ſabbathi, ſed cum hebdomas jam præterierat & illuxerat prima dies hebdomadis ſequentis, qua de re videatur pluribus B. Calixtus in Harm. Evangel.

Locus planus ex Matt. 28. Deum reſurrexiſſe Frühe an einem Sabbather. *quando Dominus reſurrexit*

Sabbathũ animi æternum

Denique ſabbathum in ſacris pro ſpirituali ſabbatho ſumitur bifariam: Aliud enim eſt *ſabbathum animi*, cum mens a vitiis quieſcit & Deo eſt devota. Aliud eſt *ſabbathum æternum*, quo æterna quies in cœlo denotatur, ubi ſabbathum ex ſabbatho ſumus acturi. Nobis hoc loco ſabbathum inprimis dicitur dies primus vel ſeptimus in hebdomade, qui quidem dies ut eſſet memoriale creationis & initium rerum omnium a condito mundo, videtur ſolennis fuiſſe, non tam lege, quam conſuetudine, donec ipſe DEVS hanc publicam conſuetudinem lege in decalogo lata comprobavit hac formula: *Memento, ut diem ſabbathi ſanctifices.* Atque hoc unum in Decalogo præceptum memoriale eſt, cum reliqua omnia ſint legis æternæ & juris noſtræ, nihilominus tamen, licet ſeptimus dies ſit juris poſitivi, juris

naturæ

naturæ eſt ut ſingulis ſeptimanis certum aliquod tempus Deo ſolenniter colendo dedicetur. Fuit autem in Veteri Teſtamento Sabbathum adeo ſacrum, ut Deus ipſe comminetur ejus profanatoribus Exod. XXXI. fore, ut moriendo moriantur, qua formula in ſacris mors certa eaque ſpiritualis & æterna connotatur, quin & lapidibus obrui jubetur, qui Sabbatho paucula ligna collegerat. Num. XV. 32. Sabbatho nec Judæis coquere nec pinſere licuit, ſed cibos omnes die Sabbathi prævio, quem præterea Sabbathi Paraſceven vocabant, præparare oportuit Ex. XVI, 23. Sabbatho nullum inter ſuſcipere licuit, ſed ſingulos, vel domi vel in Synagoga ſe continere oportuit. Poſteriores tamen Judæi circa dimidium milliare germanicum, vel ſpatium bis mille paſſuum diſpenſabant, quod propterea iter Sabbathi dicitur Act. I. 20. Sabbatho per portas urbis nemini cum onere ingredi licuit, hinc Deus incendium minatur Portis, in quibus tale quid Sabbatho fieret Jer. XVII. 24. Quin & a commerciis & publicis nundinis Sabbatho fuit abſtinendum Neh. XIII. Sed nec mortuum ſepelire licuit Sabbatho, hinc corpus Domini die Veneris fuit ſepelitum. Joh. XIX.

Moriendo mori i. e. & temporaliter & æternaliter puniri.

Et ut verbo omnia complectar, a quovis opere civili vel manuali Judæi viri ab agro colendo, fœminæ a lanificio erant prohibitæ. Interea Judæos Sabbathum integrum divino cultui impendere oportuit, ideoque Hieroſolymis in templo & per oppida Palæſtinæ in Synagogis ad Sacra convenerunt, in quibus Pſalmos Davidis cecinerunt, & certas ex Moſe *Paraſchas* nec non ex Prophetis *Haphtharas* populo prælegerunt.

Quid Paraſchæ.

PARASCHÆ dicuntur Sectiones, in quas Judæi Pentateuchum diviſerunt, ita quidem, ut quovis Sabbatho aliqua Sectio legeretur, & hoc modo per integrum annum integer Pentat. abſolveretur. Hic mos legendi

Moſe

Moſen jam Chriſti ævo fuit receptus. Hinc Act. XV. Moſes ab antiquis temporibus dicitur habere in ſingulis Civitatibus, qui illum prædicent in Synagogis, in quibus per omne Sabbathum legatur.

Haphthara. HAPHTHARÆ autem, hoc eſt, Dimiſſiones, dicuntur Lectiones e Prophetis, præſertim ex Eſaia. Ideo dictæ dimiſſiones, quod poſt lectionem a Propheta populus ex ſynagoga dimitteretur. Ejusmodi Haphtharæ itidem ævo Chriſti fuere in uſu. Ita enim Apoſtolus: voces Prophetarum per omne Sabbathum leguntur Act. 13. 27. Præter hæc ſacra Deus peculiare ſibi Sacrificium offerri juſſerat, quod prolixe deſcribitur Num. 28. 9. Lapſu temporum Religio Sabbathi in varias ſuperſtitiones tranſiit. Hinc jam Maccabæorum ævo fuit opinio: *Sabbatho non licere vim vi repellere & invaſoribus arma opponere*, quæ prava opinio olim multis Judæis fuit internecina 1. Macc. 2. 35. Sic & grande ſcelus putarunt, Sabbatho herbas evellere vel ſpicas colligere. Hinc ob Sabbathi ſpicilegia Phariſæi diſcipulos Chriſti reprehendunt Luc. 6. 1. Nefas eſt hodie apud Judæos, ſi quis in Sabbatho bovem in foveam delapſum extrahat, quod tamen tempore Chriſti adhuc licuit, ut patet ex Ev. Luc. 14. 5. *Nefas eſt hodie apud Judæos Sabbatho candelas emungere, literas aperire, pomum igni admovere, ungues digitorum abſcindere, arborem aſcendere, & ramum inde frangere, ſalientem pulicem occidere, alvum exonerare*, de quibus legatur Buxtorf. in Syn. Jud. c. 10. Hinc Romani Judæos *Sabbatharios* vocarunt, & Juv. Sat. 14. judæum quemvis vocat *timentem Sabbathi Patrem*. Naſcente Eccleſia Apoſtoli, quamvis ad obſervationem Sabbathi, Chriſto exhibito, non tenerentur amplius, in Sabbatho tamen obſervando, aliquamdiu Judæis ſe confirmarunt, non quod lege divina ſtringerentur, cum expreſſe dicat Apoſtolus: *Nemo vos judicet de Diebus Feſtis, Neomeni-*

mœnicis vel Sabbathis, qui hæc erant, *umbræ futurorum* Coll. II. 16. Sed ob duas alias rationes (I) Ut ſynagoga cum ritibus ſuis a Deo condita in reverentiam Dei Conditoris non ſtatim velut Idolum aliquod abolerent; ſed paulatim & honeſte ſepelirentur. (II.) Ne Judæos recens converſos Sabbatha Sabbathi immutatione offenderent, iisque ſcandala darent, ſed ut rituum hac ſimilitudine eosdem lucrarentur. Hinc Act. XIII. 14. Paulus & Barnabas Sabbatho Synagogam intrant, & Proſelytis rogati concionantur. Similiter Act. XVI. 13. Paulus & Silas Sabbatho collectos fidelium extra urbem agunt, & in ripa fluminis populum docent; Sic & primi Chriſtiani Sabbatho ad frangendum panem, h. e. Syro reddente, ad ſacram Euchariſtiam celebrandam conveniſſe dicuntur. Act. XX. 7. Nihilominus Eccleſia ne infidelem Synagogam Sabbatho imitari videretur, libertate ſua fuit uſa, ſolennia Sabbathi omnia in diem Dominicum transtulit, ob duas cauſas, quas reddit Juſt. Apol. II. *Ideo*, inquit, *Die Solis convenimus, quia hoc die mundus cœpit.* 2. *Quia eodem Dominus noſter a morte reſurrexit.* Atque hic mos Diem Dominicum Sabbatho ſubſtituendi vivis Apoſtolis cœpit. Hinc eodem die Chriſtiani in cœtu collecti 1. Cor. XVI. 2. idemque dies dominicus dicitur Apoc. I. 10. Eo tamen non obſtante quod Apoſtoli & primi Chriſtiani Sabbathum abrogaſſent, plerique Chriſtiani græci Abyſſini aliique Orientales in hunc usque diem una cum die dominica ex Veteri inſtituto aliquid ſolennium Sabbatho deferunt. Hinc Greg. Nyſſ. qui ante hæc 13. ſecula vixit, oratione contra eos, qui cenſuras ægre ferunt ſcribit: *Quibus oculis Diem Dominicum aſpicis, qui Sabbathum decoraſti, an neſcis, hos dies duos fratres germanos eſſe, & qui in unum peccat, in alterum haud minus impingit, in ipſis Apoſtolorum Canonibus, qui vocantur*

Act. 13. 14.

Quare pro die Sabb. Dies Solis a Chriſtianis ſacer habetur.

tur

tur, jejunium ſabbathi graviter prohibetur, ideo, quod ſabbathum ſit dies feriatus. Socrates, qui Sec. V. floruit, ordinaria feſta in quavis hebdomade vocat ſabbathum & diem ſolis, quod hoc biduo ſacra fierent publica. Concilium Laodicæum, quod inter canones univerſæ eccleſiæ fuit receptum, jubet ſabbathis ſacros agere conventus & euangelia aliosque textus ſacros populo prælegere, otium tamen omne in diem ſolis transferre, atque ob hunc ſabbathi cultum *Humbertus*, ſylvæ candidæ epiſcopus, in Diſp. contra græc. Orientales omnes vocat *ſabbathinos.* Verum in eccleſia latina ſolenne fuit ſabbathi Jejunium, nec uſpiam legimus, latinos ſolenne ſabbathum habuiſſe, niſi forte feſtum, vel Vigiliæ feſti in ſabbathum incidiſſent, qua de re eleganter diſſerit S. Aug. Ep. 86. Denique de ſabbatho notandum, quod Patrum memoria inter anabaptiſtas ſabbatharii ſint recepti, qui cultum ſabbathi Moſaici de neceſſitate ſalutis ſtatuerunt, & diem ſolis abrogandum dixerunt, quos merito dicimus inſolenter inſanos fuiſſe. Nam, ut recte judicat S. Aug. epiſt. CXIX. ad Januar. diſputare de eo, tota frequentat eccleſia inſolenter inſanum eſſe.

NEOMENIA.

QUemadmodum ſabbathum ſingulis Hebdomadibus, ita feſtum τῆς Νεομηνίας vel Novilunii ſingulis menſibus fuit agendum, & primo quidem die cujusvis menſis. Origo hujus feſti non eſt omnino certa, plerique a Deo inſtitutum exiſtimant. Num. XXVIII. v. 11. Ubi Holocauſtum Novilunii Deo offerendum prolixe deſcribitur. Neque vero tantum ad ſacra convenire, ſed & ampliſſima convivia eodem feſto agere ſolebant, cujus rei habemus

illuſtre

illuſtre exemplum I. Sam. XX. 24. Ratio, ob quam Deus feſtum novilunii inſtituit, poteſt dari triplex: Prima, ut Judæi calendis menſium pro luce creata debitas Deo gratias agerent. Ubi de Annis Ebræorum obſervandum, non ſolares fuiſſe, quales noſtri ſunt, ſed lunares. Habet autem quilibet annus Lun. dies 354. adeoque minor eſt Solari diebus 11. Hinc quoque Judæi tertio quovis anno menſes 13. numerabant, & menſem intercalarem habebant, dictum *Ueadar* hoc eſt *Adar* iteratum. Singulos porro menſes Judæi a nova luna inchoarunt. Voluit ergo Deus hoc feſto pro renaſcente luna, imo pro conceſſione lucis ſibi gratias agi. Secunda ratio erat, ut Judæi ab idololatria avocarentur. Erant enim Judæi in V. T. ad idola colenda maxime proni, jam vero antiquiſſima eſt idololatria, qua Judæi luminaria cœli, ſolem, lunam & cæteros planetas adorarunt, prout ſingulis planetis ſingulos per hebdomadem dies dedicarunt, & ab iisdem denominarunt, quin & Sap. XIII. 4. Vanitatis accuſantur Ethnici, qui aſtrorum orbes & lumina cœli, rectores mundi arbitrarentur. Ne igitur Judæi ad adoranda cœli lumina prolaberentur, ſed Deum luminis autorem omniumque menſium directorem agnoſcerent, Deus primitias cujusvis menſis, ſtatim atque luna fuit renata, ſibi ſoli ſacras eſſe voluit. Tertia denique ratio eſt S. Aug., qui in feſto novilunii elegantem typum illuminationis fidelium collocat, iisque feſtum hoc conditum exiſtimat, ut populus eodem die lumine gentium h. e. Meſſia, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, publice informaretur.

PASCHA.

PAſcha vox Hebr. a rad. פָּסַח *tranſiit* vel tranſibit, non ideo dicitur, quod hoc Feſtum memoriam tranſitus populi per Mare rubrum deſignet, ut putat Naz. Or. II. de Paſch. Nec ideo, quod tranſitum Angeli Percuſſoris per Ægyptum denotet, ut putat Philo, qui Paſcha propterea διαβατήριον vel tranſitorium appellat. Sed Paſcha hoc loco idem eſt, quod *ſalvus*, quia primo Paſchate cum Angelus Domini omnes Ægyptiorum primogenitos occideret, domos Judæorum tranſierit iisque nihil damni intulerit; unde *Joſeph.* lib. II. Antiquit. Judaic. Paſcha vocat ὑπέρβασιν vel *transcenſionem*, non nudum tranſitum. Præterea Paſcha in Sacris per Metonym. ſæpe agnum paſchalem denotat, qui in memoriam hujus Angelicæ tranſitionis fuit comedendus. Interdum totum Azymorum feſtum ſignificat, quod per integrum ſeptiduum fuit continuatum. Hinc Luc. XXII. quivis azymorum dies Paſcha dicitur. Multi Patres Paſcha quaſi græcam vocem derivant a πάσχειν pati, ob paſſionem Dominicam. Huic enim Etymologiæ, tanquam ſanctiori, ſcribit *Greg. Naz.* ipſæ aures conſentiunt. Ubi Studioſi Sacr. Antiquitatum obſervent, Veteres in derivandis vocibus peregrinis ſæpe ingenioſe ludere, & quamvis vera vocum Etyma probe norint, alias tamen origines ſæpe comminiſci. Neque tamen hoc ita accipiendum, quaſi Patres veras vocum origines ignorarint: quo nomine apud Criticos nonnullos vapulant, ſed ludunt tantum in originibus vocum ex pia curioſitate. Juvat hanc obſervationem uno atque altero exemplo oſtendere. Ita *Cyrillus* Hieroſolymitanus ζητήσει 10. *Nomen Jeſu* quod pure Ebraicum eſt, cujus Etymologia ab ipſo Angelo in Evangelio redditur, derivat ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι *a Sanando*, quia Chri-

Paſcha quid?

Chriſtus in diebus carnis ſanavit omnes a Satana oppreſſos. Similiter *Anaſtaſius* Synarita refert, baptisma dictum quaſi βαπτισμὸς, quia in Baptismo βάλλεται τὸ λεῖσμα h. e. projicimus a nobis peccatum. Ad eundem modum veteres Paſcha communiter derivant ἀπὸ τοῦ πάσχειν: non quod veram originem neſciverint, ſed in honorem paſſionis Chriſti, quæ nobis eſt ſanctior, quam tranſitus Angeli per Ægyptum. Ob eandem cauſam Paſcha σταυρώσιμον dixerunt, quia in vigilia Paſcha non paſſus eſt tantum Chriſtus, ſed crucifixus. Inſtitutum eſt Feſtum Paſchæ a Deo Exod. XII. v. 2. ſeqq. ut ageretur die XV. menſis Niſan vel Abib, qui nempe Judæis fuit primus menſium, & in noſtrum fere Aprilem incidit. Initium Feſti factum eſt a veſpera diei præcedentis & per integrum ſeptiduum, qui propterea dies azymorum vocarentur, protractum. Inter feſti ritus ſimiliter primarius fuit comeſtio Agni Paſchalis quem, Judæos ex grege immaculatum, quatriduo antequam mactaretur, ſegregare oportuit ob duas rationes: 1. ut quatriduo iſto cognoſcerent, an ab omni macula immunis ſit. 2. Ut ex quotidiano agni adſpectu anſam ſumerent familiam ſuam ad Feſtum Paſchæ præparandi. Hinc Rabbini ſcribunt, hunc agnum inter quatuor iſtos dies in ſingulorum domibus ad ſpondam lecti fuiſſe alligatum ut ſemper oculis & animo obſervaretur. Sunt porro tres rationes, ob quas agnus hic immaculatus eſſe debuit.

Agnus paſchalis quare ante mactationem a grege fuerit ſeparandus.

Chriſt. Pelarius Comment. in Exod. 4. rationes adducit m. p. 105.

1. Quod Deo fuerit offerendus, vel in honorem Dei comedendus, atque Deo Optimo Maximo optima quævis naturali jure debeantur. 2. Quod populus, qui hunc agnum comedit, ſimiliter integer vitæ ſceleriſque purus eſſe debuit. 3. In typum Meſſiæ, qui & ipſe agnus fuit immaculatus, qui mundi peccata ſuſtulit. Juſſit porro Deus dicto loco hunc agnum *Benjarbaim* h. e. inter duas veſperas

quare immaculatus eſſe debuerit.

Ratio 1. *Ratio 2.* *Ratio 3.*

quando mactatus.

Inter duos ſoles quinam ſint. ras, vel, ut reddit Chaldæus, inter duos ſoles comedere. Qui vero ſint hi duo ſoles vel hæ duæ veſperæ, ea de re ſacri interpretes varie diſputant, inprimis duæ ſunt ſententiæ: *Prioris eſt ſententiæ etiam Chriſt. Pelargus Com. in Exod. p. 3.* Alii exiſtimant, apud Judæos quemvis diem duas veſperas habuiſſe, quarum altera ſolis, luminis altera ſit dicta. *Veſpera ſolis* eſt, quando ſol infra horizontem noſtrum demerſus occidit, relictis in aëre luminis ſui veſtigiis. *Veſpera luminis* eſt, quando lumen poſt occaſum ſolis in aëre relictum ſimiliter evaneſcit, juxta quorum ſententiam inter duas veſperas tempus fuerit crepuſculum, quo agnum mactari oportuit. Alii vero exiſtimant, primam veſperam poſt meridiem incipere, cum ſol ad occaſum vergere incipit, ab hora XII. usque ad III. pomeridianam, veſperam autem ſecundam, quando ſol ſub Horizontem deſcendit, ut proinde Agnus Paſchalis poſt tertiam ante ſolis occaſum fuerit mactandus. Mactato agno, Judæos ſanguinem pateris excipere & aſpero illo Hyſſopo poſtibus domuum ſuarum inſpergere, agnum aſſare, poſtea integrum cum omnibus inteſtinis comedere, additis amaris herbis, oportuit. Ea nocte, quæ inter 14. & 15. diem menſis *Niſan* intererat. Inter comedendum erecti ſtabant, femora ſuccincti, baculosque manu tenentes tanquam peregre abituri, in memoriam exitus ſui ex Ægypto. Edebant porro præpropere, nec quicquam relinquebant niſi oſſa, quæ non fracta igne erant comburenda. Si qua familia, quæ comedendo agno non ſufficeret, vicini in ſubſidium erant vocandi; ſed tota illa nocte domo egredi non licuit. Denique comeſto agno ad menſam ſedebant, & cætera fercula edebant. Hinc jam intelligitur, quo modo Salvator ſediſſe dicatur, cum Paſcha ageret. *Chriſtus in ultimo ſuo Pa-* Obſervant enim veteres, Chriſtum in ultimo ſuo Paſchate triplicem cœnam egiſſe. 1. *Paſchalem* comedendo agnum, id quod ſine dubio ſtando peregerit.

2. *Cæ-*

2. *Cœnam vulgarem*, qua reliquos cibos appoſitos comedit, & ad hanc cum diſcipulis conſedit. 3. *Cœnam Euchariſticam*, qua ſub pane & vino corpus ſuum & ſanguinem cum diſcipulis communicavit.

ſchate triplicem cœnam egit.

Præterea Judæi per integrum hoc ſeptiduum non comedere panes, niſi azymos ſive infermentatos, oportuit. Hinc probabiliſſimum eſt, quod Chriſtus in pane azymo ſacram ἐυχαριςίαν inſtituerit, quodque latina eccleſia rectius agat quam græca, dum in hunc usque diem ſacramentum euchariſtiæ in azymis celebrat. Neque vero hæc differentia inter græcos & latinos tanta eſt, ut propterea Schisma formetur, ac propterea græci non tantum errant, dum latinos azymitas vocant ob uſum azymi in Euchariſtia, ſed & latini peccant, cum ob hoſtias fermentatas græcos enzymitas vocant. Secundo: Die Paſchatis offerendum fuit gomor, quo nomine venit certa quædam menſura granorum, novis ſpicis excuſa, quod nemo miretur, quomodo in feſto Paſchæ nova grana Deo offerri potuerint. Nam Palæſtina gradibus fere 18. ideoque 270. milliaribus a Septentrione noſtro longius verſus meridiem diſcedit, quam Germania noſtra, ideoque in Palæſtina meſſis ipſa inter Paſcha & Pentecoſten incidit.

Denique ſtudioſos antiquitatis neſcire nolim, quare factum, quod Salvator ſub veſperam die Jovis Paſcha comederit, cum cæteri Judæi ſub veſperam diei veneris vix cœperint. Hoc ut intelligi poſſit, ex Paulo Burgenſi notabis, Deum quidem ordinaſſe, ut 14. luna ſub veſperam paſcha ageretur: Sed Judæi in hac lege Dei ita diſpenſaverunt, ut, ſi paſcha in diem veneris ejusque veſperam præviam incideret, ſolennitas ejus in proximum ſabbathum ejusque præcedentem veſperam differretur, ne ſcilicet duo Sabbatha vel feſta continua eſſent. Proinde

Quare Salv. ſub veſperam die Jovis cœnam comederit.

Chriſtus

Chriſtus juxta Dei legem Paſcha egit, ſed reliqui Judæi juxta traditiones majorum. Liberum enim erat, utrum diem in hoc caſu præeligere vellent. Obſervabunt denique ſacrarum antiquitatum ſtudioſi circa feſtum Paſchæ in prima eccleſia chriſtianos in Aſia repertos, qui quia eodem cum Judæis die nim. 14. menſ. *Niſan* Paſcha celebrarunt, dicti ſunt *Teſſares* ϑικατίται vel quarta *decimani* item *Paſchatitæ*, quæ dierum diverſitas in mediis etiam graviſſimis eccleſiæ |perſecutionibus diuturni ſchismatis fuit occaſio.

Paſchatitæ.

Hiſtoria ſchismatis ita ſe habet: Vivis Apoſtolis eccleſia judæis commixta uti ſabbathum ſic & Paſcha aliaque feſta eodem cum Judæis die agere ſolita eſt, ideo, ut hac rituum ſimilitudine Judæos lucrarentur. Hunc morem S. Johannes & Philippus evangeliſtæ ad Aſiaticos detulerunt teſte Euſeb. lib. V. Hiſt. c. XVI. ut proinde Aſiatici modum agendi Paſcha eodem cum Judæis die ab ipſis apoſtolis acceperint. Contra vero Petrus & Paulus Romæ & alibi inter gentiles libertate chriſtiana uſi, diem Paſchatos ob reſurrectionis Chriſti honorem in diem dominicam transtulerunt. Quæ diverſitas non fuit animadverſa usque ad Medium Seculi II. Tum enim omnium primus *Pius* Papa viſione quadam Hermetis inductus decretum condidit, ne Paſcha alio quam Die Dominico ageretur. *Pii* ſucceſſor *Anicetus* Decretum hoc contra Aſiaticos ſtrenue urſit, ut *S. Polycarpus* eo ipſo moveretur, ex Aſia Romam adeundi & hoc diſſidium de Paſchate componendi, ſed licet magnus Polycarpo honor Romæ deferretur, diſſidium tamen componere non potuit, ſed ſubinde inter Romanos & Aſiaticos de Die Paſchatis Quæſt. publice fuit agitata, donec ſub initium Sec. III. Victor Papa Synodo Romæ habita Aſiaticos omnes, quod eodem

cum

cum Judæis die Paſcha agerent, ſolenniter excommunicavit. Vnde hodie nonnulli exiſtimant, in hoc Anathematis fulmine Antichriſti infantiam fuiſſe. Hæc vero Victoris præcipitantia in Eccleſia Viris moderatis valde diſplicuit, inprimis S. Irenæo Lugdunenſi in Gallia Epiſcopo, qui quamvis cum Romanis die Dominica ageret Paſcha; in Victorem tamen per literas graviter fuit invectus, quod propter rem levem ac indifferentem tot Viros nobiles in Aſia, imo Apoſtolicas Eccleſias Martyrum ſanguine conſperſas, excommunicaſſet. Atque hæc moderatio effecit, ut, inſuper habito Pontificis Decreto, quælibet pars ſuum morem retineret. Verum hæc concordia non fuit diuturna, donec anno 318. Conſtantinus M. legem ferret, ut Paſcha die Dominica per totum Romanorum Imperium ageretur. Sed ne ſic quidem ſchiſma potuit componi, donec autoritas Concilii Nic. accederet, quod non tam in cauſa Arii, ſed inprimis in cauſa Paſchatis fuit coactum. Atque in hoc Concilio perpetuum fuit decretum conditum, ne per orbem Chriſtianum alia, quam die Dominica Paſcha celebraretur, quod Decr. Nic. in toto tandem terrarum Imperio Romano obtinuit, & in hunc usque diem obtinet. Poſt Concilium Nic. pauci huic Decreto ſubſcribere noluerunt, ſed in Conciliis Sec. IV. pro Hæreticis & ſchiſmaticis ſunt declarati, nec in imperio tolerati. Legi hac de re poteſt Euſeb. dicto loco. Socr. lib. V. Hiſt. c. 2. Et libellus noſter de *Feſtis Chriſtianorum.*

PENTECOSTE.

INter primaria totius anni Feſta ſub V. & N. Teſtamento, fuit Pentecoſte, quoniam Deus ipſe ſolenni edicto ſanxerat Deut. XVI. 9. Dicitur alias *Feſtum Hebdomadum*,

 ideo

ideo, quod Judæi ab azymorum feſto 7. ſeptimanas numerabant, iisque completis τὴν πεντεκοστὴν h. e. diem quinquageſimum celebrabant. Dicitur porro *feſtum meſſis.* Ex. XXIII. 16. Quia in Palæſtina inter paſcha & pentecoſten Meſſis incidit. Dicitur quoque *feſtum primitiarum*, a frugum primitiis, quas Judæi, in ſignum gratitudinis pro

quid primitiæ.

conceſſis frugibus, Deo hoc feſto offerebant. Hæ primitiæ fugum erant panes ex novella fruge cocti, qui in altare ſub Dei conſpectum poſiti, panes facierum Domini,

Schaubrodt.

vel *panes propoſitionis* vocabantur. Ritus offerendi hos panes prolixe deſcribitur, Lev. XXIII. 15. Ratio, ob quam Dominus inſtituit Pentecoſten, eſt quadruplex, &

Quare Feſt. Pent. inſtitutum.

primo quidem, ut eſſet annua commemoratio legis a Deo promulgatæ. Nam poſt primum Paſcha die 50. Deus in monte Sinai fumigante, nubibusque contecto inter fulmina & tonitrua, legem tripartitam 1. *Morum.* 2. *Rituum.* ac 3. *Juris Civilis* tulerat, quam promulgationem legis ſuæ Deus quovis anno in memoriam voluit revocare. *Secunda ratio* eſt memoria fundatæ Reip. Ebræorum. Hinc ipſe Deus Deut. XVI. Memor eſto, quod ſervus fuiſti in Ægypto, quaſi dicat: In Ægypto quaſi mancipia habita fuiſtis, ſed in feſto pentecoſtes in libertatem civilem vindicati & lata lege forenſi in unam rempubl. collocati eſtis. Cujus reip. quia Deus immediate fuit Monarcha, hæc ab antiquis novo nomine theocratia fuit dicta. *Tertia* ratio conditi feſti pentec. eſt, ut Judæi tempore meſſis Deum frugum omnium datorem, primitiis frugum oblatis, recognoſcerent. Et denique *quarto*, ut in vetere teſtamento illa pen-

Typus inter Pentec. V. & N. T.

tecoſte typus eſſet pentecoſtes N. T. quem typum S. Aug. eleganter exponit Epiſt. 118. ad Januar. In V. T. inquit, occidebatur agnus, agebatur paſcha, & die 50. dabatur lex ad timorem, Dei digito ſcripta. Sed in N. T. occiſus eſt

Jeſus

Jeſus Chriſtus, qui velut agnus ad immolandum ductus. Inde jam agitur verum paſcha & die quinquageſimo Apoſtolis dabitur Spiritus S. ad charitatem.

FESTVM TVBARVM.

EX Dei inſtituto apud Ebræos totus fere menſis ſeptimus, qui in noſtrum fere Octobr. incidit, fuit feriatus ob *duas cauſas*. I. Quemadmodum ſeptimus quisque dies in hebdomade erat Sabbathum, ſic & ſeptimum quemque menſem Deus in anno ſibi ſacrum eſſe voluit, cum ſeptenarius noſter ſit ſacer & perfectionis nota. II. Ratio eſt, quod hoc ſeptimo menſe fruges jam in horrea eſſent collectæ, adeoque hoc anni tempus ad feriandum maxime erat commodum. Incidunt in menſem *Tiſri*, primo *feſtum tubarum*, qui Lev. XXIII. 24. ubi inſtituitur hoc feſtum, dicitur *feſtum tubarum*, der Sabbath des Blaſens; & Num. XIX. 21. Vbi ſacrificia hujus feſti recenſentur, der Trometen-Tag; alias communiter, das Poſaunen-Feſt. Incidit porro in menſem *Tiſri*, feſtum expiationis, tabernaculorum, it. feſtum concionis. Ratio, ob quam Deus feſtum tubarum inſtituit, a doctoribus varie redditur. 1. Alii exiſtimant hoc feſto memoriam Iſaaci celebratam, quem pater Abraham Dei juſſu mactare voluit, ſed ab angelo prohibitus, loco Iſaaci arietem immolavit, Gen. XXII. 13. Atque hæc Rabbinorum ſententia eſt, qui putant tuba vel cornu arietino propterea hoc feſto clangi, quod aries inter frutices Abrahamo pro Iſaaco oſtenſus ſit. 2. Alii exiſtimant, Deum hoc tubarum clangore Judæis in memoriam revocare voluiſſe graviſſima bella; quæ auſpice Deo & duce Moſe & Joſua Ebræi contra Cananæos, alioſque gentiles olim geſſerant. Eſt enim tuba inſtrumentum bellicum,

Rationes ob quas Feſt. Tub. a Deo inſtit.

cujus ſonitu milites ad prælia inflammantur. 3. Alii exiſtimant, hanc tubam fuiſſe indicem eccleſiæ militantis, ut judæi meminiſſent, omnis hominis vitam militiam eſſe ſuper terram, juxta illud poëtæ:

Nunquam bella piis, nunquam certamina deſunt.

4. Alii exiſtimant, hanc tubam fuiſſe typum prædicationis de Meſſia, quia evangelium univerſum orbem perſonare debuit, juxta illud: Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem Eſ. LIIX. 15. Alii denique quibus nos ſubſcribimus, putant tubæ clangorem ipſis Calendis Tiſrimenſis ideo per totum Iſrael fuiſſe auditum, quod hoc menſe feſta plurima eſſent, ad quorum obſervantiam Deus tubæ ſonitu populum voluit excitare, perinde, ut hodie majoris feſti indicium majoris campanæ pulſu dari ſolet.

FESTVM EXPIATIONIS.

Eodem menſe Tiſri die 12. feſtum expiationis fuit, cujus inſtitutio Lev. I. 16. extat. Hoc feſtum fuit generale expiatorium pro totius populi peccatis, neque ullum apud Ebræos fuit feſtum, cujus memoriæ paſſionem Chriſti magis expreſſerint. Nam 1. hoc feſto ſummus Pontifex ſolus omnia ſacra obibat, neque cui quam mortalium huic ſacro ſe admiſcere licuit. Ad eundem modum ſolus Chriſtus torcular iræ divinæ calcavit, nemine in conſortium adjuncto. 2. Summus pontifex S. Sanctorum ingredi volens, veſtes pontificiales exuit, & Sacerdotum veſtes ſacras & candidas induit, quod hic dies mœroris & jejunii eſſet. 3. Summus pontifex pro ſe ipſo & pro ſua domo juvencam obtulit, ut indicaret, ſe non verum eſſe illum pontificem, ſed hominem peccatorem & typum alterius gerere, cui non ſit neceſſe pro ſe ipſo ſacrificare

Ebr.

Ebr. VII. 16. 4. Ante tabernaculum vel templum pontifex inter hircos duos medivs ſtabat, quorum alter fuit mactandus, alter vivus dimittendus. Hi duo hirci duas Chriſti naturas denotant, quarum altera fuit occiſa, altera occidi nec potuit nec debuit. 5. Mactato altero hirco pontifex in ipſum *S. S*anctorum ſolenniter fuit ingreſſus, idque non niſi ſemel quotannis; Quem pontificis ingreſſum ad Chriſtum eleganter Apoſtolus applicat, qui ſemel ſacrarium manu non factum ingreſſus, æternam redemtionem invenit. 6. In ipſo *S*ancto *S.* thura accendit tanta copia, ut nebula thuris totum hilaſterium contexerit, ſimulque oravit, ut Ebræi tradunt, *primo* pro bona tempeſtate; *ſecundo*, ne aufferretur ſceptrum de tribu Juda; *tertio* ne quis in populo egeret; & *quarto* denique, ut Deus ſtultas preces hominum exaudiret. Copioſus hic fumus thuris denotat magnam vim precum Chriſti unius noſtri Mediatoris. 7. Poſt hunc thuris ſuffitum ſanguinem juvenci & hirci ſuper propitiatorium digitis ſepties reſperſit. Hæc ſeptena adſperſio indicavit fore, ut Chriſtus ſepties ſanguinem ſuum effunderet. Digitus pontificis fuit index *S*piritus S. de quo canit Eccleſia, quod Dei dextræ ſit digitus. 8. In Sancto *S.* ut Ebræi referunt, pontificem rem omnem paucis expedire oportuit, ne populus mali quid ominaretur, uti factum eſt de Zachar. Luc. I. 22. 9. Rediens ex Sancto S. ſanguinem reſiduum aureo altari impoſuit, & manibus alteri hirco impoſitis eundem devovit, & omnia populi peccata auferenda impoſuit, ideoque dictus fuit Aſaſel, hircus dimiſſorius, quod abire promitteretur. De hoc hirco Aſaſel memorabilis eſt Ebræorum traditio: Tradunt nimirum Ebræi, quod hircus ille dimiſſorius fuerit in eremum abductus, ibique de excelſo monte præceps factus, is vero, qui duxit, manu tenuit filum rubicundum, quod præcipitato hirco ſtatim albuit, ſi Deum

propitium haberet, ſed ſi rubicundum manſiſſet, indicium erat Dei adhuc irati. Cum albuerat, is, qui hircum duxit, eorum cornu inflabat, quod cum cæteri longo ordine Hieroſolymam usque per viam diſpoſiti audirent, ſtatim unus poſt alium cornu ſuum ſimiliter inflavit, atque ita intra unam horulam per totam Palæſtinam propitius Deus innotuit. Verum, ſi filum manſiſſet rubicundum, nullus ſonus dabatur, ſed univerſum Iſrael in luctum converſus, rigida jejunia continuavit, ut ita Deus iram ſuam deponeret. Hæc ita Ebræi. LXX. interpretes hunc hircum vocant ἀποπομπαῖον, h. e. mali depulſorem, quo nomine Græci Deos ſuos communiter appellant. His peractis, pontifex manus abluit, veſtes pontificiales iterum induit, ſacrificia obtulit, ſed cadaver alterius hirci, qui Deo fuerat oblatus, extra urbem vel extra caſtra duci, ibique comburi fecit, quod indicavit fore, ut Meſſias fiat ἀποσυνάγωγος, & extra portas Hieruſalem crucifigatur, prout ipſe Apoſtolus exponit Ebr. XIII. 12. Dum hæc ſacra fierent, populus ſtricto jejunio olim incubuit, quod Lev. XVI. 29. *afflictio animæ* dicitur. Ad quem locum Aben Eſra obſervat: Quotiescunque in ſacris afflictio animæ invenitur, toties rigidum jejunium denotat. Hodierni Judæi, cum neſciant quid Dominus cum ceremoniis innuerit, exiſtimant, feſtum expiationis in memoriam Moſcholatriæ ſibi condonatæ inſtitutum. Hinc Theodoretus quæſt. 32. in Lev. refert, ſua ætate Judæos hoc feſto non jejunaſſe, ſed hilares fuiſſe, cantaſſe. Sequitur jam

FE-

FESTVM TABERNACVLORVM.

EOdem menſe *Tiſri*, die 15. feſtum tabernaculorum inchoari & per integrum ſeptiduum protrahi ſolebat. Inſtitutio hujus feſti Lev. XXIII. 33. continetur. Sacrificia autem Num. XXIX. 12. enarrantur. Per hoc ſeptiduum immolabant vitulos 70. quod in orbe 70. linguæ populorum crederentur; agnos immolabant 98. quod Ebræi putant factum contra maledictionem legis, quæ totidem in lege extant. Rabbi Aben Eſra feſtum tabernaculorum vocat Baſin omnium feſtorum. Solebant eodem ramos arborum decerpere, & ex iis tabernacula ſubita & tumultuaria domicilia conficere & ad breve tempus exſtruere, quales fere paſtores exſtruunt in ſylvis & milites in caſtris, atque ſub his tentoriis per ſeptiduum habitabant, quod eleganter ex Neh. IIX. 14. conſtat. Porro Ebræi referunt eodem feſto ex ramis arborum faſciculos confectos, quos omni mane per ſeptem dies geſtabant, eumque, qui ejusmodi faſciculum non portaret, ab omni cibo prohibebant. Hinc idem feſtum palmarum, vel potius ſalicum fuit dictum. His palmis, vel faſciculis altare circumiiſſe dicuntur, quæ proceſſio memoriam captæ Hierichuntis ingeſſit, ut obſervat Paulus Fagius ad cap. 13. Lev. De cætero Andr. Oſiand. in notis ad Harm. Evangel. lib. 3. c. 36. memorat, Judæos ultimo die hujus feſti peculiarem modum canendi, non diſſimilem noſtræ Litaniæ, uſurpaſſe, quæ Ebræorum Litania ex Pſ. CXIIX. oriunda eſt, ubi ſic dicitur: Ana Jehova Hoſianna h. e. quæſo domine, ſerva quæſo! Erat autem hæc talis Litania; primo multa Dei nomina vel attributa conglomerabant & ſingulis Hoſianna addebant v. g. Omnipotens

Deus

Deus Hoſianna; Miſericors Deus Hoſianna. Poſtea varias res nominabant, quibus addito Hoſianna bene precabantur v. g. templum electum Hoſianna, montem Moria Hoſianna, a quo poſteriores Judæi totum hoc feſtum Hoſianna nominabant. Quin & ipſos frondeos faſciculos ex ſalice, myrto, & palmis collectos, quos manu geſtabant, itidem Hoſianna dixerunt. Hunc canendi morem jam Chriſti ævo fuiſſe docet ſolennis ejus ingreſſus in urbem, populo clamante: *Hoſianna in Excelſis!* Hujus tabernaculorum feſti ex gentilium ſcriptoribus Plutarchus in ſympoſiis ſuis problem. 5. meminit, & inter alia refert, quod Judæi hoc feſto per ſeptiduum ſub Scenis & Tentoriis habitaverint, quæ ex palmitibus & hederis fuerint contexta, & quod menſas variis frugibus plenas propoſuerint & per hos dies genialiter vixerint. Vnde putat Plutarchus, Judæos more gentilium hac feſto Bacchi ſacris initiatos eſſe, & hæc Judæorum Bachanalia fuiſſe. Sed vera cauſa feſti Tabernaculorum erat, ut Judæi majorum ſuorum reminiſcerentur, qui ex Ægypto egreſſi in tentoriis, in caſtris, in tabernaculis per integros 40. annos habitare fuerant coacti, & ut maximas Deo gratias agerent, cujus beneficio jam non amplius in ejusmodi tentoriis, ſed in ampliſſimis domibus terræ Canaan habitarent. Venerabilis Beda aliquid Myſtici ſubeſſe putat, nimirum cogitandum eſſe, quod nos omnes in mundo velut in tabernaculo peregrinemur, nec manentem civitatem hic habeamus, ſed futuram in cœlis æternam non manufactam.

FESTVM CONCIONIS.

COncicnis Feſtum completo Feſto Tabernaculorum agi ſolebat, eratque velut octava illius Feſti, cujus tanta fuit ſolen-

ſolennitas, ut Joh. VII. 37. dies omnium ſolenniſſimus appelletur. Hebræi tria nomina huic feſto tribuunt. Nam 1. vocant *feſtum concionis, ſive collectionis*, quod hoc die populus in unum collectus, pro frugibus in horrea jam collectis Deo gratias ageret. Vocant 2. *feſtum retentionis*, quod poſt feſtum tabernaculorum populus uno adhuc die ad conferendam pecuniam in uſus ſacros retineretur, 3. *feſtum prohibitionis*, quod eo die populus ab omni opere ſervili prohiberetur. Hoc Ebræorum feſtum ethnici ſunt imitati, teſte Cælio Rhodigino lib. 12. Antiqu. Lect. 1. c. 19. Apud hos enim ſimiliter erat receptum, ut frugibus ex agro jam ſubvectis, gratias diis agerent, primitias afferrent, ſimulque Deos rogarent, ut ſtato tempore campi denuo vireſcerent, & læta ſata progerminarent. Quod quia græce dicitur θάλλειν, Ethnici hoc feſtum *thaliſia* vocarunt.

SABBATHVM ANNI SEPTIMI.

QVemadmodum DEVS per hebdomadas ſeptimum quemque diem, & quovis anno ſeptimum quemque menſem; ita etiam ſeptimum quemque annum ſibi ſacrum eſſe voluit. Hoc anno agri omnes inculti fuerunt relinquendi, neque a creditoribus, ſi qui ſolvendo non eſſent, debita exigenda, imo erant remittenda. Vnde annus iſte annus *dimiſſionis*, ein Erlaß-Jahr dicitur Deut XV. Quod eodem agri feriarentur & debita remitterentur. Exiſtimat quidem Auguſtinus, licuiſſe Judæis olim hoc anno agros conſerere; ſed fructus omnes pauperibus eſſe relinquendos. Verum ſi verba legis divinæ Lev. XXV. 2. & ſeqq. accu-

rate ponderemus, nemini Judæorum integro hoc anno vel ſerere vel metere licuit, quod & obſervat Theodorus, quæſt. 25. in Lev. Dicis: Interim Deus voluit, ut pauperes ex agris colligerent, ſed ſi nullus ager fuit cultus, quæ fuerunt pauperum collectæ: ℞. 1. Ex granis & ſpicis inter metendum præterito anno delapſis, ſæpe non ſpernendam meſſem enatam. 2. Juſſiſſe Deum, ut pauperes non ex agro tantum, ſed & vineis & olivetis, quæ ſua ſponte creſcunt, victum ſibi neceſſarium colligerent. Interim ne Judæi hoc anno de victu nimis anxii eſſent, Deus eandem magnificis promiſſis ſtipavit, ſe nimirum fructus anni ſexti duplicaturum. Ratio 1. ob quam Deus integrum hunc annum feriatum eſſe voluit, imprimis hæc eſt, ne terra aſſidue exercita nimium exſugeretur, tandemque ſterilis fieret. Quem annum agris quietem conducere Virg. teſtatur 1. Georg.

Alternis annis tonſas ceſſare novalis,
Et ſegnem permitte ſitu dureſcere campum.
Nec ulla interea eſt inaratæ gratia terræ.

Altera ratio erat, ut Judæi eodem hoc anno quatuor rerum meminiſſent. 1. Datoris frugum. 2. Beneficentiæ erga pauperes. 3. Status innocentiæ, in quo ſi primi parentes manſiſſent, terræ ſuos fructus ſua ſponte tuliſſent, & 4. æterni ſabbathi, quod poſt expleta ſex millia curricula, in cœlis futurum ſperamus.

JVBILÆVS.

PRæter feſta jam recenſita ex divina inſtitutione Lev. XXV. 10. quinquageſimus quisque annus Deo fuit ſacratus. Hoc anno non debita tantum erant remittenda; ſed omnes ſervi manumittendi & libertate priſtina donandi,

nandi, quin & omnes res venditæ præſertim immobiles e. g. ager, vineæ, domus, ad priſtinos Dominos redierunt. Neque enim Judæi cuiquam omne jus ſuorum agrorum vendere poterant; ſed tantum uſum fructuum, usque ad annum 50. Denique & eodem jubilæo carceres omnes fuere aperti & captivi dimiſſi. Dicitur *Jubilæus* ab Arabica voce *Jobel*, quæ notat 1. *arietem*, 2. *cornu arietinum*, 3. *clangorem*, qui tali cornu editur. Ratio appellationis hæc eſt: quod annus jubilæus tuba, vel cornu arietino, die X. menſis *Tiſri* fuit indictus. Cauſa, ob quam Deus inſtituit annum jubilæum triplex, eſt. 1. Ne familiæ in Iſrael confunderentur, maxime illæ, ex qua Meſſias debuit naſci: Servi enim apud veteres de una tribu vel familia in alteram tranſibant, ſed anno 50. unusquisque ſervorum ad ſuam familiam redibat. 2. Cauſa eſt, quod Deus pauperibus Jubilæi ſpem melioris conditionis facere voluerit. Nam hoc anno ſinguli diſtracta ſua bona gratis recipiebant, & 3. Jubilæus erat Judæorum *Epocha*, in quam apud Ebræos tempora fuerunt diſtincta, periude ut græcorum olympiades, Latinorum luſtra.

Vnde dicatur Jubilæus.

Cauſa inſtituti Jubilæi.

FESTA RELIQVA.

FVerunt hactenus *feſta ſtativa*, quæ in V. T. Deum ipſum habent autorem: Jam ad feſta *conceptiva* progredimur, quæ Judæi pro ſuo arbitratu ac devotione inſtituerunt. Inter hæc eminent *jejunia quatuor anni menſium*, quorum mentio extat Zach. IIX. 9. Vbi Deus promittit, ſe velle hæc jejunia in jucundas ferias & in dies gaudiorum convertere. Vbi notetur, ante captivitatem Babyloni cam Judæos nulla feſta conceptiva habuiſſe, ſed contentos fuiſſe diebus feſtis a ſolo Deo conditis. Proinde feriæ conce-

Jejunia 4. anni menſium.

Quando incepta feria conceptiva. ptivæ omnes vel tempore ipſius captivitatis, vel poſt eam cœperunt. Certa jejunia illa quatuor menſium omnia fuerunt condita in memoriam calamitatum, quas Judæi a Chaldæis erant perpeſſi. Hinc 1. jejunium fuit *Obſeſſæ Hieroſolymæ.* 2. *Occupatæ urbis.* 3. *Urbis deſolatæ*, & 4. denique vocabatur *Jejunium Godoliæ.* Fuerit hic *Godolius* præfectus judæorum, qui adhuc in Palæſtina ſupererant relicti, cum cæteræ tribus in captivitatem eſſent abductæ. Sed & Godolius tandem fuit occiſus, quo ſublato, reſidui Judæi omnes in Ægyptum aufugerunt, eoque tota Palæſtina fuit Judæis exuta, cujus rei memoriam annua jejunia, Godolia dicta, egerunt. Porro notetur, chriſtianos hac in parte ſynagogam imitatos, Judæorum exemplo ſimiliter jejunia quatuor temporum, quæ adhuc agere ſolemus, inſtituiſſe ideo, ut totus annus cum ſingulis ſuis quadrantibus Deo conſecraretur. His quatuor jejuniis Judæi

Jejun. Eſther. duo alia addiderunt, quorum alterum fuit *jejunium Eſther*, in memoriam triduati jejunii, quod regina Eſther egit, cum regem ſuum accedere, & pro popularibus ſuis intercedere

Jejun. fractæ legis. vellet. Alterum fuit *jejunium fractæ legis.* Nam cum Moſes de monte Sinai reverſus Judæos vitulum adorantes cerneret, ita commotus, tabulas decalogi bipartitas Deique manu conſignatas, manibus projecit, & ſolo allidens confregit, cujus fractionis memoriæ Judæi jejnnium dicabant.

Feſtum Purim. Præterea Judæis ſolenne fuit feſtum *Purim*, die 14. menſ. *Adar* cum jubilo & inter convivia agi ſolitum. *Purim* eſt vox Perſica, quæ ſortilegium denotat. Tradunt enim Hebræi, quod impius Haman cum Judæos omnes uno quaſi ictu tollere meditaretur, ſortes in urnam injecerit, ut exploraret, quis menſis & quis dies Judæis ominoſus eſſet: Sciſcitans porro diem elicuit 14. menſis *Adar*, hunc ergo publicæ Judæorum lanienæ per totum orientem deſtinavit,

vit, & ab hoc Hamanis ſortilegio hoc feſtum Judæi *Purim* vel *Sortium* nominabant. Refert iſta Scal. lib. 6. emendationis temporum. Idem feſtum Mac. XV. 37. dicitur *feſtum Mardochaicum*, ideo, quod inſtinctu Mardochai in memoriam admirandæ liberationis fuerit reſtitutum. Alias Mardochæus non creditur autor hujus feſti, ſed tradit Funccius ex Philone, verum autorem feſti *Purim* fuiſſe *Jojakim*, filium ſummi ſacerdotis Joſuæ; cujus mentio fit Nehem. XII. 26. Hic *Jojakim* non tantum hnjus feſti autor, ſed & libellum Eſther conſcripſiſſe fertur. Porro celebre fuit apud Judæos feſtum ξυλοφορίας, ſitum in comportandis lignis, unde ignis ſacer, quem noctu & interdiu in templo ardere oportuit, aleretur. Elegans hujus feſti deſcriptio extat Neh. X. 14. & apud Joſeph. lib. II. bell. Jud. cap. XVII. Hic ſcribit: *Imminebat feſtum, quod* ξυλοφορία *dicitur, in quo omnes grandem lignorum ſtruem ad templum convehere ſolent; ne unquam pabulum deſit igni, qui inextinguibilis eſt.* Denique apud Ebræos ſolennia fuerunt *Encœnia* i. e. *Dedicationes templi.* Vbi notandum, Judæos in Vet. Teſt. multis vicibus *Encœnia* tractaſſe, & 1. quidem dedicatio tabernaculi ſub Moſe exſtructi fuit, quod portatile templum quo ritu ſit dedicatum, legere eſt Exod. IV. v. 11. 2, Dedicatio fuit templi Salomonis, tam magnifice exſtructi, ut inter mundi miracula recenſeri potuerit. Actum eſt hoc feſtum ab ipſo Salomone ſolenni prece & multis hecatombis. Reg. VIII. 13. 3. Dedicatio fuit templi per Chaldæos quidem deſtructi; ſed a Zorobabel ejusque ſociis reſtaurati, & denuo ſanctificati, cujus ſolennia referuntur Eſr. VI. v. 16. 4. Eaque ultima templi dedicatio, unde annua encœnia Judæi acceperunt, contigit ſub Juda Maccab. qui idolum Jovis, templo ab Antiocho illatum, diruit, combuſſit, templumque reſtauravit, altare Dei Iſraelis iterum dedicavit,

Libellum Eſther Jojakim ſcripſiſſe fertur.

Feſtum ξυλοφορίας.

Encœnia.

cavit, & omnium primus inſtituit, ut memoria templi a ſe dedicati & repurgati, annuo feſto honoraretur per octiduum, ut legere eſt 1. Maccab. II. 16. Hujus encœniorum feſti & in Nov. Teſt. fit mentio Joh. X. 12. Joſeph autem lib. 12. Antiquit. Jud. c. 11. ubi prolixe encœnia deſcribit, vocat *feſtum luminum*, ideo, quod Judæi hoc feſto ad parietes templi lumina paſſim ſuffigerent.

SACRIFICIA HEBRÆORVM.

Sacrificium quotuplex.

SAcrificium, hoc eſt immolatio animalis in Dei cultum, juxta ipſius Dei præſcriptum facta in Vet. Teſt. in qua hæc de ſacrificiis doctrina utramque fere paginam complet, erat triplex, aliud *Holocauſtum*, aliud *Pacificum*, aliud *Expiatorium*. Holocauſtum dicitur ſacrificium, quod, excepta pelle ſacerdotibus danda, totum cremari oportuit, in ſignum, totum hominem, & anima & corpore Deo obnoxium eſſe, germ. **ein Brand-Opffer.** Hoc ſacrificii genus porro bifariam dividi poteſt. Nam 1. *ratione temporis*, aliud erat *quotidianum*, quod ſingulis diebus erat offerendum, ideoque *ſacrificium juge* appellabatur. Aliud erat *ſolenne*, quod præter juge, diebus feſtis & ſabbathis offerri ſolebat. 2. *Ratione offerentium*, aliud holocauſtum pauperes, aliud mediocres, aliud divites offerrebant. Et divitum quidem holocauſtum erat bos; hominum mediocris fortunæ, ovis vel hœdus; Pauperum denique turtur, columba. Sola enim quinque animalia Deus in holocauſta elegerat.

1. Holocauſtum.

Holoc. duplex.

Quæ animalia ſacrificanda

Bos erat typus invictæ fortitudinis Chriſti. *Ovis* innocentiæ Chriſti. *Hœdus* referebat formam peccatoris

ris, quam Chriſtus aſſumſit. *Turtur* arctam fidelium cum Chriſto unionem, & *Columba* denique manſuetudinem Chriſti, ejusque fidelium denotat, prout venerabilis Beda exponit cap. XXIIX. Num. ubi de holocauſtis prolixe agit. Hoc etiam memorabile eſt, quod holocauſta verſus ſeptentrionem fuerint mactanda, quod præfiguravit non tam Chriſti crucem, quæ ipſa reſpectu Hieroſolymæ verſus ſeptentrionem ſpectavit, ſed & prænotavit, fore, ut nos ſeptentrionales populi ad Chriſtum convertamur, prout exponit *S.* Cyrillus in libro de adoratione in ſpiritu. *Quare holocauſt. verſus ſeptentrionem fuerint mactanda.*

Secundi generis ſacrificia erant hoſtiæ *pacificæ*, quas Ebræi *hoſtias ſalutis* vocant, ideo, quod pro ſalute & beneficiis a Deo impetrandis, aut jam impetratis, agerent. Joſeph. lib. 3. Antiquit. Jud. c. 10. de Leg. *S*acrif. hoc ſacrificii genus θύσιαν Ευχαριςικὴν dixit, ideo, quod per eam gratiæ Deo agerentur pro beneficiis acceptis. Rabbi David Kimchi vocat *hoſtiam plenitudinum*, ideo, quod omnium voluntatem expleret, Dei, ſacerdotis & offerentis, quia ſingulis illis aliquid ex hac hoſtia dabatur; Deo quidem ſanguis & adeps, imo in hoc ſacrificio Deus pinguiſſima quæque popoſcit. Sacerdoti dabantur pectus & armus. Offerenti denique, caro & pellis reliqua. Erat autem duplex *ſacrificium pacificum*, alterum *laudis*, *confeſſionis* alterum, quo offerens publice confitebatur, ſe a Deo ingens beneficium accepiſſe, ideoque bonitatem datoris laudare, eique gratias ſolennes agere. Græci vocant θύσιαν τῆς αἰνήσεως, Lutherus reddit, ein Lob-Opffer. Cauſa offerendi erat, v. g. ſi quis ex gravi morbo liberatus fuiſſet, vel ex carcere evaſiſſet, vel naufragio emerſiſſet, vel ex conjugio hactenus ſterili prolem ſuſcepiſſet. *Aliud ſacrificium* erat *votivum*, ſive *ſpontaneum*, cum offerens beneficium a Deo quidem nondum acceperat, ſed ſe accepturum ſperabat, eoque nomine ſacri- *2. Pacificum.* *Sacrif. Pacif. duplex Laudis & Confeſſionis.* *Sacrif. Pacif. vel Votivum vel Spont.*

ſacrificium ſua ſponte offerebat in confirmationem ſpei ſuæ, & ut Deum datorem fidelem inveniret. Videatur ſchola ſacrificiorum patriarchalium Frantzii Diſp. I.

3. Expiatorium. Tertii generis ſacrificia erant *Expiatoria*: hæc iterum in duplici erant differentia; alia enim *pro peccato*, alia *pro delicto* offerebantur, quæ quomodo differant, inter eruditos varie diſputatur. *Sacrific. pro peccato & pro delicto quomodo differant.* Ex noſtra ſententia ſacrificium pro peccato erat, quod præter ſacrificium Deo offerendum, nullam erga proximum obligationem habebat, nec in vita civili aliam expiationem requirebat, v. g. Si quis immundos cibos comediſſet vel cadaver tetigiſſet, vel ſe ipſum devoviſſet, pro ejusmodi exceſſibus apud Deum expiandis ſacrificium pro peccato erat. Sed ſacrificium pro delicto erat ſacrificium, ad expianda, quæ præter ſacrificium Deo offerendum, obligationem erga proximum habebant, v. g. Si quis proximo depoſitum negaſſet, furtum retinuiſſet, calumniam ſparſiſſet, huic non ſatis erat, Deum hoſtia expiare, ſed & proximo ſatisfacere, ſibique eum reconciliare oportuit. Ratione offerentium ſacrificia expiatoria erant bipartita; aliud enim ſummus ſacerdos pro ſuo & populi peccato expiando offerebat, nempe vitulum, de quo ſupra in feſto expiationis; aliud offerebat princeps, nempe hircum, ut hircus paſſionis dominicæ innueretur. *Hircus elegans typus Chriſti.* Sicuti enim hirci ſanguine ſcabrities tollitur, ictusque ſcorpionum ſanatur, adamas frangitur, ferrum induratur, teſt. Plin. lib. 28. Hiſt. Natural. ita per ſanguinem Domini Jeſu Chriſti pruritus peccandi tollitur, Tartarei draconis ictus ſanatur, portæ inferorum confringuntur & corda noſtra ſolidantur. Aliud denique ſacrificium expiationis vulgus, quos eleganter ſcriptura *filios terræ* vocat, offerebat, nimirum capream lactantem.

MIN-

MINCHA.

MIncha apud Ebræos erat ſacrum frumentarium, oblatio dapalis vel ſacrificium ciborum, Germ. ein Speiß-Opffer/ conſtabat novella frugum, vel farina vel panibus. Ad omnem porro Mincham tria fuerunt neceſſaria, 1. *Oleum*, quo Iſraelitæ uſi ſunt, prout nos hodie butyro. 2. *Thus*, cujus in omnibus ſacris, non Judæorum tantum, ſed & gentilium, uſus fuit celeberrimus. 3. *Sal*, quod propterea ſal fœderis vocatur. Cæterum minchæ ſpecies erant tres: Primo ex primitiis vel ex ſpicis & granulis novarum frugum. Oportuit autem ſpicas iſtas virentes & tales eſſe, ut ſunt ſpicæ, quæ tempore meſſis colliguntur Lev. II. 1. Secunda ſpecies Minchæ erat ex farina nondum cocta, nec in panes redacta. Hæc Mincha communiter appendix ſacrificiorum erat, & tantum tota comburebatur; ſed ſi ſeorſim offerretur, pars tantum farinæ fuit combuſta, pars reliqua ſacerdotibus ceſſit. Tertia ſpecies erat de farina jam cocta, vel de panibus, quos tamen omnes azymos eſſe oportuit. Hi panes iterum erant in triplici differentia: Alii cocti in clibano, erant tenues placentulæ, quas latine *Lagana* vocant, alii erant cocti in ſartagine. *Sartago* autem in tabernaculo erat inſtrumentum frixorium, non profundum, ſed planum, in quo Mincha ad ignem erat torrefacta & indurata: alii panes erant cocti in Cacabo. *Cacabus* erat vas rotundum, in cujus fundo oleum erat, ita, ut maſſa injecta ab igne quidem coqui, ſed non torrefieri poſſet. Joſeph. I. 5. Ant. cap. 10. De hac ultima Minchæ ſpecie, quæ pane conſtat, natum eſt duplex ſacrificium: quorum alterum *Elevationis* dictum Germ. ein Heb-Opffer. Nam panes ita oblati non ſolebant comburi, ſed coram Domino elevari & agitari. Si ſurſum

Neceſſaria requiſita ad Minchā.

Tres ſpecies Mincha.

Sartago quid?

Cacabus quid?

ſum elevarentur, denotabant, hos jam Deo reconciliatos eſſe. Ab hoc ritu elevationis in Vet. Teſt. nullus dubito, quin in Nov. Teſt. mos elevandi hoſtiam in Ευχαριςία ſub Papatu cœperit, præſertim ex quo Ευχαριςία pro ſacrificio haberi cœpit. Alterum fuit ſacrificium *agitationis* ein Web-Opffer / tale erat, cum ſacerdos panes oblatos non quidem ſurſum tolleret, ſed in altari ab ortu verſus occaſum, & a meridie verſus ſeptentrionem ageret, quæ agitatio panum indicabat, Deum omnium mundi partium adeoque totius univerſi Dominum eſſe. De his videatur Exod. XXIX. & ad idem cap. Pauli Fagii Annotationes.

Unde mos elevandi hoſtiam in papatu.

TECTA ORIENTALIUM.

JUſſerat Deus Deut. XXII. 8. ſi quis novam domum exſtrueret, ut tectum muro cingeret per circuitum, ne quis tecto decidere poſſet, hoc loco ſtudioſi S. antiquitatum obſervabunt, apud orientales tecta domorum non cacuminata, vel in cacumen faſtigiata, ſed fere plana fuiſſe, ideoque Deus dicto loco mandat; ut eadem peribolo loricato, ad vitandum lapſus periculum circumdarentur. *Peribolum* græci themam vocant vel coronam, non, quod præciſe rotundum eſſet, ſed quia græci omnem limbum, qui prominet, vel ſummitatem alicujus rei, coronam appellant. Tecta ipſa vocabantur δώματα, ſolaria, cœnacula, ob varios uſus, quos præſtabant. Nam ob planitiem ita erant fabrefacta, ut quis in iis ambulare, epulari, dormire & alia id genus ſatis commode poſſet. Hinc tecta orientalia multo plures uſus habuere, quam noſtra. Nam primo erant quaſi cubicula & dormitoria. Ita veſpera erat, cum Davides cubiculo ſurge-

Peribolũ quid?

ſurgeret, & ex tecto ſui palatii Bathſebam in horto lavantem conſpiceret, & ad ſecum dormiendum accerſeret. 2. Sam. II. 14. Iſidorus vocat hunc locum ſolarium. Solarium, inquit, erat unde David Bathſebam conſpexit & adamavit, quod ſoli & auræ patuit. Erant ſecundo tecta orientalia lugentium ſeceſſus, vti videre eſt Eſa. XXII. 1. Ubi vallis viſionis, h. e. Hieruſalem, ob nimium luctum, ſuper domuum tecta fertur aſcendiſſe. Erat nimirum mos lugentium in oriente, ut in biviis ac triviis, vel in tectis luctum agitarent, quo magis ille in publico conſtaret. Hinc Deus Moabitis minatur, quod ipſorum tecta velit luctu implere, Jerem. XLIIX. 38. Tertio, tecta orientis erant latebræ domus, ubi in metu vel periculis poſiti ſeſe abſconderent. Exemplum præbent exploratores a Joſua in terram Canaan emiſſi, quos meretrix Rahab ſuper tecta in culmis lini abſcondit. Joſ. II. 17. Quarto, tecta in oriente colloquii cauſa adſcendi ſolebant, quod exemplo Samuelis docemur, qui volens poſt cœnam cum Saule colloqui, in tectum aſcendit. 1. Sam. IX. 25. Quinto, tecta illa erant quaſi Theatrum, e quibus proſpicerent, quem uſum non tantum apud Judæos, ſed & Ethnicos habuerunt. Ita enim Claudianus de ingreſſu Stiliconis refert. l. 2. Plebe vias & tecta fuiſſe repleta. Similiter Statius lib. 2. Thebados, attonitos ex culmine tecti proſpectaſſe. Refert & Virg. 12. Æn.

Mos lugentiū in Oriente.

Invalidosque ſenes turres & tecta domorum
Obſediſſe. --- --- ---

Præterea (ſexto) in tecto rem divinam fecerunt, hinc Deus conqueritur, quod Judæi ſuper tectis thura aſtris adoleverint, Jer. XIX. 13. Quem morem ſacrificandi in tectis apud cæteras gentes non invenimus: Sicut huic ſimile reperitur, quod Abſalon patris ſui pellices ſtupraturus, non

in ſecretum domus receptum, ſed palam in ipſo tecto, ſpectante univerſo populo, rem pudendam fecerat. Videtur (ſeptimo) Mos fuiſſe prædicandi in tectis, quo alii referunt verba Chriſti Matth. X. 27. *quod in aurem vobis dico, prædicate vos ſuper tecta.* Ad quem locum venerabilis Beda ſcribit: Quod ait Dominus, *prædicabitur in tectis*, juxta morem Palæſtinæ, ubi in tectis ſedere poterant. Denique (actavo) ægroti interdum ad tecta deferebantur, ut temperato calore mollique aura reficerentur, quia noctu inprimis apud Palæſtinos zephyrus ſvaviter flabat. Ex jam dictis ſimiliter intelligitur locus Matth. IV. Ubi Servator a Diabolo εἰς τὸ πτερύγιον, vel in pinnaculum templi, ductus fertur, qui locus bifariam ſolet exponi: Alii putant, per τὸ πτερύγιον intelligi angulum tecti, nam, ut quodlibet tectum apud Judæos quadratum erat, ſic & quatuor angulos habuit, quos græci πτερύγια dixerunt; et in hujusmodi angulo Dominum a Diabolo conſtitutum. Alii vero per τὸ πτερύγιον totum tecti ambitum intelligunt. Nam ut reliquæ domus, ita & templum habebat planum tectum, cancellis cinctum, ne quis poſſet decidere. Obſervat tamen Conſtantinus Lempereurus in codice Middoth: Templum Hieroſolymitanum in ſuperficie tectum non omnino planum habuiſſe, ſed non nihil cameratum & paululum devexum. Denique circa tecta orientalium notari merentur elegantes Metaphoræ, quæ in ſacris literis ab ejusmodi tectis deſumentur. Ita impii Eſ. XXXVII. 27. conferuntur cum gramine, quod in tecto naſcitur; ideo, quia hoc gramen propter loci ariditatem, & quod ſoli ſemper ſit expoſitum, facile areſcat. Similis comparatio Pſ. XXIX. 6. Nec minus eleganter in novo Teſtamento Syrus interpres lunaticos vel noctambulones vocat *filios tecti*, non ideo, quod ſpiritus lunaticus homines tectis ejiciat in loca de-

Loc. Matth. IV. Ubi Diab. Chriſtum duxit in pinnaculum.

deſerta, ſed quod intra domus extra conclavia ſua, in tecta vel ſuperiora domus agat. Vid. Jacob. Horſtius de noctambulonibus, ſed de tectis orientalium plura apud Caſaubonum lib. IV. Athen. videantur.

URIM & THUMMIM.

JUbet Deus Exod. XXIIX. 4. Pectorali pontificis *Urim* & *Thummim* inſerere; quæ qualia fuerint, tam profundæ eſt antiquitatis, ut doctiſſimi quoque viri fateantur, ſibi id non conſtare, vel ſaltem in ſententias maxime diverſas diſcedant. Pectorale, in quo ponendum fuit, *Urim & Thummim* ebræis dicitur חֹשֶׁן quod LXX. Interpretes reddunt λογεῖον. Sed hoc iterum bifariam exponitur. Juxta alios λογεῖον eſt vatidicum, quia per hoc pectorale Deus oracula reddebat. Alii λογεῖον vertunt rationale, & inter hos eſt vulgatus interpres. Ratio nominis eſt, quod pectorale iſtud, cum reſponſum redderet, uſum rationis habere videretur. B. Lutherus reddidit das Schildlein / quia clypeoli formam referebat. Piſc. vertit ein Bruſt-Tuch / quia in pectore S. ſacerdotis e regione cordis erat poſitum. Ipſum hebraicum nomen חֹשֶׁן, alii a radice חָשָׁה, id eſt, tacuit, derivant, quia per hoc pectorale Deus res tacitas vel abſconditas revelabat. Alii deducunt a radice נָחַשׁ, i. e. divinavit, quia per pectorale pontifex divinare ſolebat. In hoc, quod dixi, pectorali erant juxta numerum tribuum Iſraelis XII. gemmæ vel lapides pretioſi affabre diſpoſiti. His gemmis nomina ſingularum tribuum juxta ac Patriarcharum erant inſculpta. In medio autem pectorali שֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ vel *nomen Dei abſconditum* extabat, qua de re Rivetus in Exodum videatur. Sed unde dicuntur *Urim & Thummim*? Hieronymus reddidit: *doctrinam & veritatem*

tem, ſed Etymologiam non addidit. Bellarminus autem inepte *Urim* deducit a יָרָה docuit & *Thummim* ab אָמַן credidit, quo nomine philologis riſum dedit. Rectius *Urim* deducimus ab אוֹר illuxit, *Thummim* a verbo תָּמַם perfecit, ut proinde *Urim* & *Thummim* idem ſit, quod *lux* & *perfectio*, Luthero interprete, Licht und Recht. Quis porro inſignis hujus in pectorali pontificis autor fuerit, eruditi diſſentiunt. Nam Ariæmontanus in ſuo Aarone negat, hoc inſigne χειροποιητὸν vel hominis manu factum, ſed exiſtimat, ab ipſo Deo immediate elaboratum, Moſique traditum perinde, ut de ancilibus Numæ ethnici fabulantur. Verum non video, unde hoc probari poſſit, imo non video, quid incommodi ſubſit, ſi hoc inſigne ab eodem artifice, qui cætera ornamenta ſacra fabrefecit (Bezaleel) dixeris confecta.

Quod attinet ad uſum, quem *Urim* & *Thummim* habuit, ſciendum eſt, ſub hoc inſigni ſingularem ſpeciem divinæ revelationis in Vet. Teſt. contineri, & per *Urim* & *Thummim* oracula olim reddita eſſe, ut patet ex variis legibus Exod. XXIIX. 4. Num. XXVII. 21. 1. Sam. XXIIX. 6. Quo autem modo Deus per *Urim* & *Thummim* reſponderit, varie diſputatur. Alii putant, Deum artifici ſacris veſtibus induto, quoties ille ad *Vrim* & *Thummim* oculos converterit, per internum colloquium reſpondiſſe, & revelaſſe omnia, quæ ſcire intendit, atque hæc ſententia Clariſſ. Riveto placet ad c. XXIIX. Exod. Alii putant, inter quos eſt Joſephus lib. 3. Antiq. c. 9. ex XII. gemmis, quæ erant in pectorali, mirabilem ſplendorem promicuiſſe, quæ Dei reſpondentis fuerit index. Hinc B. Lutherus Num. XXVII. 21. ad marginem notat: Man ſaget / wann GOtt auff des Prieſters Frage habe antworten wollen / daß es ſoll Ja ſeyn / ſo habe das Urim Glantz von ſich gegeben. Es habens auch hernach die Könige gebraucht / wenn ſie GOTT um

um Raht gefraget. Ut de Saule 1. Sam. XXIIX. 6. & de Davide 1. Sam. III. 8. conſtat. Alii denique exiſtimant, cum Deus per *Urim* reſondiſſet, non gemmas tantum corruſcaſſe, ſed & literas in pectorali ſingulariter promicuiſſe, e quibus conjunctis Dei reſponſum quaſi legi potuerit. Hinc Rabbam ſcribit: Interogat ſacerdos, v. g. aſcendam in prælium? tum e veſtigió S. ſanctus pontificem afflat, qui oculis in pectorale conjectis ibidem literis prominentibus legit: Aſcende vel non aſcende. Porro indagandum eſt, quale inſigne fuerit *Urim & Thummim*? Sed non hoc dubio caret. Alii enim ipſum pontificis pectorale ſic vocant, ſed quomodo tantum diceret: *pone in pectorale Urim & Thummim*? Exod. XXIIX. Unde conſtat, *Urim* non fuiſſe ipſum pectorale, ſed aliquid in pectorali. Alii ſtatuunt *Urim & Thummim* Tetragrammaton יְהֹוָה, quod majusculis literis fuit inditum. Atque hæc ſententia eſt Pauli Fagii Exod. XXIIX. Verum Auguſtinus exiſtimat, ipſas has voces *Urim & Thummim* parvis literis in pectorali ſcriptas fuiſſe, uti in pontificis Tiara poſitum erat: *Sanctitas Jehovæ*. Atque hæc ſententia eſt Cornelii a Lapide. Alii exiſtimant, in pectorali fuiſſe duas gemmas ſplendidiores, quarum altera *Urim*, altera *Thummim* fuit dicta. Nos B. Lutherum ſecuti ſtatuimus, ipſas illas duas gemmas in pectorali Aaronis, junctim ſumtas, hoc nomine dictas. *Urim* h. e. *lucem*, ob mirabilem ſplendorem, quem de ſeſe evibravit. *Thummim* vero h. e. *perfectionem*, ideo, quod ex iis mens ambigua perfici, & in rebus dubiis, quid ageret, certior fieri poſſet. Supereſt, ut doceamus, quando hic revelandi modus per *Urim & Thummim* in Vet. Teſt. defierit. Ad id rectiſſime Ameſius ad Cap. XXIIX. Exod. reſpondet hoc modo: Erant quinque adoranda, *Arca*, *Cherub*, *Ignis*, *divinus Spiritus*, *Urim*, quæ in ſecundo templo nusquam comparuerunt, ubi tamen

men non eſt putandum, quod hæc quinque ſimul & ſemel, in ſecundo templo ceſſaverint: ſed quod paulatim & ſucceſſive. Nam de *Urim* & *Thummim*, adhuc ſecundi templi tempore fit mentio in ſacris v. g. in libro Eſræ c. II. 36. Neh. VI. 65. Verum valde mihi probabilis fit ſententia Cunæi, qui l. 2. de rep. ebræorum c. 2. ita ſcribit: Hi Lapides *Urim* & *Thummim* ab Joſia in priori templo fuerunt abſconditi, nec in ſecundo iterum reperti, ſed tempore ſecundi templi Judæi alios lapides confecerunt ad imitationem priorum, ideoque *Urim* & *Thummim* dictos non quod Deus per ipſos Oracula amplius redderet, ſed ut ornatus pontificis etiam quoad hanc partem integer eſſet. Alias Joſ. lib. 3. antiquit. c. 9. ſcribit, duobus ante ſeculis, quam ipſe hæc ſcriberet, *Urim* & *Thummim* deperdita fuiſſe.

SECTIO II.

Antiquitatum Sacrarum.

Ex
PROPHETIS.
CAVPONISSÆ.

Joſ. II.

CUm Joſua exploratores in terram Canaan miſiſſet hi domum mulieris intraſſe dicuntur, quæ fuerit *Zonah* זוֹנָה hæc vox cum geminam habeat radicem, alteram זָנָה h. e. *ſcortari*, alteram זון h. e. *cibare*, ab interpretibus bifariam quoque accipitur: Alii enim hanc mulierem

Rahab

Rahab non putant ſcortum fuiſſe, ut B. Lutherus reddidit, ſed hoſpitam, quæ hoſpites advenientes domo ſua ſuſceperit, iisque pro mercede cibum miniſtraverit. Atque hæc ſententia eſt Rabbinorum fere omnium, qui turpe cenſent ſtatuere, quod exploratores ad domum meretricis diverterint, & ab ea beneficio ſunt affecti. Verum exiſtimo, Rahab utrumque munus & meretricis & cauponiſſæ ſuſtinuiſſe. Nam apud gentiles cauponiſſæ non convivas tantum tecto, ſed & eodem ſæpe lecto peregrinos excipere ſolebant. Hinc communiter *diverſoria* quaſi *aphrodiſia* ſunt habita, ut loquitur Philoſtratus in Ep. ad Proſpitam. Quin & ob hanc cauſam *Pandochea* erant infamia, ut obſervat Caſaubonus in not. ad Theophr. Scribit ad hunc locum Joſ. 2. Johannes Brentius: *Zonah* proprie ſcortum ſignificat, deinde & hoſpitam denotat. Ego exiſtimo, hoc hominum genus honeſtum olim fuiſſe, donec hæ mulieres hoſpitibus ſuis non victum ſolum, ſed & corpora ſubminiſtrarent. Ab hoc tempore hujusmodi loca infamia fuerunt, quemadmodum Romanorum popinæ, ganeæ & cauponæ. Juxta Lexicon Forſteri, *Zonah* dicitur Lotrix, cauponaria & publica meretrix, ideo, quia lotrices & cauponariæ antiquitus communiter erant proſtibula. Nullus dubito, quin ob eandem cauſam in canonibus Apoſtolorum & priſcis conciliis ſub depoſitionis pœna, clericis ingreſſus in cauponas fuerit prohibitus. Dicis: non videri probabile, quod Exploratores Joſuæ ad publicam meretricem diverterint. ℞. Non explendæ libidinis cauſa hanc domum ſubiiſſe, ſed inſcios, hanc meretricis domum intraſſe, uti conſtanter interpretes affirmant. Vid. Maſius erudito ſuper Joſuam Commentario. Sed chriſtianis nobis dubitare non licet, quin Rahab fuerit meretrix, cum in N. T. duo Apoſtoli, alter Paulus Ebr. 2. v. 31. alter Jacobus, cap. 2. v. 25. id conteſtentur.

CVRRVS FALCATI.

Jud. II. v. 19.

LEgimus dicto loco, quod Deus cum Juda fuerit, ut montana occuparet, ſed incolas vallium ſubire non potuerit, ideo, quod hi ferreos currus habuerint. Quales hi fuerint ferrei currus, juvat ex Antiquitate exponere. Sciendum igitur eſt, Ægyptios, Medos, Syros, Arabes, Aſiaticos omnes, priſcis temporibus in belli acie currus falcatos ad diffindendos hoſtes habuiſſe. Erant hi tales currus, quorum axibus ex utraque rotarum parte ferreæ, eæque acutiſſimæ falces, duorum circiter cubitorum erant inſertæ. His curribus, citato curſu, in medios hoſtes irruebant, & obvios quosque diſſecabant. De his videndus eſt Curtius, & Autor anonymus libr. de rebus bellicis apud Demoſthenem, ubi venuſta deſcriptio horum militarium curruum, & ex his pugnantium fit mentio. Hæc pugnantia vehicula, cum incolæ vallium contra Iſraëlitas uſurparint, vix ac ne vix quidem ſuperari poterant. Eorundem curruum fit mentio 2. Maccab. 13. v. 2. Vbi Antiochus Eupator falcatos hujusmodi currus 300, ad tollendos Judæos fertur attuliſſe. Quin & Eſ. 31. v. 1. Ob hos currus, quod iis confiderent, Deus *VÆ* Iſraëlitis minatur. Addunt nonnulli dictum Prophetæ Nahum. cap. 2. v. 3. Vbi hi *currus* vocantur *ignei*, ad quem locum Vatablus ſcribit: *Currus falcati, e quibus depugnabant, ideo dicuntur ignei, quia videbantur quaſi in igne verſari.* Nam ferrum rotarum in curibus iſtis ex petris, quas tranſibat, ignem concutere ſolebat. Flacius, vir ſacrarum Antiquit. peritiſſimus, ad hos currus accommodat verba Eliſæ, etiam vocantis *Currum Iſrael, & aurigam ejus.* Vtebantur veteres, inquit, falcatis curribus, quibus maxime confidebant, ſe hoſtium inpetum diſſecare poſſe.

poſſe. Hinc per metaphoram Elias dicitur currus & Auriga Iſraelis, quia docendo pœnitentiam, & orando pro populo fortius & felicius hoſtium acies diſſecuit, quam Rex & equeſtris exercitus in Iſrael cum falcatis ſuis curribus fecerint. Cæterum admiranda horum curruum fuit velocitas, de qua Lucretius lib. 3. v. 643. eleganter ſcribit:

Falciferos currus memorant abſcindere membra,
Sæpe ita de ſubito, permiſta cæde cadentis
Vt tremere in terra videatur ab artubus id, quod
Decidit abſciſſum.

SIMSONIS GRIPHVS.

FOrtiſſimus gigas in Dei populo, Simſon, in convivio ſuo nuptiali, jucundum ænigma 30. juvenibus prodoſuiſſe legitur: quo ipſo laudabilem veterum morem commendat, qui non in convivio, ut noſtri ſolent, convivas poculis ſtrangulare, ſed eruditis ſermonibus, feſtivis hiſtoriis, vel jucundis quæſtionibus ingenia acuere, naturæ in arcana inquirere, mores formare, & inde convivas exhilarare ſolebant, quod jam ex Antiquitatibus juvat oſtendere. Scribit Joſeph. lib. XII. Antiquit. c. 2. & varias quæſtiones recenſet, quas Ptolomæus, rex Ægypti, cum LXX. Senioribus Ebraica Biblia V. T. in Græcorum ſermonem ad vertenda convocatis, inter edendum propoſuit. Noctium Atticarum ſcriptor A. Gell. eodem more ſaturnalia agitata refert. Qui cœnulam curabat, inquit, ſingulis hoſpitibus quæſtionem proponebat, ſimulque præmium, libellum aliquem, vel coronam e lauro plexam, ei, qui quæſtionem ſolveret: corona Deo illi dedicabatur, cujus erat feſtum. Quærebant autem veteres non res ſpinoſas & nimium

mium intricatas, ſed jucundas & eleganter obſcuras. Julius Pollux obſervat, veteres inter potandum ænigmata vel griphos propoſuiſſe, e quibus ænigma jocum, ſed griphus ſolertiam continebat. Si quis griphum ſolveret, huic carnis ferculum dabatur, qui non poterat ſolvere, poculum ſalſis genis bibebat. Similem ritum Simſon in nuptiis obſervavit, dum non ænigma modo propoſuit, ſed & triginta ſindones & totidem tunicas ſolventi loco præmii promiſit. Quod hic Simſon fecit, huic ſimile & rex Salomo, & rex Tyri Hiram feciſſe dicuntur. Scribit enim Joſeph. lib. 1. contra Appionem, quod hi duo reges invicem ænigmata propoſuerint, ſimulque pecuniarum mulctam in eum, qui non ſolverit ænigma, conſtituerint. Neque enim ænigma tantum, ſed & integros ſæpe libros ad legendum veteres menſis intulerunt, ut legendo hoſpites recrearent, & ex lectione eruditi colloquii anſam deſumerent. In hanc rem uſi ſunt Anagnoſtis, quos vocarunt. Teſtem iterum laudo A. Gell. qui l. 2. N. A. c. 22. ſcribit: Ad memoriam Favorini, carmen meliori Poetæ prælectum, in quo cum *ventus Japyx* occurreret, nata fuit quæſtio, quis & qualis ſit hic ventus. Hodie mores plane ſunt contrarii, *dum ſine menſura ad menſuram bibunt*, & is cœteris præſtare dicitur, qui plurima exhaurit pocula, nec hodie vel nimis raro erudita fiunt convivia, nec in conviviis honeſte diſputatur, ſed turpiter contenditur, non explicantur res dubiæ, ſed carpuntur aliorum vitæ, non confirmantur novæ amicitiæ, ſed inchoantur contentiones novæ, & quod omnium peſſimum eſt; cum ſeniores & juniores in convivio concertant, non ſuper eo eſt, uter meliores præferat ſententias, ſed uter capaciora pocula ebibat. Interim non nego, apud veteres morem libandi pocula in aliorum ſalutem jam fuiſſe, habebant enim minuta pocula, ſcyathos,

hos

hos toties ebibebant in ſalutem Amaſiæ, quot literæ in ipſius nomine erant. Hinc illud poëtæ:

Nævia ſex Scyathos ſeptem Juſtina bibatur.

SIMSON IN MOLA.

Jud. XVI, 21.

CVm idem ille Simſon a Philiſtæis eſſet captus, hi eundem oculis orbaſſe, & in carcerem dicuntur conjeciſſe, ut ibidem molam agitaret. Quod, quomodo intelligendum ſit, bifariam exponi ſolet. Alii enim hoc molandi officium ad rem obſcænam referunt, & putant, Simſonem fuiſſe coactum, ut cum Philaſtarum mulieribus concumberet, perinde, ut Job. XXXI. 10. in textu Ebraico extat, *molat alteri uxor mea*, quod non modo textus vulgatus reddidit, alterius ſcortum ſit uxor mea, & B. Lutherus: hab ich auff eines andern Weib gelauret / ſo müſſe mein Weib geſchändet werden / und ein ander müſſe ſie beſchlaffen. Hinc & S. Hieronymus ad Eſ. XLVII. 2. refert, jam ſuo ævo nonnullos fuiſſe, qui per hanc Simſonis molam intellexerint, quod Philiſtæ, pro conſequenda robuſta prole, Simſonem coëgerint ad congreſſum, cum ἀλλοφύλοις mulieribus. In eundem ſenſum, non ſine inſigni turpiloquentia, ſcripſit Petrus Commeſtor, Magiſter Hiſtoriæ dictus, in Hiſtoria ſua Scholaſt. cap. 16. *Molere eſt h. l. terere, uti triticum vel frumentum teritur.* Tradunt enim Hebræi, quod Philiſtæ eum cum mulieribus robuſtis dormire fecerint, ut ex eo robuſtam ſobolem ſuſciperent. Nam molere h. l. eſt coire. Ad eundem ſenſum alii *Simſonis* ludum in publico convivio exponunt. Nam cum Philiſtæ aliqui cum finitis ſolenne convivium agerent, *Simſonem* e carcere convocatum compulerunt, ut in eorum conſpectu luderet, h. e. juxta hos

interpretes, ut rem turpem & veneream, ſpectantibus convivis, exerceret. Verum hæc explicatio de Simſonis mola & ludo, uti quodammodo obſcœna eſt, ita texui ſacro congrua eſſe non videtur. 1. Quia ſacra S. de hac mola & hoc ludo decenter loquitur. 2. quia in heroem, qualis erat Simſon, non convenit ἔργον κακόεργον, cum heros mortem & exquiſitiſſima ſupplicia malit perferre, quam ut cogi ſe patiatur, & quidem in denſa juvenum corona, ad rem adeo pudendam. Itaque ſenſum alium indagare oportet. Proinde ſtudioſi S. Antiquitatum obſervent, apud orientales morem fuiſſe, ut captivos, catenis vinctos ad molendum, vel lapidem cædendum, vel ad hauriendam aquam, vel ad operas ruſticas, & alia ſervitia conſtringerent, De *Mola* nemo dubitaverit, qui expenderit illud Exod. XII. 29. ubi Deus minatur, *ſe occiſurum omnes Ægyptiorum primogenitos, a filio regis usque ad filium ancillæ, quæ ſedet ad molam.* Vnde patet molendi officium ſervile fuiſſe, idemque a captivis in carcere exercitum, expreſſe docemur Exod. XII. 29. Sic Eſ. XLVII. inter Panoletriam populi Judaici refertur, *quod molam attollere & farinam molere debeant*, h. e. quod in ſervitutem redigi & in captivitatem debeant abduci. Ad eundem modum Thren. V. 13. *Juvenes* dicuntur, *ad Molas, vel ad carceres, in quibus erant molæ, abducti.* Sic in dicto Job. XXXI. *Molet alteri uxor mea*, hic eſt verus ſenſus: Eripiatur mihi uxor mea, & alteri famuletur. Ad eundem modum dicitur h. l. de Simſone, quod ipſum molere oportuerit, h. l. quod in carcerem ſit detruſus, ubi mola exſtitit, quam circumagere, adeoque difficili ſibi labore in carcere victum parare oportuit. Atque hinc eſt, quod carcer adhuc ἐργαστήριον h. e. Operatorium dicatur, quia olim in carcere captivis fuit laborandum.

VETE-

VETERUM UNCTIONES ET LOTIONES.

ex Lib. Ruth. c. III. 3.

CUm Moabitis illa Ruth maritum denuo quæreret, a ſocro ſua, Naëmi fuit dicto loco inſtigata, ut ſeſe ablueret, & ungeret. Ubi notandus eſt mos, quem in oriente non divites tantum, ſed & infimæ ſortis homines, teſte Caſaub. in notis ad Teophr. c. 19. obſervarunt; uti non lavarent tantum, ſed & in balneis ſeſe ungerent. Hinc *locus in balneo*, *unctarium* dictus, & *cella quædam unctaria*, de quibus videatur Demſterus in not. ad Roſinum. Imo interdum ipſas aquas, unde lavabant, adoratis unguentis perfundere ſolebant. Cui operi *Aliptæ* h. e. unctores deſerviebant. Erant autem *Aliptæ* ſervi, quorum hoc unum fere officium, ut in balneis Dominos ſuos ungerent. Hinc refert Victor in variis lectionibus: Romæ in veteri marmore *Aliptam* oſtendi, qui dextra χύτλον, h. e. vaſculum olei plenum teneat, e quo guttatim oleum fundat; nec procul ab hoc Alipta alium ſervum ſtare, qui ſtrigilem, h. e. pelvim aqua plenam teneat, & guttas olei excipiat. Ab antiquiſſimo illo more in hunc usque diem unguentorum uſus atque lotionum in oriente eſt celeberrimus, præſertim apud Turcas, quæ gens & unguentis & balneis eſt ditiſſima; & ad hunc veterum morem Naëmi in libro Ruth reſpexit, cum nurum ſuam juſſit, ut, ſi maritum velit lucrari, diligenter ſeſe lavet & ungat. Simile quid de Judith legitur cap. X. v. 3. quæ Holofernem deceptura, os aqua eluit, unguento ſe perunxit, veſteſque pretioſas induit. Sic & de Suſanna traditur, quod, cum in horto balneum inſtituiſſet, ancillas emiſerit petitum unguenta, oleum &

ſmegma-

ſmegmata. Imo aromata in Palæſtina tanti habita ſunt, ut ipſi reges inter-theſauros eadem repoſuerint, quod exemplo HISKIÆ conſtat Eſ. 39. v. 2. Quia & Spiritus S. ab unguendi ritu in ſacris elegantes Metaph. deſumit, ut Eccl. 7. v. 7. *Honeſta fama unguento optimo præfertur*; Senſus eſt quod ευφημία poſt mortem ſit longe gratior, quam fragrantiſſimi unguenti odor, qui de cadaveribus olim ſpirabat. Nam veteres etiam mortuos unguentis perfundere ſolebant. Huc pertinet dictum Pſ. 104. v. 17. Vbi vinum magis formoſum dicitur vultum reddere, quam oleum. Credebant enim veteres, faciem oleo unctam, fieri illuſtrem, hinc ipſe Deus dicitur vultum ſuper nos illuminare, quoties clementiam ſuam nobis oſtendit.

MIPLEZETH.

CVm rex Jerobeam in V. T. Eccleſiam reformaret, inter alia fertur, quod *matrem ſuam a ſacris Priapi averterit, ne iis amplius præſideret*. Quem vulgata verſio *Priapum* dixit, hinc in Hebr. dicitur *MIPLEZETH*, eamque vocem B. Luth. dicto loco in verſione germanica retinuit, addita Gloſſa: Wer *MIPLEZETH* geweſen / iſt ungewiß zu ſagen / etliche meynen / es ſey der Abgott Priapus geweſen. Deſcendit *Miplezeth*, a rad. פלץ, h. e. terrefieri vel formidare. Hinc Arias Montanus reddidit, *Terriculamentum*. Junius, *formidandum idolum*. Tremellius *horribilem ſtatuam*, quod nomen idolis gentium pulchre convenit, ideo, quod idola pleraque erant immani ſtatura, quorum vel ſolus adſpectus terribilis eſſet. (2) Quia Ethnici idola ſua cum magno timore & tremore venerabantur. Hinc ad hunc locum Vatablus ſcribit: *Miplezeth* ſignificat tremorem omnium membrorum & timorem animi, quia idololatræ,

Deos

Deos ſuos valde timebant, & plurimum reverebantur. (3.) *Ab effectu*, quia cultus idoli tantum abeſt, ut tranquillam conſcientiam reddat, ut potius meros terrores incutiat. Accedit quarta ratio, cur *Miplezeth* (ſiquidem ille ſit Priapus) a terrore dicatur: Erat enim apud ethnicos hortorum deus, ideoque Horatio dicitur *furum aviumque maxima formido*. De Priapo alias, vel, quod idem eſt, de *Miplezeth*, veteres, teſte Gyraldo, putarunt, eundem cum *Baal Peor*, quod Moabiticum idolum fuiſſe ex hiſtoria Bileami Num. XXIV. 3. conſtat. Et Baal quidem in V. T. idolorum omnium commune nomen fuiſſe videtur, cujus diſtinctio ex addito nomine fuerit petenda, Sed, quod ad *Baal Peor*, alii dictum exiſtimant, a monte Peor, in quo ſtetit hoc idolum, & primitus fuit cultum. Atque hæc ſententia eſt Suidæ & Theodoreti; fitque ex eo probabile, quod & petræ hujus montis mentio fiat, Num. XXIII, 28. Alii *Baal Peor* a radice *Paar*, h. e. aperire, nudare, vel diſtendere, derivant. Rationem nominis geminam reddunt. Alia eſt Vatabli, qui ad dictum Numerorum caput ſic ſcribit: Hebræi Baal Peor inde dictum eſſe aſſerunt, quia, qui hoc idolum colebant, in ejus honorem (quod tamen ſalvo honore dictum eſto) poſteriora denudare, diſtendere & in idoli hujus conſpectu ventrem exonerare ſolebant: Cultus, ſi quis alius, idolo maxime dignus. Alii idolum, quod in ſacris *Miplezeth*, ab Ethnicis *Priapus* dicitur, ideo putant Peor dictum, quod eidem membrum virile ſemper eſſet apertum, nunquam veſte tectum, imo extenſum; hinc poëta:

Cur obſcœna mihi pars ſit ſine veſte, requiris,
Quare tegat nullus, cur ſua ſigna deus.

Hinc Hoſ. IX, 10. idem hic deaſter dicitur *Boſcheth*, h. e. pudendum idolum. Tradunt veteres, inprimis Hieron.

Baal Peor a fœminis cultum, quæ coram hac obſcœna ſtatua procidêre, eique ſupplicavere, precibusque peractis, in promiſcuos concubitus & vagam venerem irruere, ea opinione, hac vaga libidine idolum hoc rectiſſime coli atque expiari. In hoc meretricum collegio mater Jeroboam hucusque princeps fuerat, donec ejus filius, prudentior factus, idolum publice combuſſit, eoque ſacra hæc venerea funditus evertit.

MOLOCH IN GEHENNA.

2. Reg. *XXIII.* 11.

COmmunis Ebræorum traditio eſt, quam Lyranus, Toſſanus, Oleaſter, aliique ſacræ ſcripturæ interpretes ſequuntur *Moloch* fuiſſe æneum idolum, caput habuiſſe vitulinum, reliquo corpore hominem repræſentaſſe, regiisque inſigniis conſpicuum, in regio ſolio ſediſſe, manusque protenſas habuiſſe, quibus infantes a parentibus oblatos & exceperit & conſtrinxerit. Intus autem concavum fuiſſe, totumque candefactum, infantes miſere concremaſſe, ſed ne in diris illis cruciatibus infantum vagitus audiri, eoque parentum animi affici poſſent, ſacerdotes hujus idoli tympana quatere tubisque clangere ſolitos. Hæc ita Hebræi: quæ licet non ſint omnia adeo certa, interea, dum nihil certius occurrit, prababilia haberi poſſunt. Ex jam traditis vero fit ſimile, Ebræorum idolum Moloch Gentilium Saturnum fuiſſe. Nam, 1. de Saturno Poëtæ ſimiliter referunt, quod nimirum filios devoraverit, & ne puerorum ejulatus audirentur, cymbala & tympana ſonuiſſe. Deinde 2. inter Gentilium deos unus fere Saturnus fuit, cui humanas victimas ſacrificarunt. Et 3. cum idolo Moloch pulchre congruit ſtatua Saturni, quam Diodorus Siculus refert ho-

hoc modo: *Erat apud Carthaginenſes ænea Statua Saturni, quæ quidem manus extendebat, ſed adeo pronas in terram, ut puer iis impoſitus, ſtatim devolveretur, & in voraginem ignis decideret.* De ea ſcribit Plutarchus περί τῆς δαιμονίας, *quod parentes liberos ſuos Saturno conſecraverint, & quod* οἱ ἄτεκνοι *liberos pauperum emerint, eosque velut agnos aut aviculas in honorem Saturni mactaverint. His ſacris*, pergit Plut. *matres ſine gemitu adſtabant, ſi qua mater gemuiſſet, mulctam dare oportuit, & nihilominus puer fuit immolandus.* Interim omnia circa idolum tympanis & tibiis perſtrepuerunt, ne quis ejulatus audiretur. Huic idolo, ſive *Moloch* ſive *Saturno*, ſimillimum fuit in India *Padoges*, de quo hoc refert Hugo Lynſchoranus: *Ponebatur hoc Indicum idolum in regio curru, in throno, ejusque comites erant in curru regis uxores, quæ in honorem idoli varia inſtrumenta pulſabant. Sed dum currus proceſſit, viri & fœminæ catervatim viſcera ſua, vel infantulos ſuos in fruſta conciderunt, & idolo objecerunt. Alii ſe ipſos ſub rotas poſuerunt, & comminui curaverunt.* Plura exempla τῆς ἀνθρωποθυσίας Gentilium, eaque horrenda B. Calixtus in Epit. Theol. Moralis recenſet. Etſi vero in Dei populo omnes Anthropothyſiæ graviter prohibitæ eſſent, Lev. XIIX. 21. ſucceſſu tamen temporis, præſertim ſub rege Manaſſe, qui proprium filium idolo *Moloch* immolavit, 2. Paralip. *III.* 26. valde increbuerunt. Primus locus, in quo miſeri infantes huic idolo offerebantur, in hebræo dicitur *Gehinnom*, a גֵּיא i. e. vallis, & a radice נָהַם, quod eſt rugire vel gemere, ob gemitum, quem pueri edebant, cum comburerentur. In hac valle erant altaria Molochi 2. Reg. *XIII.* 10. juxta ac Baalis, Jer. *XIX.* 5. Fuiſſe autem tympana adhibita, docet nomen *Tophet*, quod in ſacris eidem valli tribuitur, ab Ebræo תֹּף, quod *tympanum* ſignificat. Memorabilis eſt

 gloſſa

gloſſa B. Luth. in Jer. c. VII, 3. Das Thal Benhinnom war ein ſehr luſtiger Ort / hart an Jeruſalem / wie S. Hieronymus bezeuget / das haben ſie hernach Tophet genennet; weiß nicht / warům? die Propheten machen einen böſen Nahmen daraus / ich laß es dabey bleiben / daß Tophet herkomme von Toph / das heiſt eine Paucke oder Trommel / denn Lyra meldet / daß die Kinder Jſrael daſelbſt dem Abgott Moloch ihre Kinder in die Arme gelegt / und daſelbſt verbrandt / und die Prieſter darzu mit Paucken und Schellen geklungen / damit die Eltern der Kinder Geſchrey nicht höreten. Alſo heiſt Tophet auff deutſch ein Trummel-Haus oder Trummel-Kirche / wie denn auch Hiob ſpricht im 7. cap. v. 6. Jch muß ein Tophet für meinen Freunden ſeyn / das iſt / ein Trummel-Spiel / die meiner zum Schaden noch ſpotten / wie man denn den Hiob gemeiniglich ſo abmahlet / daß die Pfeiffer ſein ſpotten. Hæc ita B. Lutherus. In Nov. Teſt. gehenna communiter vocatur infernum ipſum, Matth. X, 22. ob duas cauſas: 1. Ob exquiſitos ignis cruciatus, per quos infantes traduci ſolebant, ſimulque comburi. 2. Ob nimium loci fœtorem. Fuit enim hoc idolum poſtea deſtructum, & tota hæc vallis in locum cadaverum converſa.

CVRRVS SOLIS.

INter præclara facta regis Joſiæ & illud refertur, quod equos in honorem ſolis poſitos, ab atrio templi removerit, & currus ſolares publice combuſſerit. Ubi ſtudioſi ſacrarum antiquitatum notabunt, *ſolem* ab omnibus fere gentibus pro deo habitum, id quod non tantum de populis longe diſſitis in oriente conſtat, ſed & de Germanis, majoribus noſtris, in Germania ſua antiqua Cluverus egregie

gie oſtendit. Habuerunt enim Germani duos primarios deos, gentis ſuæ autores; quorum alter *Teuto*, unde **Teutſch** dicimus, Germ. **der Mann.** Hic poſt obitum cœlo receptus, Luna facta creditur, quæ inde adhuc dicitur **der Mond.** Hujus *Teutonis* ſive *Manni* uxorem crediderunt dictam fuiſſe *Sanam*, quæ poſt obitum in cœlum recepta fuerit, *Sol* **die Sonne** dicta. *Hinc eſt, quod in ſola lingua germanica Sol ſit generis Fœminini:* Hujus veterum Germanorum *heliolatriæ* in hac vicinia antiquum monumentum ingentia illa ſaxa, in monte *Cornelii*, quem dicimus, ad modum altaris depoſita, adhuc hodie referunt, ad quæ ſaxa Solem orientalem olim Saxones adorarunt, quin & equos & currus Soli dedicarunt. Hic vero mos de Perſis traductus videtur. Nam de Cyro, Perſarum rege, Xenophon lib. 5. τῆς κυροπαιδείας refert, quod ante Solis ortum currum ad Solis ſacrificium eduxerint, horumque equos ſoli immolarint. Simile quidem de incolis Zeeland tradit Benjamin Tudelenſis in itinerario ſuo: *Solem*, inquit, *venerantur*, & *extra civitatem ad dimidium usque milliare atria habent diſpoſita, &, mane facto, Soli obviam excurrunt. Inter alia*, inquit, *ſolarem orbem habent, magica arte confectum, quem ſub ortum Solis magno ſtrepitu convertunt, hoc dum fit, viri & fœminæ omnes manibus thuribula tenent, & Thura Soli incendunt.* Ratio, ob quam ethnici Solem equis & curribus honorarint, hæc eſſe creditur, quod putaverunt, velociſſimo deorum velociſſimos currus deberi. Solebant porro quadrigas Soli, bigas Lunæ, trigas Inferis, Sejugas Jovi conſecrare. Soli autem quadrigas ideo, quod Sol per quatuor anni tempora, ver, æſtatem, autumnum & Hyemem decurrens, annum conſtitueret. Hinc Manilius lib. 5.

Quadrijugis Sol gaudet equis, ſed Delia bigis.

Elegans porro nec multis obvia eſt conjectura, quam de hanc Judæorum heliolatria venerab. Beda in libr. Reg. qu. 2. v. 8. profert, dum ad dictum locum ita ſcribit: *Videmus ex hoc dicto, quod omnia fere idololatriæ genera apud Judæos fuerint; cum non tantum more gentilium Solem ſint venerati, ſed & ſimulacrum Solis fecerint in ipſo atrio templi, ejusque currus & equos ſubdiderint. Nam & hoc modo gentiles Solem depingunt, tanquam imberbem juvenem, ſedentem in curru, & equis protractum. Juvenis inſtar Sol ideo ſe habet, quia quotidie novo ortu renatus, per nulla ſecula ſenium incidit. Cum porro* (pergit venerab. Beda,) *Græci ab Ebræis, quos divinis literis inſtructos fuiſſe fama erat, audiiſſent, quod Elias igneo curru & equis in cœlum ſubvolaſſet, vicinia nominis decepti (quia ex Helias facile formatur* ἥλιος) *crediderunt, aſcenſu iſto Heliæ tranſitum* τοῦ ἡλίου, *h. e. Solis per cœlos denotari, ideoque* τῷ ἡλίῳ *ſimiliter currus & equos conſecravere.* Hæc appoſite Beda; cui tamen quoad rem præiviſſe videtur Chryſoſtomus Serm. 2. de Helia.

COCCINVM & COCCI VERMICVLVS.

Eſ. I, 15.

CUm Eſaias ſub initium Prophetiæ ſuæ gravitatem peccatorum in populo Judaico vult ob oculos exponere, elegans ſimile a Cocci ſanguineo colore, & a rubro ſucco Vermiculi, qui ex Cocco naſcitur, uſurpat. Hæc enim ejus verba ſunt: *Si fuerint peccata veſtra coccinum, quaſi nix albeſcent. Si fuerint tanquam vermiculus, quaſi lana.* Solent nimirum Ebræi res candidiſſimas per Nivem, Ebur, Byſſum, Lanam, Lac, vel Argentum exprimere. Candidus

autem

autem color in ſacris candorem animi refert, ſicut color alter luctum. Sed coccineus vel purpureus peccata ac vulnera denotat. Sed quid quæſo dicto loco per Coccinum & Vermiculum intelligitur? Variant hac de re interpretes. Nam B. Lntherus reddidit; **Wenn eure Sünde gleich Bluth-roht ſind/ ꝛc.** Anglus vertit: **Wenn ſie gleich ſind / wie Scharlacken.** LXX. Interpretes: *Si habeant colorem phœnicium.* Vulgata verſio de coccino exponit. Sed Tigurini hoc modo: **Wenn eure Sünde gleich ſind brennend/ wie ein Purpur.** Nam Coccineus color Juven. Sat. 2. igneus & ardens dicitur. Sunt tales Metaphoræ, quæ a cocco ſive grano vel vermiculo dicuntur, admodum emphaticæ, v. g. Quando Apoc. 17. *Meretrix Babylonica dicitur, inequitare coccineæ beſtiæ, ideo, quod ſanguine Martyrum ebria ſit.* Ubi color coccineus eſt nota Tyrannidis, quemadmodum & Virg. libr. 9. Æn.

Horrida ſanguineo pinguntur prælia cocco.

Eſt alias differentia quædam inter coccineum & purpureum colorem. Verum ſacri ſcriptores utrumque confundunt, propter mutuam coloris communionem. Ita Matth. vocat Cap. *XXVII.* v. 24. Veſtem coccineam, qua milites, Chriſtum ludificantes, induerunt illum. Marcus & Joh. vocant veſtimentum purpureum. Pauſan. in Phocil. pag. 280. Plin. lib. 24. cap. 4. lib. 21. cap. 8. lib. 9. cap. 38. Horat. Serm. 2. Satyr. 6. Scalig. in Poëm. p. 352. *Coccum pulchre vocat patrem puſilli vermiculi.* Nam in Cocco ruber vermiculus naſcitur, a quo & color vermiculus dicitur. Videatur Claudianus Salmaſius in exercitatibus Plinianis.

SE-

SEMEN SCHICHOR.

Eſ. XXIII. 3.

PRopheta ſpiritu prævidens excidium urbis Tyri, non Tyros tantum plorare, ſed & vicinas Inſulas tacere jubet, ad quas olim *Semen Schichor* in aquis multis fuerit delatum. Quale ſit hoc *Semen*, variæ ſunt interpretum ſententiæ. Per Schichor autem ſine dubio notorius in Ægypto fluvius intelligitur, ita dictus a Rad. שָׁחַר nigreſcere, quia Nilus, dum Ægyptum inundat, turbidas limo aquas ſecum vehit, eisque nigros efficit agros, quo reſpexit Virg. 4. Georg.

Ægyptum viridem nigra fœcundat arena:

Quin & ob eandem cauſam veteres Ægyptum *nigram glebam* dixerunt. Scaliger in notis ad Feſtum obſervat, Græcos, cum audirent, Nilum ab Ægyptiis vocari *Schichor*, vel nigrum vel nigricantem, ſimili de cauſa id omne, quod nigrum eſt, Ægyptum vocaſſe. Verum h. l. *Semen Schichor* in agris multis nihil eſt aliud, quam Nili aqua abundans, quam Propheta in eodem contextu, imo in eadem metaphora eleganter *meſſem fluminis* appellat. Sicut enim *Semen* animalia fœcundat; Ita Nilus, non pluvia, agros Ægypti fertiles reddit. Ideo autem fluminis hæc meſſis dicitur, quia ſparſo hoc ſemine, h. e. Ægypto per Nilum irrigata, copioſa meſſis ſperari ſolebat. De cætero crebra in ſacris literis eſt fluminis Schichor vel Nili mentio. Sic Eſ. XI, v. 15. *Minatur Deus, ſe velle fluvium Ægypti ejusque ſeptem oſtia percutere.* Quod cum civili hiſtoria convenit pulchre. Hinc & Ovid. *Septemplicis oſtia Nili*; aliis, *ſeptemflua oſtia Nili* dicuntur. Ex his oſtiis erat unum *Peſuſium*, quo Palæſtina ab Ægypto fuit diviſa. Hujus Oſtii mentio habetur Num. 35. v. 5. ubi *torrens Ægypti* dicitur. Similiter

liter Deut. II. v. 10. *Deus Iſraelitis promittit terram, quæ non ſit ſicut terra Ægypti*, cum in Ægypto cœli inſtar ſit Nilus: quod dictum, niſi cognitis hiſtoriis de Nilo, non facile intelligitur. Videtur autem Deus ad imbres ſerenos, quos ſola Ægyptus habeat, reſpexiſſe. Nam, ut ſcribit Claudianus Epigr. 4. v. 5. pag. 327.

Ægyptus ſine nube ferax, imbresque ſerenos
Sola tenet, ſecura poli, non indiga venti.

Porro, cum per irrigationem Nili agri ſæpe loco moverentur, adeoque limites agrorum turbarentur, hæc res Ægyptios permovit ad Studium Geometriæ, ut nimirum hujus artis beneficio, ducto gnomone, agrorum ſpatia poſt diſceſſum Nili denuo metiri, & inter agricolas partiri poſſent. Hinc nonnulli putant, Ægyptios Eſ. XVIII. v. 2. *Gentem lineæ* dictos, quod inſignes Geometræ eſſent. Cætera de Nilo videantur apud Wendelinum, qui eruditum libellum, admirandis Nili impletum, conſcripſit.

TYRUS CORONATA.

Eſa. XXIII. 28.

VErba Prophetæ ſunt: *quis cogitabit hoc de Zor?* Hoc enim nomine Ebræi vocant Tyrum, quondam coronatam, cujus Negotiatores Principes, Inſtitores ejus inclyti terræ. De corona illa B. Lutherus ita reddidit: Wer hätte wohl gedacht / daß es Tyro / der Krone / ſo gehen würde / da doch ihre Kauffleute Fürſten ſeynd? Alii, quæ de corona dicuntur, *active* exponunt, quaſi Tyrus dicatur eine Krönerin / oder eine Stadt / die andere krönet. Alii *paſſive* exponunt, quaſi Tyrus dicatur eine bekrönte Stadt / quorum utrumque facile poteſt admitti. Erat enim Tyrus urbs antiqua, ob commercia nobilis, terræque marisque

imperio inſignis. Hinc in ſacris non tantum ob delicias Dei Paradiſus, GOttes Luſt-Garten/ Ezech. XXIIX. v. 13. dicitur; ſed & hoc loco propter potentiam & immenſas opes, quibus & ipſa erat ornata, ſuosque vicinos ornabat, *corona urbium* dicitur. Præſertim in ſacris æque ac profanis hiſtoriis invenio duo, quibus Tyrus eminuit. Alterum erat *Naupectria*, vel ars navigandi. Nam juxta Poetam Phœnices, quorum Metropolis erat Tyrus, *omnium primi trans æquora vecti, luſtravere ſalum*: Certe Salomonis tempore ob rem nauticam celebres fuiſſe Tyrios, docemur exemplo famigeratiſſimi Thalaſſiarchæ, regis Hiram 1. reg. IX. 27. Fuitque Tyrus eadem olim celebritate, qua hodie ſunt Venetiæ, hinc & Tyrium mare in proverbium abiit. Alterum, quo Tyrus eminuit, fuere *commercia*. Hinc *Cicero a Phœnicibus, adeoque Tyriis refert, Græcos mercaturam omnium primum didiciſſe*, lib. 3. de Rep. Sunt nonnulli, qui putant, Tyrum olim fuiſſe Sarram dictam, ideo, quod Tyriæ merces communiter *Sarranæ* dicuntur, Ita juvenalis *Sarrana aulæa* vocat, quæ Tyrio murice ſunt tincta & Columel. l. 9. c. 4. Sarranas violas dixit, a purpureo colore, & Virg. lib. 2. Georg. *Sarranum Oſtrum* commendat, quin & in hunc usque diem ab hac urbe dicimus Scharlach/ quaſi dicatur *pannus de Sarra*, uti adhuc quoque dicimus Seyden/ ab urbe *Sidone*, quia inde ſericum omnium primo fuit allatum. Vnde vero Tyrus olim ſacra dicta? Servius ad dictum locum Virgilii nomen Sarra derivat a *Sar*, piſce quodam, qui circa Tyrum abundaverat, ſed hoc ſine dubio fabula eſt. Ego exiſtimo, id nominis eſſe ab Hebraico nomine *Zor*, quo Propheta loco ſupra dicto urbem Tyrum inſignit. De Tyriis mercibus qui plura voluerit, legat Martialem Parvinam, qui varios de re veſtiaria libellos ſcripſit.

DE

DE PLACENTIS MELE-CHET OBLATIS.

LEgimus Jer. VII. 18. querelam Prophetæ: *Filii colligunt ligna, patres ignem accendunt, & mulieres maſſam ſubigunt, ut placentas faciant Melechet.* Quæ & qualis ſit hæc idololatria, non omnino conſtat. Alii cum vulgata verſione, Melechet interpretantur *Reginam Cœli*, ſed, quæ ſit hæc cœli Regina, non conveniunt. Philaſtrius eo nomine Deam in Africa cœleſtem, vel fortunam cœli dictam intelligit, & exiſtimat, contra impium hunc fortunæ cæli cultum a Jeremia Threnos conſcriptos. Alii per Reginam cœli unam ex Muſis, *Uraniam* intelligunt, in Arabia præſertim cultam. Alii per *Melechet* intelligunt *Lunam*, quæ noctu conſpicua, velut Regina inter ſtellas reliquas eminet. Alii *ſolem* ipſum intelligunt, quem pleræque gentes adorant, adeo, ut nonnulli omnes gentilium Deos ad unum ſolem reducant, quem Phœbum dixerunt. Memorabile eſt, quod de hac idololatria ſcribit Herodotus lib. 1. *Perſas fuiſſe ſolitos in montes excelſos aſcendere, ibique hoſtias Jovi immolare: juxta cœli & Lunæ, imo totum cœli ambitum, veteres Jovem appellaſſe.* Sic & Tertullianus in Apologetico refert, Perſas ſolem adoraſſe in linteo depictum. Alii per *Melechet*, cultum ab Ægyptiis traductum, denotari putant, apud quos erant primarii Dii, *Oſiris* & *Iſis*, de quibus Diodor. lib. 1. c. 2. hæc tradit: *Cæterum vetuſtiſſimorum Ægypt. mortales mundum ſupra ſe contemplatos, & non ſine ſtupore demiratos univerſi naturam, duos eſſe Deos exiſtimaſſe, æternos & primarios ſolem quippe & lunam, quorum iſtum Oſirim, hanc Iſim appellarint.* B. Luth. in verſione Bibliorum vocem hanc *Melechet* retinuit, ſed quæ ejus de hoc

idolo mens fuerit, docet Jer. XLIV. 17. ubi equidem Deæ ſit mentio, ad quem locum hæc addit: Melechet heiſt Wirckung. Des Himmels Wirckung iſt/ daß er Regen/ Thau/ Schnee/ Froſt/ Eys/ Kälte/ Hitze/ Licht/ und in ſumma allerley Wetter giebt. Daß Melechet wohl möchte heiſſen/ Wetter oder Gewitter des Himmels. Die Jüden haben dieſen Gottesdienſt gehalten/ um gutes Wetters willen/ (wie der Text ſaget/ daß ſie Brodt in aller Gnüge gehabt haben) auff daß die Früchte vom Donner/ Hagel/ Blitz/ Mehlthau/ und anderem Ungewitter unverſehret/ durch gut Wetter reichlich wüchſen/ und zu rechter Zeit alles wohl bekäme. Solch Melechet Stück iſt bey uns S. Vrban, der ſoll gut Wetter zum Wein geben/ und S. Alexius wieder Donner und Blitz helffen/ und dergleichen. Ego vero exiſtimo, vocem Melechet a more bellico deſumtam eſſe, eaque exercitum cæterum, h. e. non ſolem tantum & lunam, ſed reliqua aſtra & ſtellas omnes comprehendi, ut proinde Melechet reddi debeat: des Himmels Heer. Sicut enim in exercitu militum turmæ ſunt diſpoſitæ, ſic & Deus in cœlo ſuum habet exercitum, in quo regis inſtar eſt ſol, ut diei præſit; reginæ inſtar eſt luna, quæ noctem gubernet. Duces ſunt Orion, Arcturus aliaque majora ſidera, & reliquæ ſtellæ minores ſunt quaſi ſatellites & miniſtræ. Hinc totius cœli exercitum illuſtrem Judæi more gentilium adorarunt, imo Judæi fere omnes ſemper apud Ethnicos pro cœlicolis ſunt habiti, quod manibus ad cœlum expanſis orarent. Hinc Petronius inquit:

Judæus porcinum Numen adorat,
Et Cœli ſummas advocat auricolas.

Quin & Juven. *S*atyr. 14. v. 96. de Judæis inquit:

Quidam ſortiti metuentem Sabbatha patrem
Nil præter nubes, & Cœli numen adorant.

Videa-

Videatur felix Cluverus in antiqua Germania, ubi eſt caput inſigne de veteri ſiderum cultu. Expoſita *Melecbet*, jam porro videndum, quis cultus huic Idolo fuerit delatus. Propheta refert, eidem oblatos fuiſſe *Caphanim*, quo nomine intelliguntnr *placentulæ, vino & oleo ſubactæ*, de quibus Rabbi Salomo ſcripſit: *his placentulis effigiem magnæ cujusdam ſtellæ, quam Cœli reginam dixerunt, fuiſſe impreſſam.* Nicolaus Lyra refert; *panes rotundos fuiſſe, in quibus imago Lunæ fuerit conſpicua.* Eos panes Franciſcus Junius, ſimiles Lagunculis fuiſſe tradit, quibus Romani & Græci in ſacris ſuis fuerunt uſi. Eodem ſenſu accipi oportet verba Hoſeæ c. III. v. 1. quo loco LLX. Interpretes has placentulas vocant πέμματα, in ſacrificium oblatas. Denique notandum eſt, quod Propheta ob cultum *Melechet*, inprimis mulieres reprehendat. Nam & hac in parte imitati ſunt Judæi Ethnicos, qui in cibis Deorum faciendis, mulierum opera ſunt uſi, qua de re Caſauboni Athenæ videantur.

DE FLETV SVPER TAMVTZ.

Ezech. VIII. 14.

REfert dicto loco Propheta, *ſe ab angelo ad oſtium portæ domini adductum, mulieres ibi vidiſſe, qui ſuper Tamutz deflerent.* Quis quæſo Deus Tamutz? S. Hieronymus, quem plerique Interpretes ſequuntur, vertit *Adonidem*, & nomine Tamutz formoſiſſimum illum juvenem intelligit, quem Venus in deliciis habuit, & occiſum acerbe deflevit. In honorem Veneris pleræque gentes hæc *Adonidis* ſacra ſolennia habuerunt, fœminæ præſertim; ita quidem, ut altero die multis lacrymis, tibiisque ad luctum compoſitis, Adonidem defleverint. Sed die altero, quaſi redivivum hi-

lari plauſu exceperint. Verba S. Hieronymi hæc ſunt: *Quem Ebræi & Syri vocant Tamutz, nos Adonidem interpretamur, quia in Fabulis gentilium, menſe Julio, dentibus apri occiſus, eodemque menſe reſuſcitatus* fertur. Hebræi totum hunc menſem nomine *Tamutz* honoraverunt, inque ejus honorem annua ſolennia egerunt. B. Lutherus de Tamutz videtur dubius, ſed tandem putat, eo nomine Bacchum intelligi, ita enim commentatur: Tamutz ſoll ſeyn der Abgott Adonis, davon die Poeten viel geſchrieben. Er iſt der Venus ihr Buhle geweſen / darum auch die Weiber ihn abſonderlich beklagen. Mir aber deucht / es ſey der Abgott Bacchus geweſen / der Wein-Gott / wie bey den Papiſten / Vrban. Quid ſi ita ſit? *Sacra Bacchi*, vel *Bacchanalia* in oriente, præſertim a fœminis diu fuerunt culta, antequam ad occidentales pervenerunt. Videantur Heinſii ſacræ Exercitationes ad Nonnum cap. 1. Piſcator in Bibl. Herbonenſibus ſub nomine *Tamutz Oſiridem* intelligit, quem & ipſi Ægyptii amiſſum quotannis defleverunt, teſte Plutarcho in Iſidem & Oſiridem. Huic ſententiæ favet, quod Ægyptii Oſiridem alio nomine vocarunt *Ammutz*, unde facile potuit *Tamutz*, formari. Hujus quoque ſententiæ eſt Tremellius, qui & hoc addit, *Ammutz Ægyptiaca lingua abſtruſum denotari, eoque indicari, quod Ægyptiorum ſacra operta putat.* Alii per Tamutz intelligunt *Solambum*, vel *Solambonum*, deum Syriæ, quem Syri eodem fere cultu, quo cæteræ gentes Adonidem mactarunt; fuitque cultus Solambi auſpice Heliogabalo ad Europæos primum traductus, teſte Julio Vermico cap. 10. de errore profanarum religionum. Huic Reineſius conſentit: *Ego*, inquit, *ſine hæſitatione affirmo, quod Solambus idem ſit cum eo, quem Arabica verſio apud Ezech. Althamutz dixit: cum literæ labiales* ב & ע *facile permutari potuerint.* Denique Rabbini, civilium

vilium Antiquitatum ignari, cum neſciant, quis fuerit *Tamutz*, fingunt, Idolum fuiſſe magni cujusdam Prophetæ, cujus obitum totus Iſrael anniverſario planctu honoraverit. Nos lectori, quam velit ſententiam relinquere, liberum relinquemus.

ADVLTERIA VBERVM.

Oſ. I. v. 2.

CVm Deus ſynagogam Idola ſectantem, ad ſui cultum reducere ſatagit, inter alia ſic monet: *Auſſerte adulteria de medio uberum veſtrorum.* Vbi notandum eſt in ſacris, morem Propheticum eſſe, ut ſynagoga, Idolis dedita, cum meretrice comparetur, &, ut ſcelus exaggeretur, ſub nefariis meretricum moribus, præſertim ſub nuditate vultus & uberum, idololatria proponatur. Itaque *adulteria uberum h. l. dicuntur obſcœna uberum delectatio*, quibus ſcorta vernantes mammillas, adeoque totum corpus ad libidinem proſtituunt, ut alliciant amatores, nam circa ubera cumprimis impudicitia meretricum in publicum prodit. De cætero, in ſacris literis metaphora, ab uberibus deſumta, amor interdum caſtus, interdum obſcœnus denotatur. Caſtus v. g. cum Salomon vehementem & continuum illum, qui eſt inter Conjuges, ac certe eſſe debet, amorem per *Ubera* ſymbolice deſignat. *Vbera tuæ conjugis te ſemper inebrient.* Pro. V. v. 18. Quæ Metaphora in Cant. celeberrima v. g. cum cœleſtis ſponſus ait: *Meliora ſunt ubera tua vino.* Quo loco per ubera ſponſæ Chriſti eleganter duo Sacramenta Eccleſiæ intelligi poſſunt. Item Cant. IV. v. 5. eadem hæc *Ubera, ſicut hinnuli capræ gemelli, qui in liliis paſcuntur, eſſe dicuntur.* Vbi ſacrarum Antiquitatum ſtudioſi obſervent, in oriente elegantes capreolas fuiſſe, quæ

pilos

pilos tenuiſſimos & ubera nitidiſſima pulchrequeſ diſpoſita habuerint. Hinc orientales, rem aliquam commendaturi, cum hujusmodi capreolis compararunt, quæ in deliciis fuerunt, ac hodie virginibus ſunt *canes Melitæi*. Sed nec raro per ubera *amor meretriceus* denotatur, qui in ſacris literis ſub denudatione pectoris & uberum, quæ in fornicibus palpari permittuntur, exprimi ſolet. Hinc Salomon hanc meretricis vocem pronunciat: *Veni, inebriemur uberibus & cupidis amplexibus fruamur*, Prov. VII. Hinc & *ubera ſubacta* dicuntur. Ezech. XXIII. v. 3. Atque hæc ſunt, quæ Oſeas dixit, *uberum adulteria*. Notanda eſt hoc loco, Virginum Orientalium caſtimonia, quæ ſemper „domi ſe continuerunt, & cum in publicum fuit prodeun„dum, ſemper faciem velamine, totumque corpus pallio „contectum habuere. Ob hanc cauſam apud Ebræos Vir„go dicitur עַלְמָה, hoc eſt, *abſcondita*: quia virgines in ori„ente non domi tantum reconditæ erant, ſed & in publicum prodeuntes, quoad vultum, imo totum corpus, erant contectæ. Velamen illud virginum, ſi caput tegeret, *peplum*; ſi faciem, *reticulum* vocabatur, quod ex tenui filo vel ſerico erat contextum, & minutis maculis vel plagulis diſtinctum. Circa oculos duo habebat foramina, unde proſpicerent. S. Hieronymus in Comment. in Eſai. hæc virginum tegmina vocat *theriſtra*, ideo, quod ἐν θέρει, hoc eſt in æſtate, cumprimis corpora fœminarum protegerent. Tertull. in lib. 4. de velandis virginibus, cum in Chriſtianorum virgines quasdam erat invectus, quæ velamen nimis tenue habebant, ut ſubcanditantem cutem alii videre poſſent, fœminas in Arabia commendat, quæ faciem totam ita contegerent, ut uno oculo libero eſſent contentæ, tantum abeſt, ut ubera denudarent. Qua in re mulieres præſertim Italicæ peccant, quæ vultu, collo & uberibus apertis, in publicum

Virginum Orientalium Caſtimonia.

cum prodeunt, pejores fœminis Turcarum, quæ membra omnia obnubunt. Et utinam| hæc libidinis irritamenta in Germania nuſpiam appareant, vel ſaltem nemo tam turpi uberum ſpectaculo moveatur, & capiatur. Nam, ut recte Poëta:

Qui videt, is peccat, qui non hæc viderit, ille
Non cupiet facti; crimina lumen habent.

VMBRACVLVM JONÆ

Jon. IV.

LEgimus Jon. IV, 6. quod Deus *magnam ſtirpem*, juxta Niniven, Jonæ pro umbraculo creaverit. Hæc *ſtirps* apud Ebræos dicitur קִיקָיוֹן quæ quæſo hæc ſtirps? S. Hieronymus cum vulgata verſione putat *hederam* fuiſſe, cujus tres ſpecies Botanici cum Dioſcoride ſuo tradunt. Mercerus & Ariæmontanus exiſtimant, *ricinum* fuiſſe, quam vulgo *palmam Chriſti* dicimus, ideo, quod figura hujus herbæ palmam digitis oſtenſis videatur exprimere. Nec videtur hoc improbabile cum Bellonius etiam, qui Palæſtinam ipſe adiit, dicat: *Se in inſula Creta Ricinum arboreæ magnitudinis vidiſſe, cujus folia fere ſesquipedalia fuerint, ut facile pro umbraculo haberi potuerint.* Alii, inter quos eſt Marcus Marinus, in arca Noæ, quam deſcripſit, putant: h. l. intelligi ſtirpem, quæ germanice dicitur **ein Wunder⸗oder Creutz⸗Baum**/ cujus ſemen ſingularem vim habet provocandi vomitum. Unde & Ebræi putant dici *Kikajoth* a voce ebraica קִיא quæ *vomitum* ſignificat. Arabum ſententia eſt, hoc frutice intelligi *Aloaſpha*, quo nomine cucurbitam appellant, eodemque ſenſu B. Lutherus reddidit **der HErr ſchaffte einen Kürbis.** Ubi tamen ſciendum, quod B. Lutherus in verſione ſcripturæ hunc mo-

rem ſervet, ut in reddendis vocibus peregrinis ad noſtras regiones ſeſe accommodet. Ultima eſt ſententia 70. interpretum, qui per *Kikajoth* intelligunt *Kolochinthidem*, quæ & ipſa ſpecies cucurbitæ ſylveſtris. De eodem frutice accipi volunt illud 2. Reg. IV. 39. Ubi *Eliſa vim Kolochinthidis inſperſa farina ſuſtuliſſe dicitur*. Ut enim *Colochinthis* ſe veneni inſtar in ſtirpes ſibi vicinas inſerit, ita comeſta, & cordi & jecori & ventriculo nocet, inprimis viſcerum tormina excitat, teſte Matthiolo in Dioſcoridem. Hinc cum diſcipuli Eliſæ acredinem ejus guſtaſſent, exclamarunt: *mors in olla, vir Dei*! Vid. Valeſ. in Phil. ſacra, in qua pluribus de hac herba egit.

SECTIO III.

Antiquitatum Biblicarum.

De

VETERVM CÆLTIS & STYLIS

IOb. XIX. v. 23. Cum Hiob, fidei ſuæ confeſſionem: *Scio, quod redemtor meus vivit &c.* edere jam vellet, ſolenniter eidem præfatus fuit hoc modo: *Quis mihi tribuat, ut ſermones mei in libro ferreo ſtylo ſcribantur, vel plumbi lamina aut cælte in ſilice ſculpantur*. Alii pro *Cælte* legunt *certe*, ſed male. Eſt enim *Cælte* inſtrumentum ferreum in cono præclarum, per quod imagines vel literæ in gemmis vel metallis effigiantur. Andreas Pluvus in Lexico ſuo Biblico; *Cælte, inquit, eſt ſtylus ferreus vel chalybæus,*

quo

quo literarum imagines in ſilice ſculpuntur. Idem vero cum eo, quod germ. **Ein Meiſſel.** Caſaubonus lib. 4. Athæn. c. 20. *Cælte idem eſt, quod Cælum, græc.* γλυφεῖον. Dum vero S. Hiob ſermones ſuos in libro, vel cælte in ſilice vult ſculpi, anſam nobis præbet in ea inquirendi, quibus veteres ſoliti ſunt res memorabiles inſculpere vel inſcribere. *Ubi primum ſcriptionis veterum ſubjectum* facimus, nempe *lapides & ſaxa.* Nam in his jam ante diluvium homines ſculpere ſolitos, docet Joſeph. lib. I. Antiquit. cap. 3. Ubi refert, nepotes patriarchæ Seth inſignes fuiſſe Aſtrologos, & præſciviſſe fore, ut mundus, vel flammis vel aquis, periret: Ideoque inventa ſua ne perirent, duabus columnis, quarum altera fuit lapidea, latericia altera, inſcripſiſſe. Sed diluvio latericiam diffluxiſſe, verum ſaxeam illam remanſiſſe, eamque ſua adhuc ætate, hoc eſt ſub finem Seculi I. a Nato Chriſto, in Syria oſtenſam. Quod ſi ita ſit, antiquiſſima fuit ratio ſcribendi in lapidibus vel ſaxis. Ipſe Deus digito Decalogum tabulis lapideis, vel ſaxeo volumini inſcripſiſſe, legitur Exod. XXIV. v. 11. Quin & in hunc usque diem tot in atriis templorum & alibi lapidea vel ſaxea monumenta, morem veterum ſcribendi in lapidibus eleganter oſtendunt. *Secundum* ſcriptionis veterum *ſubjectum* fuit *Æs* vel *Metallum, Aurum, argentum &c.* Hinc juxta Ovid. lib. 1. Metam. *Verba minantia fixo aere ligabantur.* De Gallis eſt autor Trithem. in Breviar. Annal. Francicorum lib. 1. quod publica monumenta argentea habuerint, quin & adhuc hic mos ſcribendi ſuperat, quod tot aureæ & argenteæ monetæ ad oculos demonſtrant. *Tertio* veteres ſcribere ſoliti ſunt *in tabulis cereatis vel cera obductis*, in qua ſtylum uſurparunt. Habebat autem ſtylus duo extrema, alterum, quo ſcribebant in cerâ & acumen vocabatur. Hinc illud Cic. *Omnia acumen ſtyli ſubeant, vel in cera ſcribantur.* Al-

 terum

terum ſtyli extremum erat obtuſum, quò delere iterum ſolebant, & ceram denuo complanare, ſi quæ ſcripta non placerent. Hinc eſt illud Horatii: *Sæpe ſtylum vertas*, hoc eſt corrigas & emendes. Ad has tabulas cereas Spiritus S. reſpexit, cum *peccata Judæorum ferreo, imo adamantino ſtylo, ſuper tabulam cordis ipſorum exarata* dicit. Jerem. XVII. v. 1. Et ab his tabulis oriundus eſt claſſicus ille modus loquendi: ſcribere aliquem hæredem in *prima* vel *ſecunda cera*, vel tabula cereata. Tabulæ autem, quæ cerâ obduci ſolebant, ê ligno erant fabrefactæ, plerumque e buxo. Hinc Eſ. XXX. v. 8. Deus prophetam jubet *conciones ſuas in buxo conſcribere*. Sed hactenus de literis ſculptis.

Quod ad *literas pictas* attinet, hæ apud veteres ſcribi ſolebant *in arboribus, vel rebus ab arbore ſumtis*. Imprimis ſcriptioni olim ſerviebant folia, præſertim Palmarum. Plin. lib. 13. cap. 11. Hinc recepta fuit apud Athen. φυλλοφόρησις, cum eorum, qui e ſenatu movebantur, nomina populus in foliis conſignabat. Nam quos ex tota civitate pellebant, eorum nomina ἐν τοῖς ὀστράκοις h. e. in teſſeris ſcribebantur, atque hic erat *Oſtraciſmus*, qua de re videatur Jul. Pollux lib. 8. c. 15. Præter folia, veteres in libris arborum vel in interiore cortice arboris, quæ inter exteriorem corticem & lignum ipſum interjacet, ſcribere ſolebant. Inprimis autem corticem librorum & papyrum, plantam ægyptiacam, quæ ultra duo cubita non excreſcit, adhibuerunt. Denique ex arboribus confectæ ſunt olim tabulæ ligneæ, codices dictæ, quæ ex arborum codicibus fierent. Nam ut a *Clauſtrum* eſt *Cloſtrum*; ſic a *Caudice* formatur *Codex*, & in forma diminutiva *Codicillus*. Porro veteres ſcripſiſſe legimus *in linteo vel libris linteis*. Hinc Martianus Capella lib. 2. *volumina carbaſina* commendat. *Carbaſus* eſt linteum miræ tenuitatis, in Hiſp. primo repertum, teſte Plin.

Oſtraciſmus unde.

Carbaſus quid?

Plin. lib. 19. cap. 1. Perſas olim *in ſerico* ſcripſiſſe, autor eſt Symmach. lib. 4. Ep. 34. Indis fuit mos ſcribendi in *ſindone*, quod refert in vita Apollonii Philaſtrius: quin & hoc ipſum in quo jam ſcribitur, eſt *charta* ex linteis concerptis & contuſis. Sed & *animalium pelles* ſcriptionis ſubjectum præbent, hujusmodi enim membranas inde ſic dictas, quod ſint pelles animalium membris detractæ. Quod ad *pergamentum* attinet, hæc ejus origo eſt: Fuit olim æmulatio quædam inter Reges Ægyptios, Ptolomæos dictos, & *Reges Pergamenos* de nobilitate bibliothecæ. Rex Ægyptius, ut laudem Regi Pergameno præriperet, mandavit, ne quæ charta efferretur. Sed Rex Pergamenus in defectu chartæ animalium pelles detraxit, & in membranis libros ſcribi fecit, adeoque a *Pergamo urbe Aſiæ membranam in hunc usque diem pergamenum dicimus*, quod optimum olim Pergama afferebatur. Sed hujusmodi membranas David reſpexit, cum ſub nomine Meſſiæ dixit: *Ecce venio, in volumine libri ſcriptum eſt de me* Pſ. XL, 8. hoc eſt, in membranis in rotundum convolutis & complicatis. Solebant enim veteres Judæi in oblongis membranis ſcribere, & poſtea tales libros in *cylindri* formam convolvere: cujusmodi volumen involutum hæc ipſa Academia noſtra in vicina bibliotheca conſervat, ut Torah ſive Pentateuchus hebraice ſcriptus, & more antiquo convolutus adhuc oſtenditur. Hinc natus eſt mos loquendi *evolvere librum*, quin & ad hunc morem reſpexit propheta Eſ. XXXIV, 4. ubi prædixit fore, ut *cœli ſicut liber complicarentur*. Denique veteres a quadrupedibus aliis deſumſerunt, in quo ſcriberent, nempe ebur, dentem elephantis. Negat quidem Scaliger in ebore ſcribi potuiſſe, ſed refellit illum Martialis qui lib. 14. Epigr. 5. ſic ait:

Langvida ne molles obſcurent lumina ceræ,
Nigra tibi niveum litera pingat ebur.

ACVPICTORES.

Pſ. CXXXIX, 15.

ELegans eſt Davidis ſermo, cum embryonem ſub utero intuitus exclamat: *Mirabiliter effigiatus ſum in inferioribus terræ.* Ubi per inferiora terræ, ex omnium conſenſu, matris uterus intelligitur. Vulgatus juxta, ac LXX. interpretes hic non exprimunt, quod eſt in fonte, dum ſic reddunt: Subſtantia mea erat in inferioribus. Rectius B. Lutherus **deine Augen ſahen mich/ da ich gebildet ward mitten in der Erden.** Sed nec ille vim vocis ebraicæ recte expreſſit. Nam in hebraica eſt vox רֻקַּם quæ ſignificat *acupingere*, qua in arte cum Phryges, præſertim Idæi, a monte *Ida* dicti, olim excellerent, apud Ebræos רְקָמוֹת dicuntur *veſtes Phrygionicæ*, h. e. *Acupictæ* in modum Phrygionum. Eo autem nomine dicuntur veſtes diverſi coloris, intexto auro illuſtres, de quibus hæc habet Plin. l. 4. c. 48. *Veſtes acupictas jam in Homero invenio, unde apud Romanos cœperunt veſtes triumphales; Sed omnium primi veſtes pingere Idæi populi in Phrygia invenerunt, a quibus etiam Phrygiones dicuntur.* Senſus igitur verborum Davidis hic eſt: Ego, more Phrygionico, in utero quaſi acupictus. Sicut enim veſtis acupicta variis imagunculis erat ſplendida; ſic & corpus humanum ex variis membris venis, arteriis, oſſibus, carne, cute, & inprimis ſpina dorſi, conſtat, quæ a collo usque ad os ſacrum protenditur, non aliter ac ſi ſit textilis quædam pictura. Alibi LXX. verbum *Rakam*, quod eſt acu pingere, reddunt ποικίλλειν variegare; unde ποικιλλίτης *variegator*, quem Latini alias *plumarium* vocant, quo nomine veniunt illi, qui ex plumis avium veſtes conficiunt, vel, dum acu pingunt, plumas imitantur, easque in veſtibus exprimunt; prout in hunc usque diem

Ame-

Americani veſtes ex variis avium plumis concinnant. Sic & propheta dum regium thronum deſcribit, dicit: *eundem eſſe conſtructum plumis pulchrisque tapetibus aptum.* Germani vocant **bunte Tapezereyen**/ quales ſunt in palatiis principum & ædibus divitum, & cum ejusmodi tapetibus humani corporis ſtructura eleganter confertur. De cetero Hiob eandem corporis formationem conſiderans, non minus pulchre eam confert caſeo coagulato Job. X, 10. *Sicut lac*, inquit, *me liquefeciſti & tanquam caſeum coagulaſti.* Quod Vatablus in notis ad hunc locum ita exponit: *Tu, o Deus, ex liquido lacte (ſemine, quod liquidi lactis inſtar ſe habet,) me feciſti & ex materia illa coagulaſti & in hæc membra conformaſti.* Hermes Triſmegiſtus cum idem expenderet, quis nimirum homini oculos, aures, nares, ita formaſſet, quis labia oris diſtendiſſet, quis cordi formam pyramidis indidiſſet, ex mirabili corporis humani artificio artificem admirandum, Deum Optimum Maximum ejusq; circa hominem providentiam pulchre demonſtrat: Nec immerito Galenus libros de uſu partium humani corporis ſacrum ſermonem dixit, ideo, quod corporis noſtri mirabilis ſtructura nos ad Deum Deique providentiam manu quaſi ducat.

FERA ARVNDINIS.

Pſ. LXIIX, 3.

CUm non ſit obvium, quid ſibi velit Pſaltes dum orat Pſal. LXIIX, 3. *Increpa, Deus, feram arundinem, congregationem taurorum cum vitulis populorum* B. Lutherus: **ſchilt das Thier im Rohr / die Rotte der Ochſen mit ihren Kälbern.** Juvat beneficio hiſtoriæ hanc arundinis feram exponere. Sciendum hoc loco eſt, in nonnullis regionibus arundi-

arundines vel calamos in arbores excreviſſe, adeo, ut hinc jacula vel ſagittæ confici potuerint. Hinc ſcribit Plin. lib. 16. c. 36. Multos populos pro lanceis arundines uſurpaſſe. Quid? *toto oriente bella arundinibus geſta ſunt.* Sic in Hiſtor. Indiæ Orientalis part. 3. cap. 19. legimus, in uſu fuiſſe cannas ſagittivomas, quarum ſagittulæ teretes erant, & ex arundine fabrefactæ. Quin & Virgilio arundo dici ſolet ſagitta, quod hæc ex arundine fieret. Sic 4. Æn. *hæret lateri lethalis arundo.* His ita jam poſitis, conſtat, per *feram arundinis* h. l. intelligi militarem exercitum, haſtis & lanceis, vel arundine factis, vel longis fuſtibus, quæ inſtar arundinis habuerunt, inſtructum. In ſpecie exiſtimo, â Davide h. l. feram arundinis vocari *regem Ægypti, ejusque duces & milites*, quia ſtatim in textu ſubjicitur: *Venient magni ex Ægypto principes.* Confirmat nos in hac ſententia Sixtinus Amama in Antibarbaro ſuo Biblico, l. 3. ubi probat, Ægyptum præ ceteris provinciis arundine & codice abundaſſe, & optimos ſemper calamos in Agypto fuiſſe, adeo, ut Hieroglyphicis *carex & calamus* vel *arundo*, *Symbolnm Ægypti fuerit.* Hinc Auguſtus, devictis Antonio & Cleopatra, pro Ægyptio, in moneta *crocodylum in arundine* poſuit. Ratio vero, ob quam rex Ægypti *fera arundinis* vocatur, ab Abrah. Schulteto ſuper hunc locum hæc redditur, quod in Ægypto arx regia undique arundineto fuerit cincta. Videatur Oratio Scluteti de Philoſophia cum Theologia conferenda. Sed hic jam porro quæritur, quosnam David intelligat per tauros, & vitulos. Exiſtimo, ſub tauris duces, ſub vitulis milites Ægyptiacos intelligi: In qua ſententia nos confirmat, quod apud Ægyptios multa fuerint *Bucolica.* Hoc autem nomine Ægypti loca paludoſa appellant, in quibus & paſtores pecora paſcere & latrones ſe recondere ſolebant, teſte Herod. l. 1.

ACER-

ACERVVS MERCVRII.

IVxta Salomonem Prov. XXVI. 8. *is, qui ſtulto honorem deſert, ſimilis cenſetur homini, qui lapidem in acervum Mercurii conjecit*, ita enim vulgatus reddidit: Quis quæſo hic acervus Mercurii? In hiſtoria Romana legimus, Cornelium Gracchum, ne viatores cum tædio viæ ignari, aberrarent, in viis publicis hinc inde columellas, vel ſaxa erexiſſe; quibus notas numerorum, unde milliaria conſtarent, incidi fecit. Alibi ipſe Mercurius viarum præſes in biviis fuit erectus, trunco habitu, & ſuper quadrato lapide. Hæ columellæ erant ſignum viæ, græce ἑρμαῖ, ſimiles quodammodo iis, quas hodie dicimus Hand⸗oder Wegweiſer. Ad hujusmodi λίθȣς ὁδηγȣ̀ς reſpexit Jer. XXXI, 21. Cum Judæos monet, *ut in agris ſtatuas vel lapides, qui viam monſtrent, erigant*, in certum ſignum, fore, ut ex captivitate Babylonica revertantur. Ubi columnæ ejusmodi non erant, lapides acervari ſolebant, qui vicem illarum ſupplerent. Jam ſi quis Viator hos lapides Mercuriales tranſiret, pietate dicam, an ſuperſtitione inductus, lapillum huic lapidum acervo injicere ſolebat. Hinc interdum hi lapidum acervi in montes excreverunt. Ex his jam ſenſus verborum Salomonis facile petitur. Sicut enim vanus & irritus eſt Mercurii cultus, ſi quis lapidem hujusmodi acervo injiciat, ſic & vanus eſt honor homini ſtulto delatus. In Ebraico textu hic acervus Mercurii dicitur *lapis marcolis*, ſed omnino exiſtimo, Mercurium intelligi per marcoles, cum apud Ebræos ל & ר ſint literæ permutabiles. Juxta Rabbinorum monumenta, marcoles fuerunt duo magni lapides, unus hic, alter illic poſitus, cui tertium impoſuerunt, quem Rabbini vocant *Dominum cotis*. Natum inde eſt Ebraicum proverbium, cum hominem impium deſcribunt, *quod*

lapidem ad marcolas projiciat. De cætero apud interpretes variæ ſunt opiniones. Novum eſt, quod Johannes Saresbelienſis in nugis ſuis curialibus, quas vocat, ſic commentatur: *Ego, inquit, cum venia ſapientum acervum Mercurii credo rationem calculandi, quia Mercurius Deus mercatorum & Arithmeticorum creditur, ut proinde hic ſit ſenſus dicti: Sicut ille, qui in acervum, quo calculus inſtituitur, lapillum unum adjicit, totum calculum turbat; ſic & rempubl. perturbant, cum indigni ad honores evehuntur.*

SERVI LITERATI.

Pſ. XL, 7.

EMphatica ſunt verba, quibus Pſaltes ſub Meſſiæ perſona utitur; *aures perforaſti mihi:* aber die Ohren haſt du mir auffgethan: qua loquendi formula ad ritum, in populo Judaico receptum, reſpexiſſe videtur. Nam ſi quis ſervus apud Judæos, amore in liberos, vel conjugem, vel patrem familias inductus, nollet, quomodo liceret, ſervitio egredi; ſolebat Dominus eundem ad poſtem vel januam ædium ſuarum adducere, eisque aurem ſervi applicare, eandemque ſubula perforare; ut videre eſt Exod. XXI. 6. Deut. XV. 17. Hæc perforata auris erat ſignum perpetuæ ſervitutis, quod ſc. ſervus jam ad domum heri ſui affixus hæreret, nec ſine ſpeciali conſenſu heri de familia egredi poſſet. Itaque, cnm Meſſias ait: *aurem perforaſti mihi*, ſenſus hic eſt: *Tu, o Deus, me unigenitum & unice dilectum filium tuum in perpetuum ſervum aſſumſiſti, ego perenni tuo ſervitio, non aliter atque ſervus, cujus auris ad januam fuit perforata, me mancipavi.* Vt proinde hæc aurium Meſſiæ perfoſſio denotet promtam, conſtantem, perfectam obedientiam, quam filius Dei aſſumta ſervi forma, patri ſuo exhibuit. Hinc

ſtatim adjicit : *Ecce! adſum, ut tuam, o Deus, voluntatem exequar.* Apud cæteras gentes, Græcos & Romanos, moris non erat, ut aurem ſervi perforarent, ſed vel dorſum ſervi cauterio notare, vel faciei literam inurere ſolebant, a qua ſervi literati vocabantur, quod ſtigma in vultu ſervi inſtar literæ habebant. Hinc Seneca indoctos quosdam divites ridet, qui, ut docti viderentur, multos libros oſtendere ſolebant, cum ipſi ne literas quidem, ſervis impreſſas, noſſent. Videatur Cælius Rhodiginus lib. 13. Lectionis Antiquitatum cap. 50. & lib. 4. c. 31. Notabile eſt, quod ſalvator noſter formam literati ſervi geſſerit in cruce, cum manus ejus & pedes & latus perforarunt. LXX. interpretes paulo longius a fonte recedunt, cum hæc verba ſic reddunt: *Corpus concinna mihi.* Nihilominus hanc verſionem in Nov. Teſt. retentam videmus Ep. ad Ebr. X. 5. Vbi ſacrarum literarum ſtudioſi obſervent, Evangeliſtas & Apoſtolos in allegandis dictis Vet. Teſt. communiter verſionem LXX. interpretum retinere, quamvis cum fonte non ubique conveniat. Ratio eſt, quod hæc verſio tum temporis in gentibus diſperſa, omniumque fere manibus trita eſſet. Teſte S. Hieronymo Quæſt. in Gen. c. XLV.

TONSVRA VETERVM.

Eſ. VII. 20.

MInatur Deus, *quod novacula conducta caput & barbam & pilos Judæorum univerſos abradere velit*, quo ipſo denotatur, fore, ut Judæi in ſervitutem redigantur. Nam tonſura corporis apud veteres mancipationis erat ſymbolum. Hinc ſcribit S. Cyrillus ſuper Amos: *Valde ignominioſum erat caput decalvari, ſolebant enim victores capti-*

 vis

vis capita abradere, ut conſtaret, ſervos jam eſſe, nec raro captivi ſua ſponte crines tondere ſolebant, in ſignum mœroris. Hinc Eſ. III. 24. Deus faſtuoſis virginibus calvitiem minatur. Vbi notetur, apud Judæos tria luctus ſigna fuiſſe: (1) *Sciſſionem veſtis.* (2) *Obtectionem vultus.* (3) *Detonſum caput*, quorum ultimum iterum tria ſubindicabat: (α) Captivitatem, (β) Servitutem, (γ) Ingentem quemvis mœrorem. Atque hæc tria Deus intelligit, cum dicto loco minatur, *ſe velle caput & barbam & pilos omnes abradere.* Neque vero in ſacris ſolum, ſed & in civili hiſtoria hæc detonſio capitis talia denotavit. Hinc Propertio, l. 4. Elegia XXI. Africa tonſa, Claudiano detonſa Sicambria, dicuntur; provinciæ ſub jugum ſervitutis redactæ. Quin & Pomponius Lætus de Diocletiano ſcribit, quod in ejus triumpho captivi raſis captivibus, in ſignum ſervitutis ſuæ, currum triumphalem ſunt ſubſecuti. Per novaculam autem rex Aſſyrius intelligitur, quo tanquam inſtrumento Deus voluit uti. Dicitur ille novacula conducta ob tres cauſas: 1. Reſpectu regis Ahas, qui magna illum mercede conduxerat. 2. Reſpectu Aſſyriorum: Hi enim erant turpis lucri cupidi & facili pretio ad bella conduci poterant. 3. Reſpectu Dei, hic enim impiorum operam quaſi conducere ſolet, ut ad tempus iis in exequendo utatur. Hinc alibi idem rex *Dei ſerra & virga furoris Domini* dicitur. Denique obſervetur, quod Deus hac conducta Novacula caput, barbam & pilos pedum detondere velit, ubi *per caput*, reges & principes in Juda, *per barbam* ſacerdotes, per *pilos pedum* homines plebeji intelliguntur. Videatur Cornelius a Lapide Comment. in hunc locum & Ariæ. Mont. in Appar. ſuo biblico.

SALVTATIO REGVM.

SOlennis olim conſuetudo fuit, ut, qui in oriente regem accederet, vitam & ſalutem ei ſub initium ſermonis precaretur. Hinc Dan. II. Chaldæi ad regem Babyl. ducti, initium ſermonis hoc faciunt: *Rex æternum vive!* Similem modum Regina Dan. V. v. 10. Satrapæ coram Dario Dan. VI. v. 6. Imo Daniel ipſe cap. VI. v. 21. uſurpaſſe legitur. Nec in ſcripturis tantum, ſed & profanis hiſtoriis veſtigia hujus conſuetudinis obſervamus. Hinc Quintus Curt. l. 16. c. 6. ſcribit: Artabazum, fideliſſimum Darii miniſtrum, cum omni ſua familia regi Alexandro occurriſſe, his verbis: *O rex, perenni felicitate flore! Ego quidem lætus hoc uno torqueor, quod ſenex tua bonitate diu frui non poſſim.* Similiter Ælianus refert, Perſam quendam procul a tugurio ſuo Artaxerxi obviam factum, cumque non haberet munus, quod regi offerret, undam utraque manu ex flumine vicino hauſiſſe, & ad regem detuliſſe, hoc addito ſermone: *O rex regna æternum!* Græci has ſalutandi formulas tribus verbis: χαίρειν, ὑγιαίνειν, εὐπράττειν, exprimere ſoliti ſunt, e quibus τὸ χαίρειν ad animum, τὸ ὑγιαίνειν, ad corpus, τὸ εὐπράττειν ad res externas pertinet. Vt perinde græci his tribus formulis trigam bonorum omnium, animi, corporis & fortunæ ſibi invicem ſint precati. Inter latinos hæc erat formula: *Vita & felicitas cæſari!* quin & ad hos votivos applauſus referri meretur ſolennis acclamatio, qua Judæi ſalvatorem in urbem introduxerunt, dicentes: *Hoſianna filio David!* h. e. Vivat rex noſter Meſſias.

SAL FOEDERIS.

Esdr. IV. v. 14.

IN literis, quas ſenatus aulicus contra Judæos, templum reparantes, ad regem dederunt, inter alia hæc verba extant: *Nos memores ſumus ſalis, quem una comedimus.* Hæc verba trifariam exponi ſolent: 1. Nos recordamur amicitiæ, quam ad menſam regis, una comedentes, contraximus. Erat nempe apud veteres ſal ſymbolum fœderis, quia fœdera ſalo plerumque comeſto ſanciri ſolebant. Hinc Euſtaſio dicitur ſal τῆς φιλίας, ſymbolum, quod hoſpitibus ante alios cibos in menſa fuerit propoſitum. Ratio vero, ob quam veteres comeſtione ſalis fœdera ſanxerunt, hæc erat, ut indicarent, ſe pacta ſua ſancte ſervaturos, perinde ac ſi ſale condita eſſent, quæ enim ſale condiuntur, putredini obnoxia non ſunt. Hinc Lev. II. v. 12. ſal fœderis dicitur, quod in ſacrificiis fere omnibus adhibendum fuit, quin & Num. XIIX. v. 1. memoratur pactum ſalis, quod Luth. reddidit. **Einen unverweßlichen Bund**; & in Gloſſa: **Nach dem Hebräiſchen heiſt es ein Saltz-Bund. Denn wie das Saltz das Fleiſch unverweßlich hält/ alſo ſoll auch GOttes Bund unverrückt bleiben. Eben ſo redet die Schrifft** 2. Paral. XIII. v. 5. Alii verba, ex libello Esdræ adducta, de excidio templi Hieroſolymitani accipiunt. Vt hic ſit ſenſus: Nos recordamur, quo ſale olim templum hieroſolymitanum ſalivimus, cum nimirum templum funditus evertimus, ſine omni ſpe reſtitutionis. Et ad eundem modum B. Luth. expoſuit: **Wir ſeynd alle bey einander/ die wir den Tempel zerſtöret haben.** Vbi notandum, quod apud veteres *Sal* ſignum ſterilitatis & totalis diſſolutionis fuerit. Hinc antiquiſſima conſuetudo, ut, ſi quem devaſtatum vellent locum, eidem ſal inſpergerent, quæ inſperſio ſalis denota-

notabat, quod locus ille in perpetuam ſolitudinem redactus eſſet. Hinc ritum ſervavit Abimelech, cum urbem Sichem funditus deſtruxiſſet Jud. IX. v. 45. Quin & Deus ipſe minatur, *ſe velle terram in ſalſuginem convertere*, hoc eſt, ſterilem & deſolatam reddere, quia ſale nihil eſt ſterilus, teſte Plin. 31. cap. 9. Exemplum horrendum in Sodoma & Gomorrha extat, quæ regna olim fertiliſſima, hodie ob inductum mare ſalſum prorſus ſunt ſterila: cujusmodi incommodum ante annos non multos Inſulæ *Dithmarſiæ* contigit, quam mare inundavit, & ſalſedine ſua ſterilem reddidit. Eodem modo Zeph. II. v. 9. Deus Ammonitis minatur, *quod terram ipſorum in ſalſifodinas convertere velit*, hoc eſt ſterilem reddere. Tertia denique expoſitio hæc eſt: Memores ſumus ſalis, quod olim una comedimus, h. e. Recordamur beneficiorum & ſalariorum, quæ ex regis Aula & ad regis menſam accepimus; ideoque pro ſalute regis merito vigilamus. *Nam multum ſalis in aula comedere dicitur, quia a rege vel principe beneficia multa, eaque ſatis diu, accepit.* Hinc adhuc a ſale dicuntur *ſalaria*, germanice Sold/ item Beſoldung. Ratio nominis eſt, quod olim *annua ſtipendia panis & ſal* eſſent. Videantur originalia Cor. Beccani.

SATRAPÆ PERSARVM.

Eſth. I. v. 3.

LEgimus dicto loco, *regem Ahaſpherum ſuis* פַּרְתְּמִים *convivium apparaſſe*, cujus vix ſimile in orbe eſt habitum, ſed qui fuerunt hi *Parthemim*, varie diſputatur B. Luth. reddidit: Der König machte ein groß Mahl ſeinen Gewaltigen/ Landpflegern und Obriſten im Lande. Secutus forte Rabbi David Kimchi, qui, *Parthemim*, inquit, *dicuntur*

Per-

ſarum Principes & Magnates, ab ortu Illuſtres. Ego vero exiſtimo, *Parthemim* eosdem eſſe cum iis, quos alii ſcriptores regis cognatos vocant. De quibus ita Druſius: *Reges Perſarum habebant cohortem decem millibus equitum conſtantem, quos immortales vocabant. Nam ſi qui horum morerentur, vel alio morbo laborarent, ut ad officia regi præſtanda inhabiles eſſent, ſtatim in eorum locum alii ſurrogabantur. Ita, ut numerus ille ſemper completus eſſet. Germani vocant* das Leib-Regiment. *In hoc equitum numero, qui proxime regi a latere eſſent, cognati regis vocabantur, etſi nulla conſanguinitate regem contingerent.* Atque hos regios cognatos Druſius putat Parthemim dictos. Videatur Q. Curtius lib. 3. Hiſtoriar.

EVNVCHI.

Eſth. II. v. 21.

REfertur h. l. *quod duo Eunuchi regis Ahaſveri contra regem conſpiraverint*, quam tamen conjurationem Mardochai detexit. Vbi de veterum Eunuchis ſciendum, quod eo nomine non ſemper dicantur exſecti, & ad exercitia corporis reddenda inhabiles redditi, ſed in genere Primarii Aulæ Præfecti, & regis miniſtri, quamvis caſtrati non eſſent. Sic in Aula regis Pharaonis, *Potiphar traditur Eunuchus fuiſſe, qui militum miniſter eſſet*, exſectum tamen non fuiſſe conſtat, quod uxorem habuerit Gen. XXXIX. v. 1. Et fortaſſis quoque filiam. Nam Potipharis filiam Joſephi uxorem fuiſſe cap. XLI. v. 45. narratur. Itaque Eunuchi apud veteres in genere dicuntur Regii miniſtri, hi præſertim, quorum ſpectata fuit fides & pietas. Sicut enim homines caſtratos, qui proprie ſunt Eunuchi, intimis regum cubiculis, præſertim Gynæceo, præponi ſolebant, quod Domi-

Domini de ipſorum fide certi eſſent. Ita poſtea fideliſſimi quoque miniſtri, præſertim qui ab intimis regi fuerunt, eunuchi appellabantur, ſimiles iis, ad quos Principes hodie ſcribunt: **Unſern lieben getreuen.** Hinc B. Luth. dicto loco reddidit: **Des Königes-Cämmerer** / quales coram menſa regis Perſarum ordinarie ſeptem miniſtrarunt, quod non tantum ex libro Eſther cap. 1. verſ. 10. ſed & ex Xenophontis Cyropædia lib. 7. conſtat. Sunt tamen alii, qui Ægyptium illum Pharaonis Eunuchum, Potiphar, ideo exſectum ſtatuunt, quod in Ægypto etiam Eunuchi ſuas uxores habuerint, non ad ſolvendum debitum conjugale, ſed ad explendam libidinem, & propter ſalacitatem, imo hanc cauſam fuiſſe, quod Potipharis uxor, marito ſuo non contenta, cum Joſepho concumbere volebat. In N. T. Salvator Matth. XIX. v. 12. tria genera Eunuchorum recenſet. 1. Sunt *Eunuchi ab ortu*, qui ad venerem inhabiles nati ſunt. 2. Alii Eunuchizati, vel ab hominibus tales effecti. 3. Alii *Eunuchi Spiritu*, vel improprie dicti, penes quos voluntas libidinem in ordinem redegit, ita, ut, quamvis generandi facultatem habeant, nihilominus ſtudio perfectionis vitæ contineant. Hinc mirum videtur, quod Origenes, ſi continere ſe potuiſſet, ſeipſum exſecuerit, quod factum non immerito poſtea eccleſia deteſtata eſt. Pulchre Epiphanius: *Origeniani nuptias intermittunt; laſciviam non item.* Dicuntur Eunuchi ab ευνὴ h. e. cubile & ἔχω habeo, ut proinde Eunuchus latine dici poſſit *lecti cuſtos*: quia homines caſtrati lectis & Gynæceis præeſſe ſolebant. Alii Eunuchum derivant ab ἐυ *bene*, & νȣ̃ς *mens* & ἔχω *habeo*; quod veteres putarint, cœlibe vita mentem optimam conſervari, unde etiam nonnulli rem veneream amentiam dixerunt. De cætero apud veteres legimus, Eunuchos in pœnam ſtupri vel adulteri factos, quod ex Plauti Milite, & Ter. Eunucho ſatis

N con-

conſtat. Refert Olear. in Itin. ſuo Perſ. lib. 4. c. 14. *Regem Perſiæ habuiſſe Cancellarium: qui puerum per vim ſtupraverat, re peracta, rex illum capite plectere volebat. Sed ſtatim Cancellarius ſibi ipſi teſticulos exſecuit, & regi obtulit,* dicens: *o rex! ſine capite tibi ſervire non poſſum, ſed ſine teſticulis & publica & privata officia alacriter ſubibo. Quo ipſo non vitam tantum, ſed & auctiorem regis gratiam obtinuit.* Apud Turcas ſunt porro alii Eunuchi, morbo, communiter ob calculum, tales facti, de quibus *Spadonibus* Paulus Ægineta lib. 6. videatur. Hodie apud Turcas nihil eſt Eunuchis frequentius, de quorum officiis legi meretur Busbequius, qui per octennium Legatus Cæſaris in aula Imperatoris Turcici fuit, epiſt. 3.

VARII PERSARVM MORES.

Ex lib. Eſth. cap. VIII. v. 14.

MOris erat apud Perſas, ut certis ſtationibus poſitos tabellarios haberent, quorum alter alteri literas tradebat, ut eo celerius perferrentur. Solebant enim Perſæ ſua itineraria in certas *Paraſangas* dividere, & cum nuncius quis *Paraſangam* abſolverat, quieſcebat, & munus ſuum in alterum porro euntem per vices transferebat: quod nos docet Herodotus in Urania. His cognitis, jam facile intelligitur, quinam in libello Eſther dicto loco βιβλιοφόροι, vel regii curſores, germanice, die reitende Poſt / dicantur, qui decretum, in urbe Suſan in Judæos conditum, toto orbe circumtulerunt. Suidas refert, hos βιβλιοφόρους Perſico nomine *Aſtandas* vocari. Nos inde diſcimus, quod inſtitutio iſta poſtarum, qualis in noſtro imperio hodie obtinet, non ſit recens inventum, ſed jam priſcis ſeculis fuerit in uſu. Additur prætera dicto loco, quod rex Ahasverus Hamano, pa-

tibulo jam condito, annulum ſuſtulerit, eumque Mardachæo dederit. Nam apud Perſas nemini licuit purpuram, vel aureum annulum, geſtare, niſi rex concederet, quod ſua adhuc ætate receptum Procopius refert in libro de bello Perſarum. Si quas vero literas rex ſuopte annulo obſignaſſet, harum tanta fuit majeſtas, ut ſine magna reverentia nemini illas accipere licuerit, nedum ut quisquam iis contradicere auſus fuerit. Perinde, ut hodie Turcæ literis ſui Imperatoris nihil fere ſanctius habent, hinc cum genibus flexis & oſculo illas excipiunt. De cætero Annuli, quibus reges Perſiæ in obſignandis literis hodie utuntur, non habent inſculpta majorum inſignia, ut noſtri annuli ſignatorii, ſed vel ſolum nomen ſcribentis, vel tantum ejus Symbolum, aut memorabile aliquod dictum. Denique notetur, inter regia donaria Perſarum, non annulos tantum, ſed *cidarim* fuiſſe. Hinc Pſeudo-Eſdra in hiſtoria trium σωματοφυλάκων refert, a rege Dario ampliſſima munera, aureum poculum, aureum lectum & *cidarim* ex byſſo, & auream torquem promiſſa fuiſſe illi, qui ſententiam optimam proferret. *Cidaris* apud Perſas *erat vitta frontalis*, holoſerico, gemmis & auro illuſtris, qua caput ornare ſolebant, qualem ornatum hodie num Perſæ vocant *Teſch*. Meminit ejus Curt. lib. 3. Apud *Perſas*, inquit, *Cidaris erat regium capitis inſigne, quod cærulea faſcia erat cinctum.*

Quare Perſarum nemini licuerit purpuram l. aureum annulum geſtare.

SECTIO IV.

Sacrarum Antiquitatum.

Ex

LIBRIS ECCLESIASTICIS.

ELEVATIO INFANTVM DE TERRA.

Sap. VII, 3.

AUtor ſapientiæ Salomonis, quem alii Philonem Judæum faciunt, regem ita loquentem introducit: *Ego natus æque ac cæteri in terram decidi*; quo ipſo ad veterum morem alludit. Solebant enim priſci ſuos infantes, ſimulac nati erant, in terram deponere, quo ritu hæc quatuor indicaſſe videntur: 1. Terram eſſe primam & omnium mortalium communem parentem. 2. Corpus humanum, a matre editum, eſſe de terra ſumtum, idemque 3. in pulverem terræ denuo rediturum, & 4. denique hoc ritu explorabant, an rectus vel erectus eſſet infans. Atque hoc priſci vocarunt: *cadere de matre*, de alvo matris decidere, cadere in terram. Apud Ethnicos conſuetudo ſtatuendi prolem recens natam in terra fuit adeo ſancta, ut crediderint, infantes non poſſe vocem ante edere, quam terram tetigiſſent. Hinc Deam, *Opem* inde dictam, quod naſcenti proli opem ferret, invocabant, ut infantem ſinu ſuo exciperet, ſed nomine *Opis* tellus, magna deûm mater fuit intellecta, Auguſtino teſte lib. 4. de C.D. c. 11. Eandem vocant *Levanam* eo, *quod* pueris a terra levandis præeſſet, teſt. Macrob. lib. 1. Saturn. Tertullianus vocat *Statinam*, dum lib. de Anima ſic ſcribit: *Prima infantis ſupra terram conſtitutio*

ſtitutio ſacra eſt deæ Statinæ. Ad eundem morem alludit Ovid. dum ita canit:

Dum fuit impura matris delapſus ab alvo,
Actutum fœdo corpore preſſit humum.

Cum vero veteres prolem, adhuc de matre ruentem, in terra ſtatuiſſent, pater, vel avus, vel proximus cognatus, infantem dato oſculo de terra levare, genibusque & gremio ſuo veluti delicias ſuas ſuſcipere ſolebat: quo ritu indicabant, ſe partum velle nutrire atque educare; qui mos apud Græcos & Romanos notorius fuit. Hinc Papianus Statius filium ſuum ita appellat:

Ego te telluere cadentem
Excepi, & victum geniali carmine ſolvi.

Et Juv. Sat. 9. *Infantem tollis? Jam pater es.* Similiter Claudianus imperatori Honorio de nuptiis gratulatur & optat:

Parvus Honoriades genibus conſidat avitis.

De cætero in arbitrio parentis erat, an cubantem de terra vellet levare, an abjicere, vel exponere, quod ab Ethnicis ſæpe factum, præſertim in fœmellis. Vide de his expoſitítiis eruditam Lipſii Ep. 85. Cent. 1. ad Belgas. Hujus conſuetudinis infantes recens natos in terram ſtatuendi, eosque a terra elevandi, in ipſis ſacris literis habentur veſtigia. Hinc Geneſ. L, v. 23. *Machir dicitur liberos genuiſſe ſuper genua Joſephi*, vel quos Joſeph pro ſuis nepotibus agnovit. Ad eundem morem reſpexit Hiob, cum in hanc querelam erumpit: *Cui bono me genua exceperunt!* cap. III. v. 12. Qui locus trifariam exponitur. Schindlerus de Obſtetrice accipit, ut hic ſit ſenſus: *Cum de utero prodii, cur obſtetrix ad pedes matris incurvata me genibus accepit, ne in terram caderem!* Brentius de matre intelligit, hoc ſenſu: *Cur mater me recens natum filium ſinu excepit, ut ubera mihi porrigeret!* Verum ego rectius hæc de patre ipſo intelligi puto, ut hic

ſit ſenſus: *Cum natus, & in terra poſitus ſum, cur pater me miſerum humo ſuſtulit, ſinuque excepit, ut me educaret.* His cognitis, lucem accipit claſſicus locus Luc. XVI. v. 22. ubi Chriſtus refert, *Animam Lazari ab Angelis in ſinum Abrahæ delatam.* Pontificii quidem per ſinum Abrahæ limbum inferni intelligunt, ad quem Patriarchas & Prophetas in V. T. deſcendiſſe fingunt, donec Chriſtus in cœlum aſcenderet, eosque per ſanguinem ſuum educeret, ſed male. Nam nec infernus, nec inferni veſtibulum, eſt locus ſolatii, qualis fuit Sinus Abrahæ. Rectius per Sinum Abrahæ locus beatorum intelligitur. Sed cur hic locus Sinus Abrahæ dicatur, inprimis duæ ſunt ſententiæ: Alii putant, Chriſtum per Sinum Abrahæ ad veterem morem accumbendi ad menſam alludere. *Priſci enim ad menſam non ſederunt, ſed alter in alterius ſinu ſuper lecto cubuit*, perinde, ut Joh. Apoſtolus in ultima cœna ad pectus JEſu accubuit Joh. XXI, 20. Alii, quibus nos accedimus, hac formula ad pueros recens natos alludi exiſtimant, quos pater humo tollere & in gremium ſuum reponere ſolebat. Ad eundem modum pater credentium Lazarum, filium ſuum, poſt mortem humi depoſitum, humo quaſi ſuſtulit, & more paterno, in ſinum ſuum recepit, ut ſuavi illum ſolatio foveret.

FVNEBRIA CONVIVIA.

Tob. IV, 18.

INter alias vivendi regulas, quas ſenior Tobias filio ſuo tradidit, hæc eſt: *Ut filius panes ſuos in ſepulchra juſtorum effunderet.* Hæc effuſio panum ſuper ſepulchra procul dubio liberales eleemoſynas denotat. Sed fruſtra Pontificii ex his eleemoſynis, ad ſepulchra collatis, fatuum ſuum ignem ſuccendere ſatagunt. Reſpicit enim hoc loco

Tobias ad veterem ritum Ebræorum, quo, cum amicorum funera curaſſent, convivia agebant, non quæ defuncto prodeſſent, ſed quæ relictis in luctu cognatis ſolatio eſſent. Sic 2. Sam. III. v. 35. Populus omnis regem Davidem, de obitu Abneri triſtem, acceſſit, ut cum eo comederet, quin & Deus Jer. XVI, 7. impiis Judæis minatur, *quod nemo ipſis cibum poſt funera amicorum præbere debeat*, vel, quod nemo ipſos debeat conſolari. B. Luth. ſic reddit: **man ſoll nicht unter euch Brodt und Speiſe austheilen/ euch zu tröſten; auch nicht aus dem Troſt-Becher zu trincken geben.** Hinc conjicio, in funebri illo convivio poſitos in luctu de calice, qui conſolationis, **ein Troſt-Becher**/ fuit dictus, bibere ſolitos. Pari ſenſu accipio, quod dicitur Prov. XXXI, 6.7. *Date ſiceram mœrentibus, & vinum his, qui amaro ſunt animo, ut bibant & luctus ſui obliviſcantur.* Quod dictum cum Germanice ſic ſit redditum: **gebet ſtarck Geträncke denen/ die umkommen ſollen/** occaſionem præbuit inebriandi maleficos, paulo antequam ad ſupplicia ducuntur, Sed mala hæc eſt conſvetudo, nec in dicto loco fundata, nam hoc loco juxta hebraicum textum non de maleficis ſermo eſt, ſed de his, qui ob amicorum funera in luctu ſunt poſiti. De his jubet Spiritus S. *ut vinum his afferatur, in ſolatium, & ad luctus ſui oblivionem.* Sicut vero de quovis convivio lautiori Judæi nonnulla pauperibus, ex Dei voluntate, largiri ſolebant, prout Neh. IIX, 10. dicitur: *Abite, & fercula comedite, ſed partem mittite illis, qui nihil præpararunt*; ſic etiam ex conviviis funebribus cibaria quædam vel ad defuncti ſepulchrum mittere, vel ante ædes defuncti, quod adhuc moris eſt, diſtribuere ſolebant inter pauperes, qui, vel juxta ſepulchrum, vel juxta domum convenire ſolebant. Ad has eleemoſynas faciendas, ſe defuncto, ſenior Tobias filium ſuum exhortatur. Ratio, ob quam vete-

veteres Judæi æque ac Chriſtiani, curato funere, eleemoſynas diſtribuant, hæc eſt: His eleemoſynis ſuperſtites, ſuæ mortalitatis memores, in ſubſidium preces pauperum vocant, ut & ipſi beatam aliquando mortem conſequantur. Parentale hoc epulum in ſacris ſæpe memoratur Deut. XXVI, 11. it. Hoſ. IX. 4. & Sir. XXX. 10. Neque vero hæ epulæ ſepulchrales apud Ebræos tantum, ſed & apud Græcos, Romanos & poſtea Chriſtianos in uſu fuerunt. Græci has epulas τάφȣ ἀποδορπίȣς vocarunt, easque in defuncti ſepulchrum, ipſo exequiarum die, circa veſperam, celebrarunt. Tale funebre convivium Patroclo, nondum ſepulto, habitum refert Homer. 16. 20. Iliad. Epiphan. in Anchorato meminit, Græcos ſolitos fuiſſe cibum potumque ad monumenta deferre, addito inſolenti clamore ad defunctum, *Surge, ede & lætare!* Ab hoc ritu dictæ ſunt inferiæ illæ ipſæ res, quæ ſepulchro inferebantur, græce χοαῖ, a fundendo. Hinc etiam ſenior Tobias *jubet filium panes profundere in ſepulchra.* Præter hæc convivia Græcis alia fuerunt uſitata, quæ poſt ſepulturam agitabantur, & περίδειπνα vocabantur, cujusmodi περίδειπνον agitatum fuiſſe, ſepulto Hectore, ſcribit Hom. lib. ultim. Iliad. Apud Rom. has epulas circa funera frequentes fuiſſe, eleganter oſtendit Kirchm. de funeribus Romanorum lib. 4. cap. 45. Et Wilh. Ankkius lib. 1. antiquit. convivialium cap. 45. ubi de funeribus, iisque monſtroſis barbarorum epulis, varia congeſſit. Hinc ritum vel ante, vel poſt funera agendi convivia, chriſtiani in vetere eccleſia imitati videntur, nam & hi eſculenta tumulis inferre ſoliti ſunt; qui mos, cum varios abuſus gigneret, in conciliis plus vice ſimplici fuit abrogatus. Manſit tamen conſuetudo afferendi ad altare, nomine defuncti, panem & vinum, unde non ἐυχαριςία tantom pro iis, qui exſequiis iverant, ſed & Eleemoſynæ inter pauperes diſtribui ſolebant, qua de re alibi.

DE VETERVM ARMIS.

Ex lib. Judith. cap. V. v. 14.

AChior volens Holofernem ab obſidenda Bethulia abſterrere, inter alia hoc argumento utitur: *Quod Deus pro Judæis pugnet.* B. Luth. ita reddidit: **Sie zogen aus / ohne Schwerdt / Schild und Bogen / Pfeile und Schwerdter / denn GOtt ſtreitet für ſie.** H. l. aliquid de veterum armis dicendum, quæ cum hodie in deſuetudinem venerint, divinare potius, quam certi aliquid definire oportet. Neque enim veteribus tormenta illa bellica, quorum hodie uſus eſt, imo ne bombardæ quidem cognitæ fuerunt. Eorum loco præcipua in ſacris arma inveni, arcum & gladium, quæ duo propterea in ſacris ſæpe conjugi ſolent. Sic 1. Sam. XIIX. 4. *Jonathan Davidi in ſignum amicitiæ arcum & gladium tradidit*, & Pſ. XXXVII. 14. dicitur: *Ægyptios gladium e vagina eduxiſſe, & arcum extendiſſe. Videte opera Domini*, dicit Pſ. XLVI. 9. 10. *Qui arcum confregit & ſagittas & lanceas ferri, curruſque falcatos*, (de quibus ſupra) *combuſſit*, quin & Pſ. LXXVI. 4. inter ſigna omnipotentiæ divinæ refertur, quod vires arcuum contriverit. Vbi vires arcuum potentiam Aſſyriorum denotant, quia Aſſyrii in bello arcubus communiter utebantur, & in hoc armorum genere vires ſuas locabant. Sed contritio arcuum eſt ceſſatio belli, quemadmodum extenſio arcus dicitur in ſacris præparatio ad bellum. De cætero veterum arma erant duum generum, alia *offenſiva*, alia *defenſiva*. Inter offenſiva primum locum arcus & ſagittæ tenuerunt, inter defenſiva τὰ ὅπλα fuerunt, præſertim thorax, unde etiam ὁπλήτην vocarunt militem thorace armatum, ad differentiam cæterorum militum, qui quod eſſent thorace deſtituti, *nudi* vocabantur, græce γυμνοί. In hujusmodi armis, & defen-

ſivis & offenſivis David Pſ. XXV. 3. Deum ipſum producit. *Apprehende*, inquit, *clypeum*, & *ſcutum*, *ut me adjuves* (hæc arma defenſiva) *tolle haſtam & gladium*, *ut hoſtibus meis occurras*, (hæc arma offenſiva.) Magna eſt emphaſis, cum in ſcripturis *ſagitta ſanguine ebria*, & *gladius ſanguine plenus* Eſ. XXXIV. 6. des HErrn Schwerdt iſt voll Blut/ proponitur, qua formula loquendi denotantur rubentia, quæ ſanguine hoſtium occiſorum adhuc rubent. Vnde Propheta Nahum. c. II. 4. *Clypeum rubefactum* vocat. Ad eadem arma Jeremias reſpexit, cum exclamat: *Surgite in gladiis*, *ponite lanceas* Jer. XLVI. 4. ubi eleganter vocem *ſtandi* uſurpat. Hæc enim Metaph. frequens ab excubiis militum eſt petita. Nam hi *ſtando* excubant. Hinc Virgilius: *Stetit acer in armis Æneas.* De cætero notabile eſt diſcrimen inter veterum ſcuta & clypeos. Nam ſcuta proprie oblonga potius, quam lata erant. Hinc Græci θυρέυς vocant, quod inſtar Januarum eſſent, quæ communiter magis longæ ſunt, quam latæ. Sed & clypei erant aſpides ἐυκυκλοι h. e. rotundi, & in juſtum orbem reducti, in cujus medio exſtabat umbo, prout elegantibus docet figuris Taubm. in Not. ad Virg. Culicem. Præter hæc arma apud veteres in uſu fuit γαισὸς, *gæſus*, cujus mentio fit Joſ. IIX. Vbi Joſua ſtratagemate urbem *Ai* expugnans gæſo ſignum militibus in inſidiis dediſſe legitur. Ejusdem bellici inſtrumenti Virg. 8. Æn. ita meminit: *duo gæſa coruſca.* Ad quem locum Servius: *Gæſum eſt haſta virilis.* Vulgaris alias verſus eſt:

Non amat hic Jeſum, fecit qui ad prælia Gæſum.

Alii gæſum germanice reddunt eine Helleparte / alii per hæc arma intelligunt ſecures cum faſcibus, quibus interdum ipſi conſules Romani ſunt uſi.

SYMBOLA DEDITIONVM.

Jud. II. 5.

CVm Nebucadnezar vicinas gentes bello ſibi ſubdere ſatageret, per Holofernem juſſit, *ut hæ gentes terram & aquam ſibi præpararent*, B. Lutherus appoſite reddidit: **du ſolſt alle Reiche mir unterthänig machen.** Vbi notetur, in oriente morem fuiſſe, ut magni reges a gentibus in poteſtatem ſuam redactis, aquam & terram tanquam ſymbola deditionis exigerent, quibus & maris & terræ Dominium indicabatur, quod ex Herodoto Druſius oſtendit lib. 12. Obſ. 20. Et multis exemplis probat Seld. lib. 1. maris clauſi c. 12. Eſt & obvius loquendi modus ab aqua & igne deſumtus, quorum olim in ſanciendis fœderibus fuit uſus. Hinc aqua & igne interdicere, eſt omni aliquem conſortio excludere. De cætero in ſcripturis dicitur terra coram aliquo eſſe, cujus arbitrio eſt ſubjecta. Sic Abraham ad Loth: *Ecce omnis terra coram te eſt, recede ad dextram vel ad ſiniſtram; vel, licet tibi cum omni tua familia commorari, ubicunque terrarum volueris.* Gen. XIII. 9. De Eccleſia prædicitur, quod principes pulverem pedum ejus lingere, vel venerabundi coram illa procidere, ejusque majeſtatem adorare debeant.

CHASIDÆI.

1. Maccab. II. 42.

IN libris Maccabæorum 3. fit mentio *Chaſidæorum*. Semel 1. Macc. II. 42. Vbi cum Mathathia ſe conjunxiſſe, deinde 1. Mac. VII. 13. Vbi omnium primo pacem petiiſſe dicuntur, & denique 2. Mac. XIV. 6. Vbi Chaſidæorum dux dicitur Judas Maccabæus. Sed qui & quales hi fuerint, hac

de re non ita pridem graviter contenderunt Druſius & Serrarius Jeſuita. Serrarius putabat, Chaſidæos fniſſe diverſam ſectam a tribus Judæorum ſectis, Phariſæis, Sadducæis & Eſſæis diſtinctam. Sed Druſius ex Joſepho, aliisque Judaicarum antiquitatum peritis demonſtravit, Chaſidæos non eſſe novam ſectam, ſed ſub tribus iſtis contineri. In latitudine Chaſidæi Ebraice חֲסִידִים, Græce ὅσιοι, Latine *ſancti* & *benigni* dicuntur, omnes & ſinguli pii, ſicut Apoſtoli in N. T. ſæpe omnes Chriſtianos vocant ſanctos, quo ſenſu putant non peculiarem ſectam, ſed commune hoc nomen Judæis omnibus fuiſſe. Hinc adhuc ingens liber apud Ebræos *Chaſidim* dicitur ideo, quia in eo piorum quorumvis Judæorum memorabiles ſententiæ habentur. Quin & proverbium Rabbinicum eſt: *Filii terræ* h. e. homines legis imperiti, non poſſunt Chaſidæi eſſe. In ſpecie hoc nomine dicti ſunt Levitæ, qui ad cultum divinum peculiariter deſtinati. Hinc David: *Pſallite Deo omnes Chaſidim, vel ſancti ejus.* Pſ. 132, 2. Poſt illam, cum Judæi a vicinis gentibus varie vexarentur, & a vero cultu abducerentur, in duas factiones diviſi ſunt, quarum alteram boni & ſancti, qui veræ religiones tenaces, occidi malebant, quam agnitam religionem deſerere, & hæc erat Chaſidæorum ſecta, partem alteram impii Judæi, apoſtatæ in Iſrael, vel legis proditores conſtituebant, perinde ut in primitiva eccleſia Chriſtiani erant duum generum, alii *ſtantes* Judæorum *Chaſidæis* ſimiles, alii *lapſi.* Deinde vero obtinuit, ut quamvis Iſraelita prius Chaſidæus vocaretur, quivis ſapientes in Iſrael hoc nomen ſibi ſoli arrogarent, quos poſtera ætas Phariſæos dixit. Hodie Chaſidæus dicitur, qui non tantum facit, quod Deus juſſit, ſed plura præſtat, quam facere tenetur. Hinc Rabbinorum vox eſt: *Chaſidæus audit* maledictum & cum retorquere poſſit, non retorquet, ſed tacet. Quod ad

ritus

ritus Chaſidæorum attinet, hi varii recenſentur. Nam 1. oculos ultra decem cubitos de terra non extollunt, 2. nunquam erecto capite incedunt, 3. quotidie hoſtiam immolant, quam vocant delictum Chaſidæorum, 4. quotidie novem horas precibus impendunt, 5. ad latera non reſpicunt, 6. non edunt ad convivia magnatum, 7. ſi quem ad iram provocant, ſtatim reconciliantur, 8. voci dulci aſſueſcunt, qua populo legem prælegunt, 9. ſemper geſtant fila, quæ zizith vocant, & Phylacteria, quæ *Tephillim* dicuntur. Nihil aliud autem hæc ſunt, quam lamina, ſive membranulæ, quas fronti vel brachio alligant. De cætero Hebræi tradunt, quod veteres Chaſidæi 10. aut 12. diebus ante mortem, morbo colico caſtigentur, ut ab omnibus maculis abſterſi, vitam futuri ſeculi conſequantur. Olim urbes fugere, & rari degere ſolebant, quod Joſeph. lib. 2. belli Jud. c. 17. de nobiliſſimis Phariſæorum affirmat. Quotidiana illorum oratio erat: *O Deus remitte iis, qui me vexant.* Res ad ſabbathum neceſſarias die prævio, non per famulos, aut ancillas, ſed per ſeipſos præparabant, alius ligna findebat in uſum ſabbathi, alius carnem coquebat, &c. Ad menſam de lege Dei loquebantur, & liberales Eleemoſynas dabant, in neminem erant iniqui. Sed qui plura de Chaſidæis ſcire voluerit, ipſum Druſii librum de ſectis Judæorum evolvat.

VIRGINES CONCLVSÆ.

2. Maccab. 3. v. 19.

CVm Heliodorus in ærarium irrumperet templi, in tumultu Hieroſolymis hinc orto, inter alia virgines κατακλεῖσαι vel *concluſæ* ad urbis portas concurriſſe, aliæ in mœnia conſcendiſſe, aliæ de feneſtris proſpectaſſe dicuntur.

Quæritur nunc, quænam virgines κατακλεῖσαι, vel *concluſæ* vocentur. Pontificii quidem putant, has virgines ex voto, vel religionis ergo incluſas, ſimiles hodiernis monialibus fuiſſe. Sed antiquitatum orientis periti norunt, virgines in domibus, vel ædium receſſibus, concluſas fuiſſe. Quos ædium receſſus Græci παρθενῶναι, vel cellas virginum vocarunt, & rarum contingens fuiſſe dixerunt, ut quædam virgo in publicum prodiret. Hinc Euripides in oreſte: *Foras ut abeant puellæ, parum decet.* Et Phocilides in Nuthetico, *jubet virginem clauſo thalamo cuſtodire, nec permittere, ut ante nuptias extra domum conſpiciatur.* Hinc Græcis virgo θαλαμευόμενα dicitur, quod Thalamo quaſi concluſa educaretur. Et ſanctus Chryſoſtomus in Homil. de Hanna, virgines maturas viro, præſertim juniores, quæ Thalamo concluduntur, diligenter cuſtodire jubet. Ob eandem cauſam Venus fuit dicta ἄνασσα θαλάμιος, *regina cubiculorum*, quibus virgines continentur. Apud Ebræos virgo dicitur עַלְמָה, vel abſcondita, ob duas cauſas. (2) Quod ſecretior ejus educatio eſſet. (3) Quod non niſi velamine tecta vel abſcondita, ad ſacra in publicum prodiret. Nonnio dicitur virgo ſignata, vel incorrupta, perinde ut Varro lege Mœnia dixit, *ſacra ſignata vel incorrupta.* Sed Prudentius in Apotheoſi ſua ipſam domini matrem virginem ſignatam dixit. *Innuba virgo*, inquit, *nubit ſpiritui, nec ſentit crimen amoris, pubertas ſignata manet.* Hinc & B. virgo, quod ſit ἀεὶ παρθένος priſcis doctoribus, *ſanctisque patribus clauſa porta dicitur, per quam non niſi dominus Iſraelis tranſiit.* Clauſa beata virgo dicitur, quod non multum in publico moraretur, nec in plateis vagaretur, ſed in ſuis penetralibus ſola ſederet. Sed cur ſolam dico? quam tot virtutes ſtiparunt? Denique non virgines tantum, ſed & matronæ, apud veteres magnam habebant laudem, ſi raro

pedem

pedem domo efferrent. Hinc ad Tit. II. 5. οἰκουροὶ, latine *Cæſariæ* Hausfrauen. Talis matronæ ſymbolum priſcis erat Venus inſidens teſtudini, nam hæc eſt domiporta. Communiter tamen, ſi quæ virgo nupſiſſet, hæc non amplius clauſa vocabatur, ſed manifeſtata viro Lev. XIX. 20. Si qua puella laſciva eſſet, nec domo ſe contineret, vocabatur *foras prodiens*, qualis erat Dina, neptis Jacobi. Latinis dicitur fœmina catillans, Catillare enim eſt per alienas domus aſſidue gyrare, metaphora a Catellis dicta, qui per omnes domus circumcurſant.

LIBER II.

Variarum Antiquitatum,

præſertim Eccleſiaſticarum, quæ in Novo Teſtamento occurrunt.

SECTIO I.

Ex

QVATVOR EVANGELISTIS.

PHARISÆI.

IN toto N. T. non eſt alia ſecta, cujus crebrior fiat mentio, quam Phariſæorum, cum his enim ſalvatori noſtro negotii plurimum interceſſit. Phariſæi juxta alios dicuntur a Rad. פָּרַשׁ (explicavit) ideo, quod ipſorum vita omnium oculis conſpicua, & quaſi explicata eſſet; vel ideo, quod ipſorum munus eſſet legis divinæ explicatio. Verum juxta alios

alios, Phariſæi a *Phares*, vel diviſione dicuntur, quod hæc *ſecta a populo varie eſſet diviſa.* Hinc in Lexico Talmudico *Phariſæus* dicitur, qui a populo terræ ſe ſeparat. Diviſi a populo erant I. accuratiori vita, & rigida legis obſervantia. Hinc Apoſtolus *accuratiſſimam hanc ſectam vocat.* II. Dignitate, quod ſupra vulgus eminerent. III. Veſtitu, habebant enim ſuas ſibi proprias veſtes, quibus a vulgo diſtingui poterant, ut hodie Monachi in papatu, imo vulgi veſtes Phariſæi abominabantur. Hinc apud Judæos Proverbium: *Veſtes populi Phariſæus conculcat.* Quod ad originem Phariſæorum attinet, exiſtimat Paulus Burgenſis Comment. in cap. 5. Zach. Phariſæos poſt Maccabæorum tempora cœpiſſe. Dogmata Phariſæorum erant 1. Actiones hominum, imo hæc inferiora pleraque, a fato & aſtris dependere, teſte Joſeph. lib. 2. Captiv. Judaicæ c. 12. Fatum vocabant ideo, Maſſal. i. e. planetam, a radice נָזַל (fluxit) quia a ſiderum influxu hæc inferiora derivabant, imo nullam herbam ſtatuebant, quin ſuum Maſſal, ſtellam in cœlo, haberet. Hinc non immerito Joſephus Phariſæos Stoicis propinquos dixit. Nihilominus hoc influxu nolebant homini liberum arbitrium ademptum, hinc dicere ſolebant: *Planeta juvat, ſed arbitrium eſt in manu hominis.* (2) Hominem coram Deo per externam legis Moſaicæ obſervantiam juſtificari, licet animo peccator eſſet. 3. Contra Sadducæos reſurrectionem mortuorum crediderunt, ſed ſub triplici differentia. Alii enim omnes indifferenter, alii bonos tantum, alii bonos & malorum partem reſurrecturos ſtatuebant. (4) τοῖς πατροπαραδότοις i. e. legi non ſcriptæ, eundem cum lege honorem & reverentiam deferebant, quod exiſtimarent, legem non ſcriptam æque ac ſcriptam Moſi a Deo in monte Sinai traditam. (5) Frequenter jejunabant, præſertim bis in hebdomade Matth. IX. v. 15. Semel, die lu-

næ,

næ, iterumque die Jovis. (6) Celeberrimos baptiſmos, ſive lotiones, adhibebant. Hinc ne cibum quidem ſumere ſolebant, niſi manibus lotis. A foro reverſi, totum corpus lavabant, quod in foro homines profanos tetigiſſent. Marc. VII. v. 4. Hinc Juſtinus in Dialogo cum Tryphone Judæo Phriſæos *Baptiſtas*, & Epiphan. in Anchorato eosdem *hemerobaptiſtas* dixit, quod quotidie ſe levarent, nec ſeipſos tantum, ſed & pocula ſua, & calices, & urceos, & lectos Marc. VII. v. 4. ubi per lectos non intelligo cubiculares, in quibus dormierunt, ſed Triclinares, in quibus ad menſam accubuerunt. (7) Cum publicanis aliisque magnis peccatoribus, imo cum nemine fere ex vulgo, cibum capiebant. Hinc ſalvatori exprobrant, *quod cum peccatoribus comederet*. (8) Continenter orabant, præſertim *in angiportis platearum, ut ab hominibus viderentur*. Matth. VI. v. 5. Imo diem quemvis in tres partes diviſerant, *primam* precibus, ſecundam ſtudio legis, *tertiam* laboribus impenderunt. Sed ſanctiores in hac ſecta *Chaſidæi* quotidie novem horas precibus dabant. Orabant autem voce ſubmiſſa, quod dicerent: *qui in precibus audire facit vocem ſuam, ille eſt homo parvæ fidei: putat enim Deum alias non audire*. 9. Norant de rebus ſuis omnibus, minimis, maximis, quamvis lex non juberet, decimas dare. Hinc Chriſtus refert, *decimaſſe illos cuminum, rutam*, Luc. XI. v. 42. Hinc proverb. inter ipſos: *Da decimas & eris dives*. (10) Decalogum in membranulis ſcribebant, & complicitum ad frontem ligabant, ut legem ſemper ob oculos haberent; quod adhuc Judæi in India & Babylonia faciunt. Atque hæc *Pittaciola* vocabant *Phylacteria* Matth. XXIII. v. 5. Vbi ſalvator & hoc reprehendit, *quod fimbrias ſuas, vel extremas oras veſtium ſuarum, amplificarint*. Denique Phariſæi varias jurandi formulas habuiſſe dicuntur Matth. V. v. 34. ſeqq. Jurabant enim per *cælum, quod*

P ſcri-

ſcriptum ſit a Moſe: *Jurat Deus per excellentiam Jacob.* Vbi per excellentiam Jacob alii cœlum, alii urbem ſanctam, intelligunt. Sed rectius per excellentiam Jacob Deus ipſe intelligitur. Alii jurabant *per legem*, quemadmodum adhuc Judæi juraturi, manum dextram libro legis, præſertim ſecundo præcepto: *Non aſſumes* &c. imponere ſolent. Alii jurabant per *templum*, alii per *caput ſuum*, alii per *ſalem*, per *aquam*, per *ventum*, per *altare*, teſte Epiph. in Panario lib. 1. c. 6. Quod Phariſæorum virtutes attinet, inprimis a clementia laudari ſolent: Hinc dicti ſunt *filii miſericordiæ.* Quin & rex Alexander conjugi ſuæ ſub extrema ſuaſit, ut Phariſæorum benevolentiam captaret, quoniam hi miſericordes eſſent, nec inimicitias ſervarent, teſte Joſepho lib. 3. Antiquit. Vitia Phariſæorum in hiſtoria Evangelica præſertim tria notantur. 1, *Avaritia*, qua domus viduarum devorabant, Matth. XXIII. 14. 2. Semper τὴν προεδρίαν affectabant, unde *ambitio.* 3. *Hypocriſis.* Omnia enim faciebant in ſpem pietatis, ut ab hominibus viderentur. Inter ſtudium ipſorum primarium, erat Aſtronomia, quod & ſalvator docet Matth. XVI. 3. *O vos hypocrytæ! faciem cœli diſcernere noſtis, ſed hæc tempora non diſcernitis.* Ad quem locum Lyrianus ſcribit: *Multi Phariſæi, poſthabito ſtudio legis & Prophetarum, mathematicis ſtudiis operabantur.* De cætero in hodierno Thalmude varia genera Phariſæorum recenſentur. Alii pietatem ulna honoris & commodi menſurabant, vel ideo probi erant *Phariſæi timoris*, *vel pii metu pœnarum*, quæ impietatem conſecutæ ſunt. Alii erant *Phariſæi amoris*, ideo probi, quod Deum propter ſe amabant. Hinc Rabbinorum ſententia: *Phariſæus amoris erat Abraham, ſed timoris erat Hiob.* Alii inter Phariſæos, adeo perfecti ſibi videbantur, ut putarent, nihil ſibi implen-

plendum reſtare, hinc dicebant: *Quid debeo facere, quod non feci?* Alii adeo religioſi erant, ut ſemper oculos clauderent, ne quam fœminam adſpicerent. Alii capita ſua ad parietes allidere ſolebant, donec ſanguis exiret. Alii religionis ergo curvi incidere ſolebant. Aliis religio erat pedes de terra ſuſtollere &c. Neque omnes Phariſæorum ſuperſtitiones, ob quas ſalvatori noſtro maxime fuerint inviſi, referre nunc placet. Videatur Joſeph. lib. 18. Antiquit. Judaic. 2. & libro 2. de bello Jud. juxta ac Epiph. in Panario l. 1. c. 16.

SADDVCÆI.

SAdducæos *a loco* denominatos, exiſtimat Suidas. Sed ubi hic locus? Alii Sadducæos, quaſi צַדִּיקִים (juſtos) cenſent dictos, quod in judiciis ſtrictum jus ſequerentur, teſte Nicolao Lyrano in c. 5. Act. Alii, quos inter Paulus Burgenſis, Sadducæos id nominis habere putant a primo ſuo autore *Zadok*, diſcipulo Antigoni *Sochai*. Cœperunt hac occaſione: Dixerat in ſchola ſua Antigonus ad diſcipulos: *Nolite ut ſervi eſſe, qui ob mercedem principi miniſtrant*; quo audito, quæſivit Zadok, quid ſibi hoc dicto vellet? reſpondit Antigonus: *Nolo, ut mercedum hujus, ſed venturi ſeculi expectetis.* Tum vero dixit Zadok: *De venturo ſeculo nobis nihil conſtat*; quo dicto a præceptore Antig. diſceſſit & docuit, in venturo ſeculo mercedem nullam eſſe, atque hinc oriundi ſunt Sadducæi. Videatur lex Thalmud. Dici ſolent alias *Caræi*, a radice קָרָא ſcripſit, q. d. ſcripturarii. Ratio nominis eſt, quod Sadducæi omnes traditiones Patrum, vel legem non ſcriptam, rejicerent, & ſoli ſacræ ſcripturæ inhærerent. Erant autem duorum generum: Alii *inter Judæos*; qui totum Vet. Teſt. alii *inter Samaritanos*,

 qui

qui ſolum Pentateuchum recipiebant, qua de re vid. Druſius l. 2. de tribus Judæorum ſectis. Dogmata Sadducæorum hæc erant: (1) Negabant Dei providentiam. (2) Negabant fatum, vel *Maſſal* Phariſæorum, & quemlibet fortunæ ſuæ fabrum ſtatuebant. (3) Negabant omnem ſpiritum, Act. XXIII. 8. adeo, ut ipſum quoque Deum corporeum fingerent, quod dogma in Eccleſia *Anthropomorphitæ* reſuſcitarunt. (4) Docebant, nullum eſſe venturum mercedis ſeculum. (5) Denique animam cum corpore mori putabant, imo non ſolius carnis, ſed & animæ reviviſcentiam negabant. Hinc Tertullianus in libro de carne Chriſti: *Hæreticos, qui reſurrectionem carnis negarunt, eleganter partiarios Sadducæorum ſectæ ideo dixit, quod, cum Sadducæi omnem & carnis & animæ reviviſcentiam, hæretici ſolius carnis reſurrectionem negarint.* Atque hinc eſt, quod Salvator in nobili diſputatione contra Sadducæos, *ſolius animæ immortalitatem inferat.* Norat enim ſalvator, evicta immortalitate animæ, Sadducæos in concedenda reſurrectione teſtes fore Matth. XXII. 32. De cætero Sadducæi erant homines duri & agreſtes, in judiciis rigidi, teſte Euſeb. l. 2. Hiſt. Eccl. c. 23. Magnatibus quidem accepti, ſed populo valde inviſi, teſte Joſepho lib. 18. Antiquit. Judaic. c. 2.

CARÆI.

CVm multi ſint in ea ſententia, *Caræos* cum *Sadducæis* per omnia eosdem eſſe, ſciendum eſt, *Caræos* vel *Scripturarios*, qui ſolam ſacram S. admittuut, inter Judæos duorum eſſe generum, *veteres* & *recentes*. Etſi vero *veteres* cum Sadducæis paria docuiſſe non negaverim, nego tamen de hodiernis *Caræis*, qui in oriente, præſertim Palæſti-

ſæſtina ſuperſunt. Hi enim & immortalitatem animæ, & reſurrectionem mortuorum, & mercedem futuri ſeculi omnino credunt, quorum nihil *veteres Caræi* vel *Sadducæi* crediderunt. Sed in hoc uno cum priſcis illis conveniunt, quod nulla πατροπαράδοτα, ſed tantum ſacram ſcripturam admittant. His hodie oppoſiti ſunt *Thalmudiſtæ* vel *Rabbini*, qui in Thalmudem commentarios ſcribunt, & majorum ſuorum placita, ſomnia & deliria, eodem fere loco habent cum ſacra ſcriptura. Verum his Thalmudiſtis hodierni Caræi ita ſunt exoſi, ut dicant Judæi: *Si Chriſtianus & Caræus in aquam incidant, & alter ſit mergendus, alter ſalvari poſſit, tum ſe de corpore Caræi pontem facere, ut Chriſtianus tranſeat ſalvus, & Caræus in aquam demergatur.* Vnde patet, quod Caræos magis odio habeant, quam ipſos Chriſtianos. Scalig. lib. 2. de Emend. temporum de hac Judæorum ſecta ſic ſcribit: *Caræi hodie in ordine ad Rabbinos ſunt valde pauci, & quamvis etiam Judæi ſint, vivunt tamen cum cæteris inexplicabili odio.* Wilhel. Poſtellus in Alphabeto 12. linguarum refert, *Caræos ditiſſimos eſſe, ſed adeo inviſos, ut pleræque virgines apud eos innuptæ maneant, quod cæteri nolint cum ipſis contrahere matrimonia.*

ESSÆI.

ESſæi, vel quos Epiph. *Oſſæos* vocat, in veterum ſcriptis inprimis ab inſigni continentia commendantur. Erant tamen alii horum uxorati, alii cœlibes; *Priores* ſolius prolis amore uxores duxerunt, quas triennio probabant, an fœcundæ eſſent, ſteriles, abſoluto triennio, repudiabant; cum prægnantibus rem non habuerunt, ideo, ut oſtenderent, uxores ſibi non ex libidine ductas. Cœlibes autem in

in hac ſecta a re uxoria prorſus alieni erant, quod crederent, nullam reperiri fœminam, quæ per omnia fidem marito ſervaret. Hi iterum duorum erant generum, alii μονατόνδες, qui in agris & ſylvis ſolitarii erant, alii κοινόβιοι, qui in communi, vel in collegio una vivebant, ciboſque & veſtes aliaque convivia habebant. Primarium horum ſtudium erat in philoſophia naturali; hinc inter ipſos inſignes reperti ſunt medici & botanici; victum parabant ex agricultura, quanquam ſervos non habebant, ſed ſibi invicem miniſtrabant. Dignoſci cæteris Judæis poterant veſtitu, ſemper enim veſte candida erant induti, quod ſcriptum ſit: *Omni tempore veſtes tuæ ſint candidæ.* Eccl. IX. 8. Antequam ſol oriretur, nefas erat, quicquam loqui, niſi in ſecula de Deo benedicto. Soli orienti gratulabantur. Hinc nonnullis *Heliolatræ* ſunt dicti, ſimul orabant, ut ſol propitio numine oriretur. Poſt has preces ad operas ſuas, præſertim in agros ſe conferebant, usque ad horam XI, qua audita, conveniebant, ut linteo cincti, corpus frigida aqua abluerent, ut deſiderium coitus cohiberent. Loti in refectorium commeabant, ubi piſtor ſingulis panem, & coquus in ſcutella ſingulis edulium ſuum deferebat. Finito prandio ad operas ſuas redibant uſque ad veſperam. Veſperi ad cœnam hoſpites, ſi qui forte adeſſent, adducebant, ſed venerabile ipſis erat ſilentium; hinc nunquam inter ipſos auditus, quod ſemper ſobrii eſſent. Juramentum æque ac perjurium vitabant, quod dicerent *hunc mendacii jam convictum, cum ſine Deo non crederet.* Novitios ſtatim recipere, ſed biennio probare ſolebant, iisque decimo anno ſecurim ad ligna findenda, aliaque ſervitia præſtanda, juxta ac candidam veſtem dabant. Expleto anno, docebant Novitios baptizare h. e. ſecundum legem Moſis ſe abluere, ut ſanctitati aſſueſcerent. Expleto biennio, recipiebant eos in ordinem ſuum, cum ſancte

hæc tria promiſiſſent. (1) Quod Deum ſuper omnia vellent colere. (2) Malos odiſſe. (3) Juſte vivere. Jus dicturi, centum viros congregabant, qui improbos cœtu ſuo pellerent. Si quis ordinem violaſſet, hunc noxiis herbis cibabant, donec fame periret: moribundos in gratiam aliquando recipiebant. Senibus multum reverentiæ deferebant, nec his præſentibus, niſi cum illorum venia, loquebantur. Sabbatho ad receſſum non ibant, quin & reliquis diebus, cum natura illos urgeret, foſſam unius pedis fodiebant eamque veſte tegebant, & licet ſit naturalis egeſtio, poſt eam tamen abluere e ſolebant. Habitabant ruri per pagos & vicos, quanquam in ipſa urbe Hieroſolyma fuerit porta Eſſæorum. Providentiam divinam contra Sadducæos credebant, ſed & cum Phariſæis *Maſſal*, vel fatum agnoſcebant, donaria quidem ad templum mittebant, ſed ipſi non deferebant, ideo quod dicerent ceremonias ſuas ſanctiores. Hæc Joſeph. lib. 18. origin. judaic. Epiph. in panario lib. 1. Hæreſ. 19. & inprimis Druſius in libello de tribus Judæorum ſectis.

SCRIBÆ CIVILES.

IN ſacris literis, præſertim in N. T. apud Evangeliſtas, ſcribarum fit crebra mentio: ubi notandum, in Dei populo *ſcribas* duum generum fuiſſe, *ſacros & civiles.* Et, quod ad *civiles* attinet, ſcribæ in ſacris dicuntur. I. *Quivis literati*, hinc Apoſtolus 1. Cor. I. 20. *Vbi ſapiens? ubi ſcriba?* II. *Scribæ* dicuntur *Cancellarii*; ita regis Jojakim Cancellarius Eliſama Jer. XXXVI. v. 12. dicitur γραμματεὺς, qui tamen cæteris conſiliariis ibi præponitur. III. Scribæ dicuntur *regum Secretarii*; ita regius Secretarius, Seraja, vocatur ſcriba Davidis 2. Sam. IIX. 17. IV. Scribæ in ſacris dicuntur *Notarii*,

tarii, qui privatorum contractus & inſtrumenta deſcribere ſolebant, quales memorantur poſteri Jethronis 1. Paral. II. 55. It. Jer. XXXII. 11. V. *Teſſerarii*, qui a duce exercitus, vel tribuno plebis, teſſeram militarem accipere, & per militum contubernia nunciare conſueverant. Talis ſcriba memoratur Jer. LII. 25. Quin & *ſcriba Turrium* dicitur Eſ. XXXIII. 18. qui *curandis machinis, tormentis & bellicis machinationibus præeſt.* VI. Scribæ in ſacris dicuntur *mercatores*, hinc Jud. V. 14. dicitur: **Von Sebulon ſeynd Regierer kommen durch die Schreibfeder.** Vbi Zabulonitæ ſcribæ dicuntur ideo, quia cum vicinis Tyriis & Sidoniis, in commerciis & rationibus compendis, multum operæ ponebant. VII. Scribæ dicuntur, *quæſtores & præfecti* it. *Theſaurarii*, qui regios reditus in rationes publicas ſcribere ſolebant, talium fit mentio Eſth. IX. 3. B. Luth. reddidit **Amt-Leute.**

SCRIBÆ SACRI.

EO nomine in ſacris veniunt omnes, qui operam ſuam divino cultui præſtant, quamvis id non ſemper fiat ſcribendo; hinc iterum ſcribæ *Eccleſiaſtici* dicuntur, 1. qui res ſacras ſcribendo, vel bona fide annnotando, Eccleſiæ ſerviunt. Ita Baruch Jer. XXXVI. 27. dicitur *Amanuenſis* vel ſcriba Jeremiæ. 2. Scribæ ſacri dicuntur *lectores*, quorum munus erat, leges & Prophetas deſcriptos fideliter cuſtodire, eosque in ſynagogis publice prælegere. 3. Scribæ dicuntur *doctores legis*, quorum geminum erat munus, (α) Explicare legem, (β) ex lege dare reſponſa. Et hi in Nov. Teſt. Phariſæis communiter conjunguntur. Dicuntur iidem νομοδιδάσκαλοι, quod populum legem docerent, Atque hi præ ceteris docti erant, ſimiles hodiernis Rabbinis, & in

arena

arena diſputatoria inprimis exercitati. Hebræi illos olim vocarunt חכמים h. e. ſapientes in Iſrael, vel magiſtri legis. Atque hi gloriabantur, ſibi datam eſſe *clavem ſcientiæ*, cujus ipſe Chriſtus meminit Luc. XI, 52. Ubi notandum, apud Judæos olim inſigne Doctoratus fuiſſe *clavem cum pugillaribus*. Hinc de quodam Rabbi Samuel ſcribitur, quod clavem ipſius & pugillares cum ipſo ſepeliverint, cum filium non haberet, cui tradere illa poſſet. Videatur eruditus libellus Altingi de Academiis Ebræorum. Cum in N. T. Phariſæi & γραμματεῖς, Νομικοὶ & Νομοδιδάσκαλοι ſæpe conjungantur, ſciendum, hos quidem una ſumtos unum fere corpus conſtituiſſe, ſed invicem plane fuiſſe diſtinctos. Nam Phariſæi olim erant religioſi, quorum vita ſeverior erat. Alii νομοδιδάσκαλοι erant, interpretes legum vel doctores Judæorum. Νομικοὶ autem jus Judaicum & controverſias, ſacras & civiles, tractabant. Atque ex his conſtabat ſynedrium magnum, in quo erant LXX. Judices cum uno Præſide, penes hos erat ſumma jurisdictio, nec ab iis appellari poterat, imo quicquid per totam Palæſtinam judices inferiores decidere non poterant, id omne ad auguſtum hoc collegium, quod Num. XI. v. 16. divinitus per Moſen conſtitutum, ſub judicibus, ſub regibus, ſub pontificibus ad urbis usque excidium permanſit, referri ſolebat. Locus hujus magni Synedrii Hieroſolymis erat *Sanctuarium templi*, in quo Conclave hujus Conſiſtorii vocaruut *Cellam quadrilapidis*, ideo, quod totum Conclave ex quadro vel ex conciſo & affabre dolato lapide eſſet constructum. Neque vero omnes γραμματεῖς vocabantur Νομικοὶ, ſed ſolum doctores, præſertim aſſeſſores hujus magni concilii, ad quod dubii caſus referebantur, etſi omnes νομικοὶ vel legis periti vocarentur ſcribæ. Salvator ipſe inter ſcribas & legis peritos eleganter diſtinguit Luc. XI. v. 44. & 46. primo obſervato

Q in

in ſacris omnes eccleſiæ doctores ſcribas dictos Matth. XIII. v. 52. Denique per Metaphoram ipſe Spiritus S. ſcriba vocatur. Hinc David, vel quisquis autor Pſalm. XLV. v. 2. *Linguam ſuam eſſe ſtylum velocis ſcribæ.* Ratio gemina eſt, (1.) Quod Spiritus S. ſit primarius autor totius ſcripturæ. (2.) Quod Prophetis & Apoſtolis, tanquam calamo ſcriptoris, ſit uſus. Notari autem meretur, quod ſcriba velox vocetur, h. e. promtus & expeditus, ducta Metaphora a veterum notariis, qui per *certas notulas, a quibus notarii dicuntur, vel abbreviaturas, aliaque ſcripturæ compendia, ſæpe celerius dicta ſcribere ſolebant, quam alter pronunciaret.* Unde iidem dicti ταχύγραφοι a celeritate ſcribendi, & σημειόγραφοι, quod non integras voces, ſed ſigna vocum ſcriberent. Erat enim apud priſcos duplex ſcribendi ratio, *ſcripturæ* & *notariæ.* Priorem καλλιγραφίαν, poſteriorem ταχυγραφίαν vocabant. Memorabile eſt carmen Auſonii ad ſuum notarium, epigrammate 137.

Quam præpetis dextræ fuga
Tu me loquentem prævenis,
Quis quæſo, quis me prodidit?
Quis iſta jam dixit tibi,
Quæ cogitabam dicere!

Notum quoque eſt epigramma 208. Martialis:

Verba licet currant, manus eſt velocior illis,
Nondum lingua ſuum dextra peregit opus.

PVBLICANI.

GRæce dicuntur τελῶναι, quod ſint vectigalium emptores, a græc. τέλος *vectigal* & ὠνέομαι *emo*, quin & Germani græcos imitati, Zöllner / Zöllner. Latine dicuntur *portatores*, & vectigalia *portatoria* vocant: Ubi notantum reditus Roma-

Romanorum fuiſſe duorum generum, alios φορὰ h. e. tributa vel ſtipendia, ex annuis terræ proventibus, alios τέλη vectigalia vel portatoria, ideo ſic dicta, quod ex rebus importatis a viatoribus præſtarentur. Ad hos bipartitos reditus ipſe Apoſtolus reſpicit ad Rom. XIII. v. 7. *Ubi ſuum cuique debitum; tributum, cui tributum, vectigal, cui vectigal debetur, præſtare jubet.* Neque vero rigidior fuit exactor tributorum, quam Veſpaſianus, de quo ſcribit Dio, *quod a mendicis Tributum exegerit, & vectigalia collapſa pleraque renovaverit.* Tales vectigalarii, vel telonarii fuerunt, qui ad Johannem baptiſtam in Eremum abierunt. Luc. III, 12. Dicuntur alias publicani, ideo, quod publico fruerentur. Hinc ſcribit Ulpianus, *eos omnes, qui a fiſco aliquid conducunt, publicanos vocari poſſe.* Hi vectigalium emptores apud Judæos & Græcos valde inviſi erant, quod Salvator ipſe docet Matth. XVIII. v. 17. ubi oſtendit, quibus gradibus ad excommunicationem majorem deveniatur, dicens: *ſi nec eccleſiam audierit, ſit inſtar publicani*; & Rabbini proverbio dicunt: *Noli uxorem ducere ex familia, in qua ſit publicanus, quia omnes ſunt publicani*, h. e. *exquiſiti nebulones*, & *impoſtores.* Apud Græcos non minus inviſos fuiſſe, doçet græcus poëta Xenoph. hoc verſu:

Πάντες τελῶναι, πάντες εἰσὶν ἅρπαγες.

Sed apud Romanos honeſtus fuit publicanis locus. Hinc Cicero florem Equitum Romanorum in publicanorum ordine ſitum eſſe affirmat. Notandus hic eſt error Tertulliani, quem multi in eccleſia ſunt ſecuti, quaſi ex Judæis nemo Publicanus fuerit, ſed omnes hujus ordinis, quorum ſacra S. meminit, Ethnici fuerint. Induxit ad hunc errorem Tertullianum Græca verſio LXX. Deut. XXIII. v. 17. ubi poſt hæc verba: *Ne ſit ſcortator de filiis Iſrael*, in græco additur: *Nec vectigal pendens de filiis Iſrael.* Verum

hæc additio in Textu hebraico non invenitur, nec in aliis paraphraſibus bibliorum, nec in ipſa vulgata verſione. Ipſa certe nomina publicanorum, Matthæus, Zacchæus, quorum in N. T. fit mentio, pura ebraica ſunt, nec Ethnicis unquam uſitata.

MEL & LOCVSTÆ.

Matth. III, 4.

INter alia Matthæus, auſterum victum Johannis baptiſtæ commendans, refert, quod *mel agreſte* & ἀκρίδας *comederit*; ubi quæri ſolet, quis & qualis fuerit hic victus? Mel duplex, aliud ὡραῖον dicitur, vel tempeſtivum, quod apes in alveolis ſuis conficiunt, aliud ἐρείκιον, quod apes ſpargunt in erice. Sed de neutro victum Johannis intelligo. Erat enim in Syria, præſertim in Palæſtina circa Libanum, peculiaris quædam ſpecies mellis, quam vocarunt δροσόμελι h. e. *rorem mellis*, ideo, quod mel iſtud veluti ros in arbores deflueret, ibique coagulatum in grumos dureſceret. Hoc mel ſolebat pellibus excipi, eratque ſapidum, inſtar ſacchari. Atque hic ros melleus hodie num ex Syria Venetias & ad alias Europæ terras devehi ſolet. In Pharmacopoliis Manna vocatur. Quod ad ἀκρίδας attinet, de his variæ ſententiæ. Epiphan. contra Ebionitas diſputans, olim nonnullos, non ἀκρίδας, ſed ἐγκρίδας legiſſe teſtatur, quæ vox ſignificat bellaria ex melle. Sed huic ſententiæ editiones omnes bibliorum repugnant. Alii per ἀκρίδας ſummitates arborum intelligunt. Sed hæ ſummitates non ἀκρίδες, ſed ἄκριες, vel ἀκρόδρυα dicuntur. Deinde non conſtat, quomodo ſummitates arborum comedi poſſint. Vulgata verſio, quam doctiſſimi quique hoc loco tuentur, reddidit locuſtas, quia locuſtæ a variis gentibus olim ſunt comeſtæ & adhuc comedun-

meduntur, quod ex Moſe, Strabone, Plinio, aliisque ſatis conſtat. Sed hic iterum eſt quæſtio, quales locuſtas Johannes comederit. Sunt duum generum *locuſtæ*; *alatæ* & *non alatæ*. *De alatis* victum Johannes accepit, Johannes Leo in deſcriptionibus Africæ, lib. 9. Arabiæ, quin & Plin. lib. 7. c. 30. refert, Æthiopes nonnullos locuſtis alatis, ſed fumo induratis, ſolitos veſci. Ego vero exiſtimo, Johannem *non-alatas* comediſſe. Nam tales in Eremo facile haberi poterant, quod velut cancri oblongi in terra obreperent. Ejusdem ſententiæ eſt Scaliger, qui contra Cardanum docet, apud Syros locuſtas non-alatas uſitatum cibum fuiſſe. Verum una ſupereſt difficultas, nam ſi hujusmodi cibos, qui vulgo fuerunt in uſu, Johannes comederit, non poteſt argumentum inde ſumi alicujus rigidi victus, quem tamen dicto loco Evangeliſta intendit. Sed reſponſio: Auſteritas victus Johannitici non præciſe in eo conſtitit, quod mel & locuſtas comederit, hunc enim cibum cum aliis communem habuit, ſed in eo, quod hæc ſola comederit, unde etiam Matth. XI, 18. *Chriſtus negat, Johannem ediſſe & bibiſſe*, ideo, quia nec panem edit, nec vinum bibit, ut exponitur Luc. VII. 33.

SICERA.

Luc. I. 15.

QUod ad potum Johannis attinet, ſcribit Lucas: *Vinum & Siceram non bibet. Sicera* dicitur omnis potus, qui inebriat, teſte Rabbi David Kimchi Lev. X. 9. Ubi *Sacerdotibus vinum & ſicera prohibentur*. Cum enim vinum vetus magis inebriet, quam novum, Onkelos vel Chaldæus Paraphraſtes Siceram de vino veteri, ſed vinum abſolute de novo intelligit. Mentio eſt Siceræ Eſ. V. 11. Ubi Propheta

minatur, *væ illis qui mane ſurgunt ad proſequendum Secchar.* B. Lutherus reddidit, die des morgens auff ſeynd / des Sauffens ſich zu befleißigen. Alias autem reddidit *Siceram*, ſtarck Getrăncke. Quam varia ſint genera ſiceræ, docet Hieron. Ep. ad Nepotianum. Poteſt ſicera in *ſimplicem & compoſitam* dividi. *Simplex ſicera* eſt, quæ ex uvis exprimitur, unde vinum proprie dictum, vel ex fructibus arborum v. g. pyris, pomis, palmis, germ. Aepffel-Wein/ Birn-Wein / &c. vocant. *Sicera compoſita* interdum fit ex melle & aqua, diciturque ὑδρόμελι; interdum ex melle & vino, diciturque οἰνόμελι; communiter ex aqua & frugibus terræ, v. g. tritico, hordeo, qualis eſt cereviſia noſtra. Cum nihil horum baptiſta Johannes biberit, videtur non niſi aquam bibiſſe.

VESTES EX PILIS CAMELORVM.

Matth. III. 4.

HAbuiſſe fertur Johannes baptiſta dicto loco *indumentum ex camelorum pilis*. De hoc veſtitu Schindlerus in lexico ſuo ἐπταγλώττῳ: Ex pilis camelorum pannus texitur, quem Hiſpani *Camelotæ*, germani Camme-Loth / latini *veſtem undulatam*, ideo quod ad ſimilitudinem undæ ſit picta, vocant. Hoc panno in oriente pauperes veſtiri ſolebant, quos Johannes eſt imitatus. Sed Caſaubono alia mens eſt. Is in exercitationibus ad annales Baronii: *Ego*, inquit, *aſſentiri non poſſum illis, qui omnia, quæ de Johanne referuntur, ad communem vitæ rationem exigunt, adeo, ut veſtem ejus camelinam, ad communem quamque veſtiendi rationem referant.* Verum ex nullo veteri ſcriptore poteſt oſtendi,

quod

quod apud ullam gentem hæc veſtis fuerit uſitata. Dicitur quidem 2. Reg. I, 8. quod *Elias fuerit uſus Zona ex corio confecta*, ſed veſtem illi ex pilis Camelorum fuiſſe, inde nunquam poteſt elici. Scio alios eſſe, qui putant, ebraicum שַׂק, cujus toties ſcriptura in luctu meminit, veſtem fuiſſe ex pilis hircorum & caprarum; ſed nec hoc ex ullo ſcriptore, vel argumento ſatis firmo, conſtat. De chriſtianis quidem patet, quod ſaccos, cilicia, e pilis Camelorum, ad exercitia pœnitentium adhibuerint, ſed de Judæis nunquam tale quid lego. Hæc Caſaubonus. Nobis (quod utriusque pace dictum eſto) neuter rem acu tetigiſſe videtur. Refert quidem Matthæus dicto loco, quod Johannes habuerit ἔνδυμα e pilis Camelorum, *non, quod veſtis ejus fuerit pannus ex hujusmodi pilis, ſed quod induerit pilos Cameli vel pallium piloſum, uti Marcus exponit.* Erat enim ordinarius Prophetarum veſtitus in Vet. Teſt. pallium piloſum, ut patet Zach. XIII, 4. Ubi Deus minatur, *ſe velle piloſa illa pallia prophetis tollere*; quin & hirſuto tali pallio uſus eſt Elias 2. Reg. I, 8. Simile pallium Propheticum Johannes baptiſta geſtavit, aſperum illud, & pauperibus conſuetum. Neque enim fit veriſimile, eum, cujus victus erat viliſſimus, ſplendide fuiſſe veſtitum. Vidit hoc Clemens Alexandrinus, hinc ſcribit: Johannem *pilos ovium deſpexiſſe, quod hi mollitiem redderent, & pilos Camelorum elegiſſe, ut ipſo veſtitu auſteritatem vitæ commendaret.* Quod ad locum attinet, in quo Johannes vixit & docuit, fuit ille deſertum Luc. III, 2. Unde Pontificii vocant Johannem *primum Eremitam*, ſed male. Nam vox græca non denotat ſolitudinem, vel locum inhabitatum, ſed regionem montanam, in qua greges paverunt; hominesque in oppidis & pagis, perinde ut fit in ſylva Hercinia, cohabitarunt.

CIRCUMCISIO JOHANNIS, CHRISTI & ALIORUM.

CUm lex Judaica poſtulet, ut pueruli die 8. circumcidantur, ſimilem in modum Johannes Baptiſta, imo ipſe Chriſtus, circumciſi fuerunt. Hunc circumcidendi ritum Deus Abrahamo mandavit. Abraham eundem ad poſteros ſuos fideliter transmiſit. Hinc non Judæi tantum, ſed & Ægyptii, qui ſedibus ſuis Judæos exceperunt, diu ſunt circumciſi, & etiam in hanc usque diem Abyſſini, licet ſint Chriſtiani, circumciduntur; & quod mireris, *apud Abyſſinos fœminæ non minus, quam mares circumcidi ſolent*, teſte Franciſco Alphares in itinerario Æthiopiæ. Exiſtimat quidem Herodotus, Syros, hoc eſt, Judæos in Palæſtina, ritum circumciſionis ab Ægyptiis accepiſſe; ſed error inde eſt, quod Herodoto externarum gentium mores notiores fuerint, quam Judæorum. Ratio, ob quam Deus circumſionem inſtituit, eſt triplex: (1.) Ut eſſet ſignum fœderis Abrahami (2.) Ut nota eſſet populi Judaici (2.) Ut typus eſſet cruenti ſacrificii, quod a Chriſto fuerat complendum. In deſerto quidem per integros 40. annos fuit intermiſſa, ſed non Sacramenti contemtu, verum ideo, quod Iſraelitæ in deſerto caſtra ſubinde moverant, cumque in perpetuo fere motu eſſent, valetudini infantum male fuiſſet conſultum, ſiquidem fuiſſent circumciſi, cum ex vulnere recenti vix ſanari potuiſſent. Eſt & alia ratio neglectæ circumciſionis, quod in vaſta illa ſolitudine nulli populi eſſent, a quibus Judæos dignoſci oportuit. De cætero Judæi omnes confitentur, Sacramentum circumciſionis intolerabile fuiſſe. Nam quod Joſuæ V. v. 2. Iſraelitæ, in deſerto nati, dicuntur circumciſi, non

non eſt intelligendum, quaſi bis fuerint circumciſi, ſed quod ſub Joſua circumciſio fuerit repetita, hoc eſt, in uſum redacta, quæ ſub Moſe fuerat paululum neglecta. Quod ad circumciſionis inſtrumentum attinet, cultros adhibitos conſtat, ſed an cultri fuerint ferrei, an vero lapidei, de eo dubitatur. Ratio eſt, quod vox Hebraica צר Exod. IV. v. 25. & Joſ. V. v. 2. & ferreum & lapideum, ſed inſtar ferrei acutum cultrum denotat. Plerique veterum interpretes lapides ferreos intelligunt, contra alii abſurdum dicunt lapide cutem abſcindere; ſed hi falluntur. Nam Ethnicos integra fere virilia ſc. vel teſta reſecuiſſe, Minutius Felix in Octavio de Gallis affirmat, & notum eſt Carmen Catulli:

Devolvit ille acuto ſibi pondera ſilice.

Sed cur dies octavus circumciſioni fuit ſacer? Judæi putant hoc ideo factum, quod Deus voluerit Sabbathum intervenire, cum dies Sabbathi infantibus robur conferat. Sed hæc ſine dubio ſuperſtitio eſt. Alii per octavum diem putant myſtice futurum ſeculum intelligi, diem æternitatis, quo ab omni peccatorum macula plene circumcidemur. Sed nobis placet cauſa phyſica, quam Petrus Cunæus de rep. Ebræorum allegat, *animalia*, inquit, *omnia recens nata, ob brevem vitæ uſuram, ante diem octavum, in cenſu perfectorum animalium vix habentur.* Hinc *Deus victimam nullam intra octavum ſuæ nativitatis diem ſibi oblatum voluit.* Lev. XXII. quod ſc. imperfecta Deo non placerent. Placuit E. dies octavus, quod nec ante circumciſio commode ſine periculo peragi potuerit, & quod eam diutius differre opus non eſſet. Hodiernos denique circumcidendi ritus, Paulus Fagius Comment. in Paraphraſin Chaldaicam Deut. X. ſic exponit. *Quoties Judæi infantem hodie circumcidunt, reſectum præputium in vaſculum cinere plenum mox abjiciunt, quod adſtantium aliquis manu tenet. Poſtea pater*

 infantis

infantis ſic orat: Benedictus ſit Dominus Deus noſter, qui legem ſuam nos docuit, & huic puero ingreſſum in fœdus Abrahæ conceſſit. Adſtantes reſpondent hoc voto: Sic tuus hic puer in fœdus Abrahæ fuit ingreſſus, ita eum porro ingredi facias in legem Dei, in matrimonium, in vitam æternam.

VERBVM CARO.

Emphaticum eſt dictum, quod evangeliſtarum aquila tradit: *In principio erat verbum, & verbum caro factum eſt & habitavit in nobis.* Solent h. l. veteres & recentiores varias rationes reddere, cur filius Dei *verbum* vocetur; quas, ut non reprehendimus, ita tamen veriſſimam putamus rationem ex ſacris antiquitatibus petendam. Conſtat, apud Judæos Tetragrammaton יְהֹוָה ſacro ſilentio cultum fuiſſe, & quoties nomen illud Deo proprium occurrit, nunquam fuiſſe lectum vel pronunciatum, ſed dictum, שֵׁם i. e. nomen vel *Schem Hamphoraſch* vel nomen abſconditum, vel ideo, quod ἀνεκφώνητον ſive ineffabile crederent, vel quod in hoc nomine tot myſteria laterent, quæ brevi ſermone, nedum voce una, exprimi non poſſent. Poſtea Judæi in captivitatem abducti Babylonicam, idem nomen Jehovah quod olim κατ' ἐξοχὴν nomen dixerunt, Chaldaica dialecto vocarunt מֵאמַר h. e. verbum. Cumque tempore Chriſti lingua Aramena, h. e. ex hebraica & Chaldaica mixta fuerit in uſu, eaque Salvator locutus ipſe, frequens fuit inter Judæos, ut nomen יְהֹוָה indicaturi dicerent *Memar* i. e. verbum, eoque intelligerent nomen illud abſconditum: *Nomen, quod eſt ſupra omne nomen*, verbum, quod uno verbo exprimi non poteſt. Cum ergo Johannes evangeliſta contra Hæreſiarchas, Ebionem & Cerinthum, divinitatem Chriſti vellet oſtendere, vocavit eundem λόγον

h. e.

h. e. *Memar* vel verbum, ut innueret, Chriſtum Jehovah eſſe, quod nomen apud Judæos erat ſacroſanctum. Videatur hac de re Flacii clavis ſacræ ſcripturæ.

ANTIQVITATES NATALES.

INprimis hiſtoria nativitatis Dominicæ ferax eſt ſacrarum antiquitatum, & multæ in ea controverſiæ, ex ſacra antiquitate decidendæ occurrunt, v. g. quod Æra Dionyſiana, qua hodie utimur, integro biennio fallat; ideoque Lucas ſcribit, præſidem Syriæ Cyrenium fuiſſe, cum Chriſtus naſceretur. Atque ex civili hiſtoria conſtat, Cyrenium non tum Syriæ præfectum fuiſſe, ſed Saturninum. Porro qua anni patre, autumno an hyeme, Chriſtus ſit natus. Hyeme natum eccleſia vulgo credit, quæ menſe Decembri natalem Domini celebrat. Sed nos in initio Octobris Chriſtum natum cenſemus, cum apud Judæos tabernaculorum feſtum eſſet. Sic etiam locus natalis convertitur. Vulgo exiſtimant, Chriſtum in oppido Bethlehem natum, ſed nos putamus, Chriſtum extra Bethlehem in ſpelunca, urbi vicina, natum eſſe. Præſepi, in quo poſitus eſt Chriſtus vel infans, veteres bovem & aſinum alligant Chriſtumque in fœno poſitum eſſe affirmant. Sed nihil hac de re ſacra ſcriptura. Quod ad matrem attinet, hanc virginem peperiſſe extra dubium eſt, ſed an ſemper virgo manſerit, ſacris literis expreſſum non eſt, quamvis adeo conſtanter id virgines crediderunt, ut diſſentientes inter hæreticos detulerint & Antidico-Marionitas dixerint. Patrem putativum Chriſti Joſephum, fabrum fuiſſe, ſacer codex affirmat, an vero lignarius, an ferrarius fuerit, diſerte non additur.

Veneranda Antiquitas lignarium fabrum cenſuit. De Angelis tradit, quod cœlo effuſi clamarint: *Gloria in excelſis Deo.* Vulgo putant ceciniſſe. Atque hinc Muſicæ Eccleſiaſticæ originem deducunt. Sed in ſacris non lego, quod cecinerint. Denique de Paſtoribus Bethleh. veteres exiſtimant, vigilias illos tenuiſſe juxta turrim Ador, quæ Mich. IV. 8. *propugnaculum filiæ Sionis* dicitur. Eodem in loco templum poſtea conditum cum monumento trium paſtorum, quin & ab his paſtorum excubiis eccleſia morem agendi vigilias accepit. Autor denique Faſti Natalis creditur Teleſphorus Papa, circa annum Chriſti CXXX. verum hæc pluribus hic perſequi non placet, ideo, quod ſuperiori anno hæc omnia publico programmate pluribus ſint a nobis oſtenſa, ad quod ſtudioſos ſacrarum antiquitatum remittimus.

MAGI.

NAto Chriſto, gentium primitiæ, Magi ab oriente munera Jeſulo recens nato attuliſſe dicuntur, Matth. II. 1. ubi notandum I. *Magos trifariam dici.* 1. *Veneficos & præſtigiatores*, qui ex pacto cum Dæmone futura prædicunt, poſtquam honeſtior Magiæ h. e. Philoſophiæ naturalis diſciplina in χολεῖον tranſiit. Sic in malam partem ſumitur in actis, ubi *Simon Magus* hæreticorum omnium ſignifer & *Elimas Magus* commemorantur. 2. Magi olim fuerunt dicti, non ob artis alicujus profeſſionem, *populi in Media*, quorum Herodotus lib. 1. & 3. meminit. 3. Magi fuerunt *Perſarum ſapientes*, quos hodie Philoſophos dicimus, erantque viri virtute & doctrina magni. Nam (1) inſignes erant Theologi, quia primaria ipſorum cura, ut divinus cultus religioſe ageretur. Hinc Plato Magiam definit,

finit, τὴν θεῶν θεραπείαν in Alcib. Imo ex Magorum ordine omnes Perſarum ſacerdotes erant eodem apud Perſas loco, quo apud Judæos Levitæ. Hinc Apulejus obſervat, *Magum Perſica lingua eſſe eundem, qui apud nos eſt ſacerdos.* (2.) Inſignes porro Medici erant, nam vires herbarum, virtutes gemmarum, imo fere omnium naturalium rerum callebant, & quod eximii Botanici juxta ac Phyſici eſſent. Medici vocabantur teſte Aretio lib. 145. (3.) Inſignes Politici, JCti erant. Erant enim regum conſiliarii & per provincias dynaſtæ, qui regio nomine provincias Perſiæ gubernarent. Hinc nemo apud Perſas rex fieri potuit, qui Magorum diſciplina non eſſet inſtructus. (4.) Inſignes denique Philoſophi, Aſtrologi, præſertim Mathematici & Henethliaci erant, quo nomine in hiſtoria Danielis commendantur. Quod vero in ſpecie ad hos Magos attinet, quod Salvatorem recens natum, auro, thure & myrrha venerati ſunt, dubium I. eſt tempus adventus eorum: Epiphanius putat, completo fere biennio adveniſſe, cum infanticida Herodes omnes bimulos puerulos occidi fecerit ſed non ſit probabile, quod Maria in Bethlehem per biennium manſerit. Reſpondet quidem Epiphan. Mariam quotannis in memoriam nativitatis Dominicæ Bethlehemum abiiſſe, ſed non habet, unde hoc probet. S. Chryſoſtomus putat, *Magos ſuos itineri dies* 40. *impendiſſe*, quæ opinio ſit probabilior, cum credibile ſit, B. virginem per tot dies puerperii Bethlehemitici ſubſtitiſſe. Alii denique, quibus nos accedimus, putant, vix 13. dies huic itineri impendiſſe Magos, quod ne quis miretur, quomodo integra 200. milliaria abſolvere potuerint, ſciendum eſt, Dromedariis fuiſſe uſos. Sunt, qui Magos ex Saba, Arabum regione educunt, ſed male, quia Saba, reſpectu palæſtinæ verſus meridiem ad mare rubrum ſita eſt. Hinc Chriſtus re-

ginam Sabæ, *Reginam Auſtri* dixit, Matth. XII. v. 24. Sed Magi, qui munera Chriſto obtulerunt, ab oriente veniſſe dicuntur. Alii putant, Magos Medos fuiſſe, apud quos integer populus eſt, qui Magorum nomine venit. Sed vero ſit ſimillimum, hos Magos: Perſarum ſapientes, ſimiles Gallorum *Druidibus*, Indorum *Brachmannibus*, & Græcorum *Philoſophis* fuiſſe; Perſia enim Judæis orientalis eſt. Videntur aſtronomiæ periti fuiſſe & vaticinio Bileami, *Orietur ſtella ex Jacob*, inducti, cum nova ſtella novum regem expectaſſe. Quot Magi fuerint, in ſacris literis proditum non eſt, vulgo credunt tres fuiſſe, quod tria munera *aurum*, *thus*, *myrrham* obtulerint. Sed infirma hæc eſt ratio, perinde ac tres reginas de Saba veniſſe exiſtimes, quod aurum, aromata & gemmas regina Sabæ Salomoni obtulerit 1. Reg. X. v. 16. Plures uno fuiſſe, ex hiſtoria evangelica conſtat. Porro eosdem Magos reges faciunt; hinc adhuc *feſtum trium regum* dicimus, ſed probabile nobis non videtur, primitias illas gentium majeſtate inſignes fuiſſe, ut hodie reges dicimus. Interim cum in Perſia magnæ autoritatis, & urbium vel provinciarum præfecti Magi fuerint, facile crediderim, hos quoque Magos toparchas, dynaſtas vel regulos fuiſſe, quos hebræi indifferenter reges appellant. Sed ex Pſ. 77. v. 50. *reges Arabum & Sabæ honoraria afferent*, male colligitur, Magos reges fuiſſe. Nam Pſaltes dicto loco non præciſe de Magis, ſed de amplitudine eccleſiæ agit, ad quam ſucceſſu temporis reges gentium debeant converti. Denique Magis certa quoque nomina aſſignant *Melchior*, *Caſpar*, *Balthaſar*. alii hæc hebraica *Magalath. Sagalath. Sarari.* Alii hæc græca *Apellius*, *Amerius*, *Damaſcus*, ſed hæc omnia ſine fundamento ſacræ ſcripturæ ſive veteris eccleſiæ, quin & Chordomius in libro de medicina, quem Lilium dixit, de Magorum

nomi-

nominibus hæc habet. *Si quis ponat os ſuper aurem Epilepti-ci & recitet hos tres verſiculos:*

Caſpar fert Myrrham, Thus Melchior, Balthaſar aurum,
Hæc tria qui ſecum portabit nomina regum,
Solvitur a morbo, Chriſti pietate, caduco.

Fore, ut Epilepticus ſtatim ſanus & incolumis ſurgat, idque frequenter probatum. Sed credat, qui volet, ut & hoc, quod Magorum corpora hodie in germania Coloniæ ſerventur.

STELLA MAGORVM.

DE Magorum ſtella variæ ſunt interpretum ſententiæ. S. Chryſoſtomus putat angelum fuiſſe. Verum angelos, quoties in ſcriptura S. apparuerunt, locutos invenio. Sed hæc Magorum ſtella fuit muta. Scaliger exiſtimat Cometam fuiſſe. Sed Cometa eſt meteorum, a cauſis naturalibus in aëre ortum. Unde Magi non præciſe novum regis adventum divinare potuerunt, cum ſæpe aliis quoque de cauſis Cometæ appareant. Neque vero crediderim, unam e ſtellis in æthere fixis fuiſſe. Nam ex ſtella in firmamento non poteſt duci aliquo certa linea, quæ certam aliquam domum indicet. Sed nec Planeta fuiſſe videtur, quia Planetæ ſub Zodiaco ſe continent. Hæc autem ſtella extra Zodiacum ſtetit, & diverſo a Planetis modo proceſſit. Probabile ergo fit, Magorum ſtellam fuiſſe Phantasma, φαινόμενον, divinitus in aëre productum, quod ad modum ſtellæ in oculos Magorum incurrit, iisque viam ad præſepe Domini præmonſtravit. Et hac ſtella Magi cognoſcere adventum Meſſiæ potuerunt, cum duo vaticinia quæ in Perſia ſervabantur, conjungerent. Alterum Bileami, qui *cum novo ſceptro novam ſtellam* promiſerat, (hæc enim verba literali ſenſu

ſenſu acceperunt) alterum Danielis de LXX. hebdomatibus, intra quas novus ille Rex Judæorum debeat naſci. Hæc autem ad finem jam pergebant. Plura de hac Magorum ſtella habet S. Ignatius, Epiſt. ad Eph. S. Cyprianus de ſtella & Magis, aliique Veteres quibus B. Calixti hiſtoriam conjungo.

JVDICIA JVDÆORVM.

MEmorabile eſt Salvatoris dictum: *Qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit Judicii: Qui dixerit Raccha, reus erit Concilii, qui dixerit fatue, reus erit ignis Gehennæ.* Quo loco tria ex antiquitate reſolvenda veniunt 1. eſt vox *Raccha*, quam alii derivant ab Ebr. *Rach* vel *Raach* quod hoc dicterio uterentur, quoties alter alteri malum precaretur. Alii derivant a רק ſputum & putant germanice ita reddendum, Pfuy dich. Alii deducunt a verbo ריק, vel vanitas, vel vacuitas & exiſtimant hoc ſcommate fratri levitatem, vel potius vacuitatem, vel mentis ſtoliditatem objici. Et ut Salvatorem a ταυτολογία abſolvant, dum fatui nomen a *Raccha* diſtinguit, dicunt, more hebraico per fatuum a Chriſto Atheum intelligi, quia *fatui in corde dicunt: non eſt Deus.* His fere accedit Tremellius, qui docet, apud Syros vocari *Raccha* hominem fatuum, judicio, mente, cerebro vacuum, & idem eſſe, quod apud Græcos χαῦνος. Verum S. Auguſtinus, cui nos accedimus, dicit, *Raccha* interjectionis inſtar eſſe, quæ nihil præciſe ſignificet, quam animum ira commotum. Hinc & S. Baſilius ſuo adhuc ævo vocem *Raccha* ſcribit fuiſſe uſitatam, vel ut leve convitium, quod adverſus familiares ſit adhibitum. Alterum eſt de Judiciis Hebræorum, quæ tria erant. *Minimum*, in quo tres viri judices ſedebant, qui de cauſis pecuniariis, aliisque minoris momenti negotiis & controverſiis cognoſcebant, alias *triumvirale* dictum.

Secun-

Secundum erat *Synedrium parvum*, in quo 23. judices ſedebant, qui criminalia cauſasque capitales tractabant. Tertium erat *Synedrium magnum*, quod præter Præſidem LXX ſenioribus in Iſrael conſtabat, inſtitutum a Moſe Num. XI, 16. In magno illo Synedrio de ſumma totius reipublicæ, de integra tribu, de bello & pace, de ſummo ſacerdote, de Pſeudo-prophetis, aliæque cauſæ theologicæ tractabantur. Ad hæc Judæorum judicia, dicto loco reſpexit Salvator; ſed alio ſenſu, quam vulgo putatur. Vulgo enim putant, a Chriſto tria peccatorum genera, *Cordis, Oris & Operis*, ſuis tribus judiciis ſubjici, ita, ut peccata cordis, quale eſt ira, judicio minimo, peccata Oris Synedrio parvo, peccata Operis Synedrio magno ſubjiciantur. Sed hic vulgi error eſt. Nam ex ſcopo Chriſti patet, quod hoc loco nulla judicii minimi fiat mentio. Scopus Chriſti eſt, contradicere Phariſæis, qui docebant: *quisquis occiderit fratrem, reus erit judicii.* Ubi ſic per judicium hoc non intelligitur *Minimum*, in quo tres ſolum viri judicabant, nam in illo judicio cauſæ capitales, qualis eſt homicidium, nunquam fuere diſcuſſæ. Exiſtimo igitur, hunc verborum Domini ſenſum eſſe: Vos Phariſæi, quando dicitis, homicidam judicii, h.e. parvi ſynedrii reum; ſed in Dei judicio etiam ille, qui apud animum ſuum fratri temere iraſcitur, eodem eſt loco, quo vos homicidam putatis. Et vel ira hujusmodi capitalis cenſetur, propter quam aliquis obnoxius ſynedrio parvo redditur. *Si quis* porro non iraſcitur tantum, ſed vel leve convitium, quale eſt *Raccha, fratri dixerit, in Dei foro tantum hoc crimen eſt*, ut quo inter vos aliquis magno ſynedrio ſit obnoxius. *Si quis* porro *injurioſum convitium erga fratrem evomat, hic in Dei ſacro citra omnem cauſæ in judicio diſcuſſionem in æternas pœnas incidit, eſtque filius Gehennæ.* Tertium hoc loco ex antiquitatibus reſol-

S ven-

vendum de Gehenna ignis; ſed de valle *Gehinnon* nos priori libello ex 2. Reg. 23. jam ſupra egimus.

SYNEDRIA.

Matth. X, 17.

TRiſte eſt prognoſticon, cum Salvator ad diſcipulos ait: *Tradent vos in ſynedria, & in ſynagogis* vos flagellabunt. Miretur aliquis, cur Salvator hoc loco ſynedria in plurali appellet, cum in Palæſt. non fuerit niſi unum concilium magnum, quod abſolute ſynedrium vocabatur, idque Hieroſolymis, uno præſide & LXX. aſſeſſoribus conſtabat. Natales hoc ipſum debuit Moſi, & poſt Moſen ſemper in eo fuit præſes ſapientiſſimus in Iſrael, qui propterea *caput ſcholæ, curiæ, vel academiæ, item princeps domus judicii vocabatur*, ejusque proximus collega erat quaſi coadjutor præſidis, quem propterea *patrem conſiſtorii* vocabant. Sed tale ſynedrium non erat niſi unum, unde ergo Chriſtus dixit, *diſcipulos in ſynedria*, (quaſi plura eſſent,) *traditum iri*? Syrus interpres exiſtimat, enallagen numeri, & pluralem pro ſingulari poſitum eſſe, unde in ſingulari reddidit: *Tradent vos in domum judicii.* Alii putant, ſynedrii nomine, h. l. ſynedria parva intelligi, in quorum ſingulis 23. Judices ſedebant, & hæc per Palæſtinam erant multa. Nam ſi quæ urbs centum & viginti patresfamilias haberet, ſynedrii parvi erat capax. Verum obſtat, quod in his ſynedriis criminalia tantum, non cauſæ ſacerdotales, vel eccleſiaſticæ, de quibus diſcipuli accuſabantur, diſcuſſæ. Alii per ſynedria putant concilia gentium intelligi, ſed pugnat, quod Salvator ſtatim addit de ſynagogis, in quibus ſententia ſynedrii debeat executioni mandari. Atque ſynagogæ non fuerunt, niſi inter Judæos. Nos, ut dubium ſolvamus

vamus, ex Joſeph. lib. 1. de bello Judaico notandum ducimus, quod præſes Syriæ, Gabinius, ſub rege Alexandro, filio Ariſtobuli, Judæam ſub novam formam redegerit. Inter alia ſcribit Joſephus, Gabinium in Palæſtina quinque magna concilia, vel ſynedria, ordinaſſe, quorum *unum* Hieroſolymis voluit continuari. *Secundum* Gadaris. *Tertium* Amathunte. *Quartum* Hierichunte. *Quintum* in Galilæa. Cum igitur tempore Chriſti non amplius unum ſynedrium, ſed quinque concilia magna eſſent, jam ratio conſtat, cur Salvator ſynedria appellet. Nam in his quinque conciliis Apoſtoli accuſabantur, imo damnabantur, poſtea in ſynagogis juxta ſententiam, in ſynedriis latam, flagellabantur, ut patet Actor. V, 40.

CORBAN.

Matth. XV, 5. Marc. VII, 11.

CHriſtus volens reprehendere Phariſæos, quod Dei præcepta irritarent, & ſua πατροπαράδοτα confirmarent, inter alia illis hæc objicit: *Si dixerit quis homo apud vos, vel patri vel matri, Corban, donum, quod ex me eſt, tibi profuerit.* Hujus vocis variæ, præſertim tres, ſunt expoſitiones I. Eſt S. Hieronymi & Theophylacti, qui ſic explicant: *Mi pater, equidem lubentiſſime juvarem, ſed omnia, quæ habeo, ſunt Corban, vel Deo conſecrata. Cum ergo omnia mea bona ad pios uſus legaverim, & templo donaverim, in tua egeſtate tibi ſuccurrere non poſſum. Interim omne id, quod templo dedi, perinde ac ſi tibi donaſſem; nam & tibi meritorium erit.* Eo ſenſu, quo hodie pontificii docent, ſi quis paterfamilias omnia bona monaſterio leget, hoc toti familiæ coram Deo profuturum. Ejusdem ſententiæ eſt B. Lutherus, qui Marc. VII. ad hunc locum ſcribit: *Corban* heiſt

ein Opffer / und iſt kürtzlich ſo viel geſagt: Lieber Vater / ich gebe es dir gerne / aber es iſt Corban, ich lege es beſſer an / wann ichs GOtt gebe / denn das hilfft dir ſowohl / als mir. Sed huic ſententiæ ſubſcribere non poſſum, ideo, quia in antiquitatibus Ebræorum hæc lex fixa eſt: *Cogitur filius alere parentem.* Hæc eſt regula juris Judaici; & itirum: Deus honorandus eſt, ſi habeas bona; ſed parentes ſunt honorandi, ſive habeas, nec ne; nam ſi nihil habes, propter alendos parentes mendicare debes. Unde conſtat, liberos ſalva hac lege a nutritione parentum ſe excuſare non potuiſſe per hoc, quod bona ipſorum eſſent *Corban*, vel Deo devota. II. Expoſitio vocis *Corban* eſt illorum, qui exiſtimant, hac voce formulam jurandi contineri, ut ſit hic ſenſus: per *Corban* vel ego vanus ſim, vel diſpeream, ſi qua in re juvari a me poſſis. Sunt etiam tales ellipſes apud Ebræos crebræ, v. g. ſi dicitur: *Si Davidi mentiar! ſi in requiem meam intrabo;* ubi juramentum ſemper intelligitur, ſed tum dici debuiſſet ἐν κορβᾶν vel per *Corban*, non abſoluto *Corban.* Audiendus h. l. eſt Maſius, celebri comment. in Joſuam c. VI. v. 19. *Res*, inquit, *Deo Sacræ*, *Græcis* ἀναθέματα vel ἀνακείμενα, Ebræis *Corban* & eliſo ר interdum dicuntur, a radice קרב offerre, cujusque apud doctores jurandi vel potius devovendi formula, ut dicant *Corban*, vel Anathema, vel, res devota eſto, ſi quid in mea manu ſit, quo tibi prodeſſe poſſim: quo ſc. voto, ſive juramento, cum quis erga alterum uteretur, Rabbini nefas ducunt, alterum, licet proxime cognatum, ullo officio juvare, ne quod hac execratione Deo devoveatur, humanis uſibus ſubſerviat. Atque hæc eſt illa ipſa traditio, quam ſub voce *Corban* Chriſtus citat & damnat, a noſtris minus commode hactenus explicata. Hæc Maſius. III. Vocis *Corban*, cui nos accedimus, expoſitio eſt illorum, qui hunc verborum ſenſum faciunt

ciunt, quaſi diceret filius: *Mi pater, equidem vellem te juvare, ſed ego ipſe ſum Corban, vel, devovi me ſacerdotum miniſterio, ideoque me ſacerdotibus adeſſe oportet, tibi prodeſſe vix poſſum.* Interim quod ad me, vel, quantum fieri licuerit, ſi quid temporis miniſterio ſacerdotum detrahere potero, adero tibi, tuoque petito deferam. Quod ut recte intelligas, ex Joſepho notes hæc verba: *Corban ſe ipſos nominabant homines templo & ſacris devoti. Hi a miniſterio ſacro non dimittebantur, niſi ſacerdotibus pecuniam numerarent; Mulier 30. ſiclos, vir 50. Si quis tantum pecuniæ non haberet, in arbitrio ſacerdotum erat, an relinquere vellent hominem, nec ne.* Joſeph. lib. 4. Antiq. c. 4. Itaque hic demum eſt ſenſus verborum domini: Reprehendit Chriſtus (1.) liberos, qui hanc excuſatiunculam, ſe eſſe ſacris devotos, prætexere ſolebant, ne parentibus obſequi tenerentur, cum tamen liberi data pecunia, a miniſterio templi ſe redimere potuiſſent. Reprehendit (2.) ſacerdotes, qui liberos, præſertim egenos, in miniſterio ſuo detinebant, quos tamen gratis in pecuniæ defectu, ad alendos parentes, dimittere debuiſſent.

BEELZEBVB.

Luc. XI, 15.

VOx compoſita eſt Beelzebub, a *Baal*, quod dominum ſignificat, & *Sebub* quod denotat Muſcam. Quod ad originem Baal attinet, ſciendum eſt, primæ Monarchiæ fundatorem, Ninum, conditorem urbis Ninivæ, parenti ſuo defuncto, Belo, honorem poſt mortem habiturum, ingentem ſtatuam erexiſſe, eandemque ſubditis ſuis adorandam propoſuiſſe, atque hæc univerſæ idololatriæ primordia vulgo cenſentur. Chaldæi poſtea, cum hujus idoli

cultum reciperent, vocarunt *Bel*, de cujus everſione Danielis fragmenta legantur. Idem idolum Palæſtini vocarunt *Baal*, quod poſtea in aliorum deorum commune nomen tranſiit. Hinc Judæi multis *Baalim*, hoc eſt, Diis vel idolis, ſerviſſe dicuntur. Dum vero unum ex his idolis ſit *Beelzebub* dictum, a muſca, hac de re duæ inprimis ſunt ſententiæ. Altera eſt Scaligeri, qui ſub finem præclari operis de emendatione temporum, de hoc dæmonarcha ſic ſcribit: *Hebræi in genere deos Baalim vocarunt, ſed ut agnoſci poſſet deorum diſcrimen, ſingulos ab aliquo attributo cognominabant. Ita v. g. qui Græcis erat Jupiter Olympius, hic Ebræis erat Baal Schamaim, h. e. Dominus cœli, vocabatur. Verum per σκῶμμα Ebræi Beelzebub, h. e. deum muſcarum,* einen Fliegen-Gott / *dixerunt. Hic enim mos eſt Ebræis, ut deos gentium non honorifico, ſed infami aliquo nomine denotent. Ita pro Bethel, quod eſt dei domus, ex odio in Samaritanos dicebant Bethaven, vel domum vanitatis.* Idem Scaliger in Elencho Trihæreſium contra Serrarium Jeſuitam, hæc addit: *Crediderim, Acaroniticum Idolum* 2. Reg. I. 2. *fuiſſe dictum Baal Zebachim, h. e. deum victimarum, ſed ſacram ſcripturam per contemptum vocem Zebachim in Zebub transmutaſſe, & Beelzebub ideo muſcarum deum dictum, quod, cum Hieroſolymis in templo nulla muſca victimas liguriret, dii tamen gentium ne a muſcis quidem ſuas victimas defendere potuerint*, hæc Scaligeri. Verum altera eſt ſententia Johannis Seldeni, qui ſyntagmate de diis Syris cap. 5. exiſtimat, illos ipſos, qui hoc idolum coluerunt, non per contemptum, ſed honoris ergo, Beelzebub vocaſſe; verba Seldeni ſunt hæc: *Cum rex Iſrael Ahaſias ægrotaret, de valetudine ſua deum Acaronitarum Beelzebub conſuluit, ut legitur* 2. Reg. I. 2. *Hinc Joſephus ad hoc Ahaſiæ factum refert, Acaronitas inter deos habuiſſe muſcas. Alii putant, Be-*

elzebub dici a multitudine muſcarum, quæ victimis deorum inhæſerint, cum veri dei victimas muſca nunquam infeſtarit. Hinc Rabbini dicunt, non conſpecta eſt muſca in domo mactationis. Sed mihi perſuaſiſſimum, quod ipſi Acaronitæ Deum, quem coluerunt, Beelzebub dixerint. Nam ipſe Ahaſias rex, cum conſuleret hoc idolum, Beelzebub vocavit, ſed nemo Deum, quem conſultat, inhoneſto nomine appellat, quin & Arcades Deum adoraſſe dicuntur Myaton, & Elæi Jovem ἀπόμυον, *h. e. depulſorem muſcarum, teſte Pauſania in Arcadicis. Sicut ergo ab Erythræis deus aliquis fuit dictus* ἰοκτόνος, *qui vermiculos, vitibus infeſtos, tolleret, & Apollo fuit dictus* μυοκτόνος, *quod mures abigeret, teſte Euſtathio* in librum 1. Iliad. *ita etiam Beelzebub fuit dictus deus, qui muſcas a victimis depelleret. Huic rei fidem facit, quod Pauſanias ſcribit in Arcadia: antequam victimæ mactarentur, heroi cuidam* Μυάγρῳ, *h. e. muſcarum abactori ſacra facta;* & quod Ælianus lib. 2. *refert, in Apollinis templo annua ſacra muſcis facta.* Hæc Seldenus. Ab hoc idolo, Beelzebub, Philaſtrius Hæreticos derivat, quos Muſciculos vel Muſcacaronitas appellant, qui muſcarum civitatem Acaron colebant. Poſtea in Africam hoc nomen & numen videtur traductum. Refert enim Plinius naturalis Hiſt. lib. 30. quod Cyrenæi deum Achorem adoraverint, quoties muſcarum copia peſtilentiam attulerit, creditumque fuiſſe, muſcas ſtatim interire, ſi huic Deo litatum eſſet. In hoc deaſtro, Achore, veſtigium Acaronis reperiri, & quæ dicto loco Plinius de Achore affirmat, eadem de Acaronitico Beelzebub dici poſſe videntur. De cætero in ſacro codice græcæ verſiones omnes non Beelzebub legunt, ſed Βεελζεβοὺλ, *deum ſtercoreum.* Hinc etiam Prudentius Hymno 5. περὶ στεφάνου.

> *Beelzebulis callida*
> *Commenta Chriſtus deſtruit.*

Alii

Alii vero, inter quos Luth. putant, mendum aliquod in textu græco hic eſſe; interim communior eſt ſententia, Beelzebub in contumeliam Idoli ſic dictum. Cur denique princeps Dæmonum vocetur Beelzebub, equidem me cum doctiſſimis viris fateor neſcire.

TIBIÆ FVNEBRES.

LEgimus Matth. IX, v. 23. *quod Salvator ex ædibus Jairi tibicines ejecerit, qui ad funus defunctæ puellæ cecinerint.* Ubi haud immerito quæritur, quid in domo luctus tibicines fecerint? præſertim cum Judæi nulla Dei lege tibicines ad funera vocare ſint juſſi. Alii rationem petunt ab ætate puellæ, & exiſtimant, quod hic honor in ſpecie virginibus defunctis ſit exhibitus. Sed nos obſervavimus, hunc morem canendi tibiis in funeribus Judæorum omnium indifferenter fuiſſe adhibitum. Hinc natum eſt proverbium, quo ipſe Chriſtus utitur: *Cantavimus vobis in Tibiis, vos non ſaltaſtis, lamentati ſumus,* (ſc. iisdem tibiis) *vos non ploraſtis.* Quin & Joſeph. l. 3. B. J. c. 17. ſcribit: Capta Joppe famam Hieroſolymis ſparſam, Joſephum occiſum, quo audito Hieroſolymis tibicines fuerint conducti, qui funus ejus intimarent. Itaque Judæi promiſcue ad funera tibias adhibuerunt. Sed cum in Vet. Teſt. nihil ea de re Judæis ſit præceptum, vel promiſſum, vero ſimile ſit, Judæos hunc morem canendi tibiis ad funera, ab Ethnicis accepiſſe, apud quos ſimilis conſuetudo obtinuit. Hinc Homerus, allato Hectoris cadavere, ſcribit, cantores adfuiſſe ἄρχοντας θρήνειν. Hi cantores in ſacris dicto loco αὐληταὶ dicuntur, quia apud veteres αὐλὸς erat organon θρηνητικὸν. De cætero duo notentur; alterum, quod Ethnici Græci ταῖς αὐλαῖς, Latini tibiis in luctu, ſed lyra in rebus lætis fuerint

rint uſi. Notetur ſecundo, quod veteres ad majora funera tubas, ſed ad minora tibias uſurparint, perinde, ut hodie in funere honoratiori campana major pulſatur, hinc Propertius.

Tibia funeſta, triſtior illa tuba.

Et Perſius Satyr. 4. refert, in funere cujusdam Patricii tibicinem auditum non tibiæ ſonitum. Alii tamen exiſtimant, in magnis funeribus, & tubas & tibias ſimul auditas; Sed ſi neutrum in funere adhibitum eſſet, ignominioſum erat. Sic Cic. pro Milone ſcribit: *Clodium ſine cantu, ſine tibia, h. e.* ohne Klang und Geſang/ ut germani dicunt, *fuiſſe ſepultum.* Præter hunc tibiarum morem gentiles varias ſuperſtitiones circa defnnctos habuerunt, præſertim in conteſtando ſuo luctu. Alii ſemetipſos acubus vulnerarunt, vel cultellis inciderunt, poſtea atramento vulnuſcula obtegebant. Tale quid de ſacerdotibus *Cybeles* Lucianus, & de ſacerdotibus *Baalim* ſacer codex affirmat, 1. Reg. XV. Alii in luctu capillos radebant, & defunctis offerebant; alii barbam evellebant, alii ipſa ſupercilia abſcindebant, & defunctis offerebant, quæ ne Judæi imitarentur, Deus ſevere prohibuit Deut. XIV. v. 1. Interpr. B. Luth. **Ihr ſeyd GOttes Kinder/ darüm ſollt ihr euch kein Mahl machen/ noch kahl ſcheren über den Augen/ wegen eines Todten.** Eo tamen non obſtante, Judæi ſacris funeribus ritus Ethnicos intulerunt. Hodie, ſi quis Judæus moritur monetur. (1) Vt ſe totum divinæ miſericordiæ ſubmittat. (2) Quæritur an credat futurum Meſſiam. (3) Confiteri jubetur; qua confeſſione hæc addit: *Sit mors mea omnium meorum peccatorum expiatio.* Poſt illa repudiat uxorem, h. e. dat illi facultatem, ut ſe defuncto alteri nubat. Poſt mortem Judæi aqua omnis in domo ejus reperta effunditur, & cognati ejus quinque proximi veſtes lacerant, nec intra domum ejus edunt, nudiſque

pedibus funus ejus deducunt. Sed veri Chriſtiani ab illis gentilium & his Judæorum vanitatibus alieni ſunt. Hinc eleganter Tertullianus, lib. de corona militum, *mortuus*, inquit, *apud nos æneatoris tuba non eſt inquietandus, quia Archangeli tuba excitari expectat.* Denique apud Ethnicos imprimis quatuor ſigna, foribus defuncti olim appoſita, veniunt notanda, quorum I. erat *vas aquæ luſtralis*, quæ ex domo non funeſta erat allata, hac omnes, qui exſequias ibant, ſe conſpergere ſolebant, ut purgarentur, teſte Julio Polluce lib. IIX. 7. Alterum funeſtæ domus indicium erat capillus, *a defuncti capite reſectus*, & foribus appenſus, qui indicabat, in domo illa ſtragem a morte editam, teſte Euripide in Alceſtide v. 99. Tertium erat *cupreſſus*, itidem ante fores affixa, de qua Serv. in quartum Æneid. *Romani*, inquit, *cupreſſum, quæ exciſa non renaſcitur in veſtibulo mortui ponebant, ne quis rem ſacram facturus, hanc domum imprudens intraret.* Quartum denique ſignum erat, *cereus*, qui in nonnullis locis ad pheretrum, vel pedes defuncti accenſus locabatur, qui mos poſtea in Eccleſiam tranſiit. Hinc ex S. Hieronymo aliiſque priſcis patribus conſtat, defunctos Chriſtianos accenſis lampadibus & cereis ad tumulum delatos, qui mos adhuc h. l. perſeverat. S. Chryſoſtomus exiſtimat, cereis indicari, quod Chriſtiani fuerint Athletæ, ſed hac de re pluribus videatur Kirchmannus erudito libello de funeribus veterum.

HISTORIA CRVCIFIXIONIS.

CRucifixio erat crudele & ſupra ignem ſupplicium. Quod ad modum crucifigendi attinet, hic duplex erat: *Vulgaris*

garis & *rarus*. Circa *vulgarem* antecedentia, concomitantia & conſequentia veniunt notanda. *Antecedentia* erant duo, *flagellatio* & *deductio*. *Flagellatio* erat ſolennis, & raro in crucem dati ſunt, niſi prius flagellati. Ante flagellationem præco clamabat: *verbera, & poſtea arbori infelici ſuſpendito*. Vid. Joſeph. lib. 5. Excid. Jud. c. 32. interdum ad hanc rem virgæ erant uſitatæ, ſed communiter lora ſervis debita, adeo aſpera, ut Vlpianus ſcribat: *ſub his flagris multos crucis candidatos obiiſſe*. Solebant enim milites vel carnifices, hæc flagra talis ac oſſiculis exaſperare. Hinc *flagra talaria*, *taxillata*, *teſſellata*, *vel catenata* vocabantur. Atque hujusmodi flagris ſalvator ipſe cæſus, teſte Nonno, qui horribili habena Chriſti corpus rubefactum refert. Hinc patet errare pictores, qui plerumque virgis cæſum pingunt. Hæc crucifigendi flagellatio interdum domi, ſæpius in prætorio, exemplo Chriſti, vel in publica per viam deductione fieri ſolebat. Hinc Plautus de patibuli candidato: *Abducite hunc, & ad columnam fortiter adſtringite*. Simili modo Chriſtum ad columnam alligatum, evangelia quidem non exprimunt, ſed priſci Doctores tradunt. Hanc columnam Hieronymus ſuo adhuc ævo ſtetiſſe, refert epiſtola ad Euſtach. imo fulcra uſum in templo habuiſſe, Prudentius hoc docet verſu:

Præſtat adhuc templumque gerit, veneranda columna.

Alterum, quod crucifixionem anteceſſit fuit, *deductio cum ingenti moleſtia* fieri ſolita. Nam maleficus ipſe crucem, vel ſaltem crucis partem, humeris ſuis ferre cogebatur, teſte Artemidoro lib. 2. c. 62. Sic & Chriſtus lignum crucis tranſverſum portavit ipſe, donec a Simone Cyrenæo ſublevaretur Joh. XIX. Huc referunt veteres typum Iſaaci, quem cum pater Abraham immolare voluit, ſtruem lignorum ipſe portavit. Quin & huc referunt vaticinium

Eſ. IX. *fore, ut imperium Meſſiæ in humeris ejus recumbat.* In eadem deductione miſeri varie vexabantur, propellebantur, dejiciebantur, ſtimulis agebantur. Hinc eſt illud Plauti: *Si huc venerit ſenex, inter te per viam ſtimulis forabit.* Atque hunc ſtimulandi morem neſcio an non pictores reſpiciant, cum ad primam Chriſti tunicam aſſerculum, acutis clavis conſitum, pingunt. Verum veterum ſtimulatio longe aliis ſtimulis fuit facta. Quod ad *concomitantia* crucifixionis attinet, horum primum erat *nudatio.* Simul enim cum ad crucem venerant, hominem exuebant, quæ denudatio in pleriſque veterum ſuppliciis fuit recepta, ut, qui nudi in mundum venerant, etiam nudi e vita educerentur. Hinc eſt locus ille Artemidori. *Crucifigi bonum eſt pauperi, quia ſublimis crucifigitur, ſed noxium diviti, quia nudus crucifigitur.* Similem in modum Chriſtus ſub cruce fuit nudatus. Nudi porro in crucem aliquando jacentem, & humi poſitum, figebantur. Hinc de S. Pionio Martyre legimus, quod cum crucifigi debuit, ultro ſe veſtibus ſpoliaverit, in cœlum ſuſpexerit, gratias Deo egerit, & ſe ipſum ſuper crucem extenderit, ut clavis configeretur. Sed plerumque cruci jam erectæ, maleficos affigebant, hinc natæ illæ formulæ: *Aſcendere in crucem, ſalire in crucem, excurrere in crucem.* Poſt hæc, effixio in cruce fuit duplex, alia funibus, adſtrictio vocabatur, hoc modo Auſonius cupidinem ſuam pingit.

Devinctum poſt terga manus ſubſtrinctaque plantis
Vincula mœrentem nullo inodoramine pœnæ
Affigunt.

Sæpius tamen clavis figebantur, teſte Artemidoro l. 2. cap. 158. Atque hoc ſupplicium in ſpecie *clavifixio* vocabatur. Atque hoc ipſo modo Chriſtus clavis fixus eſt, ut illud Davidicum impleret: *Foderunt manus meas pedesque meos.* Quin & Euſebius ab Helena clavos crucis domini-

minicæ inventos eſſe ſcribit. Bini quidem latrones cum Chriſto crucifixi, vulgo cum veſtibus pinguntur, ſed error eſt. Hi tamen pariter, atque Chriſtus clavis fixi. Tertium inter concomitantia eſt *titulus crucis vel inſcriptio.* Solebant veteres titulum, qui cauſam mortis continebat, interdum malefico præferre. Hinc de Attalo, Martyre, ſcribitur, quod cum ad ſupplicium duceretur, tabella illum præceſſerit, cum hoc titulo: *Attalus Chriſtianus.* Aliquando autem titulus iſte ad crucem poni ſolebat, quod Suetonius in Domitiano affirmat, idemque in Chriſto obſervavit, ipſi nec raro nullus fuit titulus, ſed ſuffecit cum præco maleficum præiret, & viva voee populo facinus nunciaret. *Conſequentia crucifixionis* erant tria. *Mors, corruptio, cuſtodia.* Moriebantur autem in cruce ob varias cauſas. Alii ex ſtillicidio ſanguinis, propter pedes manuſque perforatas, vel ob acria, quæ ſuſtinuerant, flagella, alii fame peribant. Nam diu in cruce vivere poterant. Sanctus Andreas biduo de cruce fuit concionatus. Interdum in nonum uſque diem vixerunt, donec inedia illos conficeret. Nonnulli in ipſa cruce petulantes ſpectatores infra poſitos conſpuerunt. Nonnulli de cruce reſumti, in vivis conſervati, alii dum viverent ab avibus ſunt diſcerpti, cum abigere illas non poſſent. Hinc Catullus de crucifixo.

Effoſſos oculos vorat atro guttere corvus.
Inteſtina canes, cætera membra lupi.

Interdum enim crux ita humilis erat, ut a beſtiis contingi poſſent, ſed nec raro ad maturandam mortem, vel ad explorandum in cruce, lanceis ſunt transfixi. Hinc in Martyrologio Romano Fabianus Judex jubet duos Martyres, qui per diem & noctem dependerant, lanceis per latera verberari, quod & ſervatori noſtro contigit. *Crurifragium* quod attinet, ſunt, qui crucifixis omnibus crura fracta autumant, cum

latronibus cum Chriſto crucifixis, tale quid contigerit. Fuit quidem olim crurifragium commune ſupplicium ſervorum, ſed in cruce non uſitatum, niſi cum Judæis. Ratio erat, quod Deus Deut. XXI. juſſiſſet, *ſuſpenſos ante ſolis occaſum de crucendos depone*, ſed deponere non licebat, niſi mortuos. Vt igitur mors accelereraretur, Judæi popularium ſuorum crura frangebant, ita quidem, ut tibias crucifixi ſuper incudem ponerent, ac poſtea malleo validiſque ictibus crus frangerent. Gentiles autem maleficos in cruce relinquebant, donec tabo diffluerent. Hinc Tertullianus lib. de anima refert, Polycratis filiam ſomniaſſe, patrem ſuum a ſole unctum & a Jove lotum, vel fore, ut pater a ſole & pluvia conſumatur. Raro contigit inter Ethnicos, ut quis de cruce deponeretur, niſi forte natalis cæſaris, aut dies aliquis feſtus intercederet. Imo ne deponi poſſent, ſub cruce cuſtodia militum ſtetit, teſte Plutarcho, in crucifixo Cleomene. Talis cuſtodia ſub Domini quoque cruce ſtetit, quam poſtea Pilatus ad cuſtodiendum domini ſepulchrum ablegavit, Matth. XXVII. Fuit hactenus vulgaris crucifixio, qua etiam Chriſtus ſublatus. Rara autem fuit *furca*. *Furca* apud veteres erat multiplex, interdum enim ſervus ſub furca non ſpectaculi ergo, ſed cum verberibus duci ſolebat, adeo, ut mors plerumque conſequeretur. Nec raro in furca, quæ erat inſtar jugi boum, priſci maleficos laqueo ſtrangulabant. Quod ad modum crucifigendi attinet, extraordinarius fuit, cum aliquando homines inverſos, capite deorſum, pedibus ſurſum, ſuſpenderent. Quo genere mortis ipſe Apoſtolus Petrus ſublatus, fuitque Martyribus frequens hoc ſupplicium, teſte Euſebio lib. 8. cap. 8. Interdum obliquos ſuper crucem poſuerunt, teſte Plutarcho in Artaxerxe. Sæpe inter duos palos manibus pedibuſque expanſis maleficos alligabant. Inter-

terdum inter duas arbores ſuſpendebant, poſtea reductis arboribus medios ſcindebant, quale ſupplicium de S. Corana ſumtum. *Ratione finis*, alii in crucem agebantur ideo, ut per ipſam crucem morerentur, quo fine crucifixus Salvator. Alii ideo, ut in cruce aliis ſuppliciis tollerentur. *Sæpe* enim crucifixi flammis & fumo necabantur. Imo primi in Eccleſia martyres ſub Nerone dicti ſunt ideo *Semiaxii*, propterea, quod in ſtipite, qui erant inſtar axis, affigerentur. Et *Sarmentilii* dicti ſunt, a ſarmentis, quibus in ſtipite iſto cremabantur. Alii ideo in crucem dati, ut a beſtiis lacerarentur, quæ res in ſpectaculis crebra. Hinc eſt illud Martialis ſpectaculorum libro Epigr. 7.

Nuda Caledonio ſic pectora præbuit urſo;
Non falſa pendens in cruce laureolus

Interdum mortuos quoque crucifixerunt. Ita enim Julius Cæſar pyratas a quibus erat captus, poſtea ſui juris factos decollari fecit, poſtea crucifigi, teſte Suet. c. 74. Hos a morte ſuffixos Ægyptii excoriare ſolebant, teſte Johanne Leone in itinerario ſuo. Denique non homines tantum, ut cadavera, ſed etiam imagines maleficorum in cruce ſuſpendere ſolebant, autore Pollione, in 30. Tyrannis. Sed plura de his apud Juſtum Lipſium, eruditis tribus libellis de cruce, videantur; Quibus omnino addi meretur B. Calixti Appendix de vera forma crucis Dominicæ, ab hodierna, qualis in templo vulgo conſpicitur, multum diverſa.

ACCVBITVS AD MENSAM.

Luc. XXIII. v. 29.

AMplitudinem gentium commendaturus ſalvator, *multi inquit*, *ab oriente & occidente venient, & cum Abrahamo, Iſaac & Jacob accumbent*, quin & *in ultima cœna Johan-*

nes

nes ad pectus JEſu accubuiſſe dicitur, quod cum Pictores non intelligant, Deum Apoſtolis menſa aſſidentem, & Johannem amplexantem, vulgo pingunt. Quin & porro ad veterum accumbendi morem Dominus reſpexiſſe videtur, cum *Lazarum in ſinum, vel ad pectus Abrahæ, delatum eſſe* refert. Quæ ut recte intelligantur, ſciendum eſt, veteres ad menſas olim non ſediſſe, ut hodie ſolemus, ſed ad menſas in lectis, quos triclinares vocabant, recubuiſſe, & jacentes cibum ſumpſiſſe. Accumbebant autem ſupera corporis parte in cubitum ſiniſtrum declinata, parte infera in longum porrecta, ſed dorſum a pulvillis erat modice ſuffultum, in iisdemque caput jacebat. Si plures uno lecto diſcumberent, primus ad caput lecti jacebat pedeſque pone dorſum ſecundi porrectos habebat. Secundus in eodem lecto occiput ad umbelicum primi poſitum habebat, interjecto pulvillo, ſed ejus pedes poſt tergum tertii jacebant, & ſic deinceps. Is qui ad caput lecti recumbebat, vocabatur *ſummus*, qui ad pedes ſecundi, vocabatur *primus*. Inter hos *medius* erat & hujus locus erat honeſtiſſimus, huic proximus erat ſummus. Quæ omnia in Antiquitatibus Roſini copioſius videantur. Quærat hic quis unde & quando hic veterum mos accumbendi ad menſam cœperit? Exiſtimant alii, a Romanis hunc morem Judæos didiciſſe, cum ipſe Philo Judæus in libello de vita contemplativa affirmet, triclinia & lectos, adeoque totum menſæ apparatum, ab Italis ad Judæos tranſiiſſe, quin & ad Græcos, Ægyptios, alioſque orientis populos. Sed non videtur Philo dicto loco de accubitu ipſo, ſed de ejus luxu, loqui, quem Judæos a Romanis accepiſſe non diffitemur. Sed ipſius accubitus origo paulo altius, imo ab ipſa fere mundi origine, videtur petenda. Nam primos homines commeſturos aut ſtetiſſe, aut in genua accubuiſſe, aut ſediſſe, aut jacuiſſe oportuit.

Ste-

Stetiſſe autem & genibus flexis comediſſe, nemo facile dixerit. Si ſederunt, vel noſtro more ſederunt, ſed hoc rudi illo ſeculo fieri non poterat, cum nondum menſæ, ſcamna, ſedilia haberentur. Dicas humi ſediſſe, ſed omnibus illis modis, quibus ſedere aliqus humi poteſt, ſive porrectis, ſive implicitis tibiis, commodior eſt cibum ſumentibus poſitura jacentium, & cubito ſiniſtro innitentium. Hinc non dubito ipſos Protoparentes ad ſumendum cibum ſuper gramina ac fœno ſeſe reclinaſſe, poſtea pelles ex lana addiderunt, de quibus Ovid.

Qui poterat pelles addere, dives erat.

Poſt illa loco pellium inventi ſunt lecti, menſæ, ſedilia, ſcamna & tunc quoque ſedendi ratio, qualis hodie obtinet fuit adinventa, &, æque ac mos accumbendi recepta. Hinc veteres non ſemper leguntur accubuiſſe, ſed interdum ſediſſe. Sic Gen. XLIII. v. 33. *Fratres Joſephi in convivio ſediſſe dicuntur*, molliores tamen gentes accumbere in lectis maluerunt. Atque hunc morem in Dei populo, non tantum Chriſti & Apoſtolorum tempore; ſed & ſub V. T. viguiſſe ex ſacris palam eſt. Memorabile eſt dictum in Amos, ubi Propheta invehitur iu fœneratores, qui juxta altaria, ſuper veſtimentis pro pignore acceptis accumbant. Rabbi Salomo per has veſtes non male intelligit lectos triclinares, quos in templis epulaturi ſubſternere ſolebant. Latini pro accumbere, eleganter dixerunt fulcire: Ita enim Perſius:

Mihi toſta cannabe fulto
Cœna ſit in tranſtro.

Hinc Philo de Eſſenis ſcribit, quod ad menſas viles lectos habuerint, paulo eminentes ſuper cubitos, ut in iis fulcire potuerint. Obſervandum enim eſt, veteres non toto corpore accubuiſſe, ſed paululum erectos, lectiſque ſub cubito ſuffultos, qui ſitus nec eſt plane ſedentis, ſed nec plane ja-

centis, ideo quod latini dixerunt, fulcire, hoc Ebræi non minus eleganter dixerunt, *in lectis ſedere.* Locus egregius Ezech. XXIII. 42. vbi delicata quædam mulier deſcribitur, quod in magnifico lecto ſederit, & menſam ante ſe inſtructam habuerit.

ARCHITRICLINUS.

Joh. II. v. 8.

CUm Salvator nuptiis Canæ Galilææ primitias miraculorum *aqua in vinum mutata* edidiſſet, *juſſit miniſtros, ut vinum, ex aqua factum, ad Architriclinum deferrent.* Quis olim Architriclinus fuerit, ex Antiquitatibus peti oportet. *Triclinium*, unde nomen eſt *Architriclinus*, erat cœnaculum vel menſa trium capax lectorum & novem convivarum, nam in ſingulis lectis terni ad menſam accumbebant, & novenarius legitimus erat convivantium numerus. Huic Triclinio præfectus erat Architriclinus, cujus officium Jeſuita Maldonatus Eccleſ. 32. his verbis deſcribi putat: *Rectorem te conſtituerunt, cave ne extollaris.* Ad quæ verba Vatablus ſic commentatur: In conviviis orientalium mos fuit, ut vir magnæ autoritatis a convivis deligeretur, vel per ſortem conſtitueretur, qui convivio præeſſet. Hunc Græci Sympoſiarcham, latini ſummum convivii Magiſtrum, vocarunt, prout etiam Cicero in libro de ſenectute hanc convivii rationem magiſterium dixit, ſed alia mens eſt Caſaubono, qui exercitatione 13. c. 19. exiſtimat verba Siracidæ de Architriclino accipi non poſſe. Rationes ejus dicto loco videantur. Quicquid de eo ſit, certum eſt, apud Græcos, Romanos aliosque cultiores populos moris fuiſſe, ut præcipuus e convivis deligeretur, qui convivio præeſſet, a quo *leges conviviales* darentur, & *certa bibendi ratio* præſcribe-

ſcriberetur. Horum convivii præſidum munera recenſuit Athenæus lib. 10. Hic vocabatur οἰνόπτης, item ἀρχιοινόχοος vel Primicerius pincernarum, teſte Plutarcho in vita Alexandri, item ὀφθαλμὸς vel oculus convivii, quia inſpector: Prudentius Hymno contra Cathem Architriclinum regem dixit hoc verſu 28.

Cantharis infuſa lymphæ, fit Falernum nobile,
Nunciat vinum miniſter eſſe promtum ex Hydria:
Ipſe rex ſapore tincto obſtupeſcit poculis.

Rex dicitur, quod totius convivii apparatum regeret. B. Luth. reddidit der Speiſemeiſter/ quod in convivio curam penus & victualium gereret. Præter hunc in conviviis veterum alia officia dabantur. Erant enim carptores, magiri, ſectores vel diſtributores ciborum, &c. quos recenſet Juſtus Lipſius lib. 2. Saturnal. c. 2.

SVPPLICIA JVDÆORVM.

Matth. XIIX. 6.

PLerique, qui de rebus Judaicis ſcripſerunt, in eo conſentiunt, quod apud Judæos *quatuor ſuppliciorum genera* fuerint. 1. *Strangulatio* vel *ſuffocatio*, quibus reus in fimum mergebatur uſque ad genua, ejuſque collum rudi linteo obvolvebatur, quod a duobus huc & illud trahebatur, donec miſer juſtitiæ & naturæ ſatisfeciſſet. Hoc ſupplicii genere Hiob affici petit, modo calamitatum finem ſpectet. Job. VII. 15. 2. *Decollatio*, qua malefici caput trunco appoſitum, gladio vel ſecuri abſcindebatur. 3. Erat *Lapidatio*, quo ſupplicii genere Protomartyr fuit ſublatus. 4. Denique erat *vivicomburium*, ſuppliciorum omnium acerrimum. His ſuppliciis alii 5. addunt, quod καταποντισμὸν, ſubmerſionem vocant, de qua Chriſtum dicunt locutum Matth. XIIX.

 6. his

6. his verbis: *Væ homini, per quem ſcandalum venit, melius erat huic homini, ut mola aſinaria ſuper collum appenſa, in profundum maris demergeretur.* Scribit ad hunc locum Hieronymus: *Chriſtus ſecundum morem Provinciæ loquitur, quia majora crimina Judæi ita plectere ſolebant, ut ligato ſaxo hominem in profunda demergerent.* Recte addit Druſius hujus rei fidem penes Hieronymum eſſe. Nam inter ſupplicia Judæorum nunquam fit demerſionis mentio lib. 1. Præt. Eo tamen non obſtante Caſaubonus notis in N. T. ſcribere non dubitat, καταποντισμὸν apud Græcos & Ebræos in uſu fuiſſe, ſed hoc diſcrimine, Judæos ſubmergendos ad ſaxum alligaſſe; ſed Græcos in vas plumbeum eos injeciſſe. Equidem fateor, quæ de Græcis h. l. dixit, ea ex Athenæo recte probat, ſed de Judæis cum ſaxo demerſis, ne unicum quidem teſtem ex Antiquitate producit. Exiſtimo vero, Salvatorem per καταποντισμὸν non intelligere ſupplicium Judæis, ſed Ethnicis uſitatum, ut auditores ſuos eo magis terreret, & a dandis ſcandalis averteret.

SEPVLCHRA JVDÆORVM.

HIſtoria ſepulchri, in quo Chriſti corpus fuit repoſitum, variis difficultatibus implicatur, quas nemo ſolvet, niſi ex Antiquitatibus Judæorum formam ſepulchrorum cognoverit. Scribit Rabbi Samuel, Judæis olim receptum, ut non ſinguli ſeorſim a ſuis ſepelirentur; ſed ut tota familia in una ſpelunca conderetur, ita tamen, ut ſinguli defuncti in ſeparatis foraminibus ejuſdem ſpeluncæ collocarentur. In Thalmude lib. 3. part. 4. traditur, hoc jus apud Judæos obtinuiſſe, ut ſi quis monumentum ab aliquo emeret, venditor teneretur excavare cavernam in petra, & in eadem facere foramina octo, juxta alios 13. in quibus ſingu-

lis

lis corpora reponi poſſent, imo ante os ſpeluncæ faciendum fuiſſe atrium, cujus vicem in ſepulchro Chriſti hortus ſubiit Joh. XIX.

SEPVLCHRVM CHRISTI.

SEpulchrum Chriſti ſcribitur Matth. XXVII. 16. *in petra vel ſaxo inciſum fuiſſe*, cujus rei ratio ex ſitu Hieroſolymitanæ urbis petenda eſt. Nam tota Hieroſolyma, ut Strabo loquitur, erat ὑπόπετρ@, intus ſaxoſa. Exiſtimat quidem Baronius, veterem morem condendi corpora fidelium in, cryptis fornices ſuſtinentibus, a ſepulchro domini oriundum. Sed nobis hoc non fit probabile. Nam Judæorum ſepulchra ſuper ſoli ſuperficiem non exſtabant, ſed in cavernis petrarum erant, ad 7. cubitorum altitudinem excavata. Sed Chriſtianorum ſepulchra ſupra terram aggeſto cumulo eminent. Imo S. Cyrillus Hieroſolymitanus inter Chriſti & regum ſepulchra hoc diſcrimen agnoſcit, quod Pyramides in Ægypto, aliaque ſecularium Principum ſepulchra, ſupra terram fuerint exaggerata, ſepulchrum Chriſti non item. Vnde etiam Chriſtus ſepulchrum vocat *foſſam ſubterraneam*. Euſebius vocat *Antrum*, ſcribitque, Ethnicos ſuper Chriſti tumulum aggerem excitaſſe, quin & templum Veneris condidiſſe, ut ſacer ille locus promiſcua Venere pollueretur.

PROSELYTI.

Actor. II. 11.

IVdæi varie, præſertim *trifariam* dicuntur. (1) *Strictiſſime* cives Hieroſolymitani & Palæſtinæ, qui in decem Toparchias erant diviſi, in quarum medio urbs ſacra, velut

 umbi-

umbilicus in clypeo eminebat. Cum Judæi per orbem diſpergerentur, ſoli Hieroſolymitani volebant genuini Judæi videri, atque in hac hæreſi eſt ipſe ſcriptor rerum Judaicarum peritiſſimus Joſephus. (2) *Latius* dicuntur Judæi, qui ex ſemine Abrahæ erant vere nati & circumciſi, ubicunque locorum degerent, ſive Hieroſolymitani, ſive Galilæi, ſive Alexandrini, ſive Babylonici eſſent, imo omnes qui olim vocabantur & adhuc ſunt οἱ ἐκ διασπορᾶς, hoc eſt, ex diſperſione. 3. Judæi dicuntur *latiſſime*, qui non tantum in Palæſtina habitarunt, nec ex ſemine Abrahæ fuerunt oriundi, ſed omnes quotquot ex gentilibus ad Judaiſmum ſe contulerunt, & ad communionem ſacrorum Judaicorum erant quacunque ratione admiſſi. Hos vulgo vocarunt *Proſelytos*, ἀλλόφυλους, Helleniſtas, alienigenas, adventitios. Sicut enim hodie Judæum & Turcam converſum *Chriſtianum* dicimus, licet originis Chriſtianæ non ſit; ita pro Judæis habiti ſunt Ethnici ad Judaiſmum converſi. Quanquam vero hi Proſelyti cum natis Judæis æqualiora jura habebant, nihilo tamen minus in vulgus viliores habiti ſunt, non quidem de jure, ſed ex malevolentia & invidia. Imo proverbium eſt inter Judæos, quo ſe invicem jubent, *ad* 10. *usque generationem à Proſelytis cavere*. Verum hæc & ſimilia ex quadam æmulatione & invidia dicuntur. Nam de jure divino Proſelyti & Judæi ſunt æquales, quamvis in jure divino hoc fere unicum fuerit diſcrimen, quod Proſelytus in Synedrium vel Concilium magnum, cooptari non potuerit. Prima Proſelytorum mentio in ſacris fit Exod. XII. v. 19. ubi προσήλυτος, vel alienigena, & αὐτόχθων, vel indigena, diſcernuntur quidem, ſed ex æquo, & huic & illi commeſtio agni Paſchalis imponitur, qui cultus Judaismi fuit proprius. In N. T. agmen Proſelytorum duxit rex Herodes, qui ex Idumæis ad Judæos tranſierat. Hinc adhuc Rabbini regnum Hero-

Herodianorum, regnum Proſelytorum, & ipſum ad Judæos tranſitum ἀλλοφυλισμὸν vocant. Erant porro inter Judæos *duo Proſelytorum genera*. Alii *Proſelyti portæ*, alii *Proſelyti juſtitiæ*. *Proſelyti portæ* erant, qui relicta idololatria in unum Deum Iſraelis credebant ſub ſpecie venturi Meſſiæ. Hi non erant circumciſi, nec ritibus Moſaicis adſtricti, ideo autem Proſelyti portæ dicuntur, quod cum cæteri Judæi ad templum pergerent, & atrium laicorum intrarent, his intrare non licuit, ſed ante portam atrii expectare oportuit. Talem Proſelytum portæ putant nonnulli Cornelium Centurionem Act. X. fuiſſe, cum ipſe Petrus eundem Alienigenam dicto loco appellet. Sed *Proſelyti juſtitiæ* erant, qui non tantum idola relinquebant, in unum verum Deum credebant, & venturum Meſſiam ſperabant, ſed præterea circumciſi erant, quo ritu ſemetipſos univerſæ legi Moſaicæ obſervandæ obſtrinxerant. Talem fuiſſe dicunt S. Hiob. Fiebat olim Proſelytus juſtitiæ his tribus modis, (1) *Circumciſione*. (2) *Baptismo*. (3) *Oblatione* ſive *Sacrificio*. Circumciſio erat ſignum fœderis Abrahamici, in quod recipiebantur. Baptiſmus requirebatur ad munditiem, quod Judæi gentiles omnes pro immundis haberent, qui ritus eſt apprime notabilis, cum inde conſtat, baptiſmum inter Judæos receptum, antequam Chriſtus inſtitueret, eoque ritu novæ legis Proſelytos faceret. Oblatio denique vel ſacrificium requirebatur ad placandum Deum, ad quem Proſelytus ſe convertebat. Hodie cum templum ſit exciſum, oblatio nulla requiritur a Proſelyto. An adhuc Baptiſmus adhibeatur, fateor me neſcire. Scio autem, quod vulgo dicant *Proſelytum facit circumciſio*. Sed & hoc non minus notari meretur, quod ſub tempore V. T. ingens numerus Proſelytorum fuerit. Legimus enim de Salomone, quod Proſelytos numerari fecerit, & inter Judæos invenerit 150000. & 3600. quos

Salomo

Salomo in fabrica templi, partim bajulos, partim lapicidas conſtituit, 2. Paral. II. 17. Cum quanto denique ſtudio Phariſæi tempore Chriſti dederint operam, ut Proſelytum facerent, docet Salvator Matth. XXIII. v. 15.

REMPHAN.

Act. VII. 41.

PRrotomartyr S. Stephanus in ſua invectiva, quæ Judæis varia ſuorum majorum crimina objicit, inter alia ex Amos V. 26. hoc dictum allegat: *Bajulaſtis tabernacula Moloch, & Sidus Dei veſtri Remphan.* Quid monſtri Remphan? Vbi terrarum hic Deus cultus? Quis ſcriptor unquam hujus idoli meminit? *Alii* exiſtimant hoc nomine eandem idololatriam, quam Jerem. XLIV. 17. tangit, reprehendi, ubi Propheta in mulierculas invehitur, quæ reginam cœli *Melechet*, placentulis oblatis colebant, quippe quæ cum idolo Moloch ejuſdem ſit originis. Alii, quod in Propheta Amos redditur *Sichuth* exponunt tutelam, quod hic Deus cultores ſuos ſecuros faciat. Ejuſdem ſententiæ eſt B. Lutherus, qui ad verba Amos ſic ſcribit: Es lautet aber gleichwohl / als ſey es ein Gottesdienſt geweſen / den ſie Sichut, das iſt Hut / Schutz / Schirm genennet &c. vid. ibid. Circa idolum *Remphan*, uſque huc viris doctis conjectura Druſii placuit, qui putavit & Chriſtum, cujus Amos meminit, facile fieri potuiſſe *Remphan*, cum apud Ebræos כ & ר ſint literæ ἐμμετάβολοι. Equidem exiſtimo nominibus illis omnibus, *Moloch*, *Melechet*, *Chium*, *Suchot*, *Remphan*, unum idemque idolum denotari. Nam, qui apud Perſas & Turcas *Calipham* dicitur, hic apud Ægyptios vocatur *Remphan*, vel *Saturnus*, quod ex variis Arabum monumentis Ludovicus de dieu probat. Putant ergo nonnulli, quod LXX. inter-

interpretes (nam hi in græca ſua verſione per *Chium* reddiderunt *Remphan*) in gratiam regis Ægyptii, a quo erant conſcripti, voce Ægyptiis familiari, hoc idolum exprimere voluerint. Ex verſione enim LXX. interpretum S. Stephanus accepit & ſermoni ſuo inſeruit. Itaque ſub nomine *Remphan* Judæi reprehenduntur, quod, relicto vero Deo, Saturnum, primarium planetam, aliasque ſtellas & ſidera adoraverint.

ΝΕΩΚΟΡΟΣ.

Act. XIX. 35.

CUm Epheſi, ob doctrinam Pauli, eccleſia confuſa eſſet, tandem cancellarius ſurrexit & habita ad populum oratione, hæc inter alia dixit: *Quis neſcit, viri, Epheſum eſſe* νεωκόρον *magnæ Dianæ?* Hoc loco viris doctis mens fixa eſt, quid ſibi velit νεωκόρος. Alii exponunt coloniam, quod Epheſus in colonia ſua receperit Dianam. Aliis νεωκόρος idem eſt, quod devotus numini majeſtatique Dianæ, quod nimirum Diana urbis Patrona eſſet. Alii putant mendum ſubeſſe, & legendum νεώκτιστον, vel nuper conditum: quod circa hæc tempora templum Dianæ Epheſinæ, unum ex ſeptem miraculis mundi, renovatum eſſet. Caſaubonus refert, Epheſi geminum templum fuiſſe, alterum Auguſto, alterum Julio ſacrum, quorum alterum fuit dictum νεωκόρος, idque ex antiquis marmoribus & numismatibus probat. Seldenus cenſet, νεωκόρους fuiſſe dictas πανηγυρέας πενταετηρικὰς, vel certamina quinquennalia. Nos vero non dubitamus, vocem νεωκόρος exponere ædilem vel ædituum, moti autoritate Syriaci interpretis, qui ſubſtituit vocem, quæ idem ſignificat, ac ædituum vel ſacrum antiſtitem, quin & in vetuſto Gloſſario legitur: Ædilis eſt ἀγορανόμος & ædituus νεωκόρος.

Erat autem officium æditui curam templi gerere, vaſa ſacra curare, & honorem numinis tueri; Hinc interdum integræ urbes, earumque cives νεωκόροι ſunt dicti, quod ædium ſacrarum cuſtodes, & perenni cultu ac ſervitiis ædituando officium νεωκόρων præſtarent. Recte ergo cancellarius Epheſum νεωκόρον h. e. æditüum, vel templi cuſtodem, vocat, quod Epheſini ſtatuam Dianæ cœlitus delapſam, (ut ajebant,) ſuperſtitioſe cuſtodiunt.

SECTIO II.

Antiquitatum Novi Teſtamenti.

Ex

EPISTOLIS.

ANATHEMA VETERVM.

Rom. IX. 3.

VAs illud electum, *S. Paulus*, magnitudinem amoris ſui erga Judæos populares volens oſtendere, ita loquitur: *Opto Anathema a Chriſto pro fratribus meis.* Quo loco verbum *Anathema* tanquam rituale & rationis, ad quos hæc ſcribebat, bene cognitum uſurpat, ut indicet, Judæos a ſe tantopere diligi, ut ſalutem ipſorum ſua morte redimere non dubitet. Ubi diligenter & accurate notanda eſt diſtinctio ἀνάθεμα, & ἀνάθημα, quæ quidem latinis eadem ſunt, ſed quoad rem multum differunt. Ἀναθέματα enim apud veteres res ſacræ vocabantur, præſertim homines ſacri, qui, quoties imminentis iræ divinæ publica ſigna aderant, avertendæ illius cauſa, publice ad victimas ſemetipſos offerebant,

rebant, & ab omni populo ad hoc, ut victimæ expiatoriæ eſſent, publice deſtinabantur. *Maſſilienſes* olim quoties peſte laborabant, unum ex pauperibus delicatis cibis paſcere, poſtea verbenis ornare, veſtibus ſacris induere & per civitatem circumducere, ejusque capiti ſcelera totius populi imprecari, tandem mactare ſolebant. Idem fere mos fuit *Albanis*, qui in publicis calamitatibus, hominem ſacris initiatum, reliquis ſanctiorem, diu ſervare, ſumtuoſe ſaginare, ad aram ſiſtere, denique feriali carmine cum cæteris hoſtiis immolare ſolebant. Atque hi proprie erant ἀναθέματα latinis, *homines devoti.* Plura hujus ἀνθρωποθύσεως legantur in Mythologia natalis comitis. His veterum Anathematis vel hominibus devotis, haud abſimilis fuit ſub papatu, in hac vicinia noſtra *Adam Halberſtadienſis*, quem Canonici olim e populo delectum, & aliis nequiorem, die Cinerum, Halberſtadii, tecto capite, atra veſte, in templum Mariæ inducere & ſacris admovere ſolebant. Hic poſtea per totam quadrageſimam nudipes per omnes urbis plateas vagabatur, & templa viſitabat, donec die viridum oleo benedicto unctus, ab omni Clero expiaretur, & data eleemoſyna dimitteretur. Sed hanc eleemoſynam reddere oportuit templo. Dictus fuit *Adam* ideo, quod quemadmodum Adam ante lapſum, ſic & homo hic devotus, immunis ab omni crimine redderetur, imo per hunc tota civitas expiari crederetur. Videatur Alciatus, qui multa de Adamo Halberſtadienſi congeſſit. Sed & inter Ebræos uſitatum erat proverbium, ut aliquis diceret: *Ecce me tibi in expiationem*, quæ verba Rambam ſcribit proferri, ad teſtandam amoris erga alterum vehementiam, eisque indicare, alterum pro altero λύτρον fieri non dubitare, ſi vel ipſa vita conſtaret. Præterea obſervo, non in ſynagoga tantum, ſed & in primitiva eccleſia, ἀναθέματα fuiſſe dictos *homines excommunicatos &*

ab eccleſia in ſolidum abſciſſos, quo ſenſu intelligendum illud Apoſtoli: *qui non diligit Jeſum, ſit anathema Maharamota*! qua formula Anathematis excommunicatio major intelligitur, qua homo non tantum ab uſu S. cœnæ & a ſacris conventibus; ſed & ab omni fidelium conſortio excluditur, & clypeo precum eccleſiæ & omnium Chriſti beneficiorum deſtituitur, & cum anima & corpore in poteſtatem Satanæ totus concedit. Tale ἀνάθεμα putant plerique theologi ab Apoſtolo Paulo evibratum in inceſtuoſum, de quo ait: *Tradidi eum Satanæ* 1. Cor. V. v. 5. Quod ad Ἀναθήματα attinet, hæc proprie erant *donaria numini ſacra, ad parietes, lacunaria, vel columnas templi ſuſpenſa*. Dicuntur ἀναθεῖναι, quod *duo* ſignificat, *ſuſpendere & ſeponere*; quia res, ſemel Deo dedicatas, easque ſemel in templo ſuſpenſas, ad profanos uſus repetere non licebat. Hujusmodi ἀνάθημα erat *Gladius Gigantis Goliath*, in tabernaculo ſuſpenſus. 1. Sam. XXI. v. 9. Quin & memorabile eſt Exemplum in ſacris *Judith*, quæ *omnem ſuppellectilem Holofernis & Conopeum, quod ex cubiculo Holofernis ſuſtulerat, in* ἀνάθημα *obtuliſſe Domino fertur*. Judith. VI. v. 13. Quin & in N. T. τῶν ἀναθημάτων fit mentio Luc. XXI. 5. ubi templum ἀναθήμασι ornatum legimus: B. Luth. reddidit: Mit Kleinoden geſchmücket. Eundem morem imitati ſunt gentiles, quibus ſolenne fuit arma, hoſtibus detracta, in fanis templorum ſuſpendere, diisque manubias nobiliores conſecrare. Cauſa horum ἀναθημάτων erat gemina: altera, ut ſe gratos Deo exhiberent, cujus beneficio victoriam obtinuerant, vel alias rem bene geſſerant; altera ratio erat, ut hæc Anathemata poſteris documenta, & ad ſimilem virtutem incitamenta eſſent, quo majorum præclare facta imitarentur. Videatur Juſtus Ricquius lib. 28. de Capitolio Romano, ubi variorum anathematum catalogum exhibet. Sed & præter hunc alius mos, priori haud abſimilis, apud nonnullas gentes,

gentes, quid? in populo Dei obtinuit, ſuſpendendi arma in publico. Solebant olim milites præſidiarii clypeos, pharetras, aliaque arma, de mœnibus urbium vel excelſarum turrium ſuſpendere, ad incutiendum hoſtibus extra urbem poſitis metum, & ad oſtendendum ſibi ſatis armorum ſupereſſe. Ita de urbis Tyri defenſoribus ſcribitur, quod in urbe clypeos, galeas ac pharetras, in murum per gyrum ſuſpenderint. Ezech. XXVII. v. 19. Hoc ritu obſervato, jam planior fit locus Cant. IV. 4. ubi ſponſus ait: *Collum tuum eſt inſtar Turris Davidicæ, in qua mille clypei pendent.*

IDOLOTHYTA.

1. Cor. X. 21.

DUm Apoſtolus dicto loco novellos chriſtianos Corinthi a comedendis idolothytis prohibere ſatagit, his inter alia verbis utitur: *Non poteſtis menſæ Domini participes eſſe & menſæ dæmoniorum. Non poteſtis calicem dæmoniorum bibere & calicem Chriſti.* Ubi *tria* ex antiquitatibus reſolvenda veniunt. 1. *Quæ ſit menſa Domini.* 2. *Quis ſit calix dæmoniorum.* 3. *Quænam idolothyta* vocentur. Quod ad primum attinet, notandum eſt, hoc loco ſacram ἐυχαριςίαν omnium primo *Menſam Domini* vocari, unde adhuc ad ſacram ἐυχαριςίαν accedere, germanice vocant Zum Tiſch des HErrn gehen. Hunc Apoſtolicum morem priſci patres ſæpe ſequuntur. Hinc Optatus Milevitanus vult ſacerdotes menſæ domini miniſtros ideo, quod ἐυχαριςίαν conficiunt. Apud Græcos patres frequentior hujus formulæ uſus. Hinc in Liturgia Jacobi, quæ vulgo fertur, euchariſtica dicitur *cæleſtis menſa.* S. Chryſoſt. eandem menſam variis titulis ornat. Vocat enim *menſam ſacram, menſam myſticam, menſam terribilem;* quod in ea diſtribuantur φρικτὰ μυςήρια h. e-

 tremen-

tremenda myſteria. Verba ejus hæc ſunt: *Ab hac menſa Diaboli formidoloſi ſurgimus, velut Leones, qui ignem ſpirant.* Latini ſæpius pro menſa Domini dicunt θυσιαστήριον vel altare. Ubi notandum eſt, Apoſtolorum ævo & primis temporibus, tempore perſecutionum, aras fixas & lapide ſtructas, uti nunc, non fuiſſe. Sed primos chriſtianos, poſitis menſis, ſacram cænam celebraſſe, quod ex ipſis Pontificiis, paulo ante reformationem, Gabriel Biel in expoſitione Miſſæ lect. 13. ita confirmat, *a tempore Petri usque ad Sylveſtrem h. e. Seculi 4. Romanos Pontifices in privatis domibus, in ſacra Synaxi ad menſam ſediſſe, donec ligneum altare, quod adhuc Romæ conſervatur, ita fabrefactum, ut ad locum de loco portatile ſit, & de loco ad locum, in quo epiſcopus delituit, deferri potuerit.* Hanc ligneam menſam pontificii adeo venerantur, ut nemini niſi pontifici, in die cænæ dominicæ & in feſto Paſchæ,] ſacra ad hanc menſam facere permittatur. Græci hodie quoties εὐχαριστίαν celebrant, duas habent menſas: Alteram vocant πρόθεσιν, *menſam propoſitionis* den Schau-Tiſch / in qua ſacra ſymbola, *panem & vinum,* proponunt, antequam conſecrentur; alteram vocant ſacrum βῆμα, h. e. *ſuggeſtum,* quod ſit in loco ſublimiori; ad hanc ſi ſacra ſymbola deferuntur, tota eccleſia ſurgit, eademque capite flexo ad genua veneratur, & in ſublimiori hac menſa ſymbola conſecrantur. Quis ſit Dæmoniorum calix, id nemo rectius novit, niſi qui veteres Gentilium ritus in ſacris perſpectos habet. Refert eosdem Caspar Peucerus in egregio commentario de variis divinationum generibus. *Sacerdos hoſtiam ad altare ducebat, ſtans altare manu prehendebat, precesque ac vota fundebat, quæ a Jano & Veſta auſpicabatur. Et ne quæ verba præteriret, vel præpoſtere recitaret, erat alius, qui de ſcripto, alius cuſtos, qui ſedulo attenderet, alius, qui favere linguis populum juberet,* [*aderat & tibicen*

bicen, qui caneret, ne quid infauſti audiretur, quibus peractis immolabat. Immolatio erat ritus, quo mola ſalſa, h. e. far toſtum & ſale conſperſum, in caput victimæ collocabatur, addito thure. Poſt immolationem ſacerdos hoſtiam vino reſpergebat, ſed antequam vinum effundebat ex ſcypho vel ſimpulo, unde mulieres, ſacris deditæ, ſimpulatrices vocabantur, autore Feſto, & ipſe ſacerdos leviter delibabat, & adſtantibus porrigebat, ut & hi libarent, h. e. pauſillum vini guſtarent: atque hic ritus erat libatio. Suntque viri docti in ea opinione, per calicem dæmoniorum, quem prohibet apoſtolus, intelligi hunc ligneum vel fictilem urceolum, ſcyatho ſimilem & ſimpulum dictum, e quo in ſacrificiis dæmonum vinum libari ſolebat ab omnibus, qui ſacris intererant, ſive gentiles ſive chriſtiani eſſent. Quod ad *Idolothyta* attinet, ſciendum eſt, quod ethnici, peracta libatione, ſoliti fuerint ſetas inter cornua victimæ manu evellere, in ignem conjicere, atque ad orientem converſi, obliquum cultrum a fronte victimæ ad caudam usque ducere, quo facto miniſtros jubebant hoſtias jugulare, qui inde *cultrarii* vel *victimarii* vocabantur. Dum hoſtia jugulabatur, alii admotis vaſculis cruorem excipere, alii victimam excoriare, alii ignem accendere ſolebant. Cum purgata erat victima, aruſpex, vel flamen, viſcera rimabatur, h. e. explorabat accurate, quid ominis portenderetur. Singulis inſpectis, miniſtri fruſta quædam deciſa farris farina involvere, & in calathis, quæ erant vaſa fæminea, ſacerdoti offerre ſolebant, qui hæc fruſta foculo incenſa comburebat; atque hoc erat litare. Cum, quod diis debebatur, conflagraſſet, Ethnici, qui hoſtiam obtulerant, ad epulas & convivia in templis pergebant (quibus in eccleſia chriſtianorum *Agapæ* ſucceſſerunt) atque in his conviviis id, quod de victimis, diis immolatis, reſiduum erat, comedere, laudes deorum canere, circa aras complodere

&pul-

& pulſatis cymbalis choreas in templis agere ſolebant. Et ad hæc convivia non ſuæ tantum religionis conſortes, ſed & chriſtianos invitabant, atque inducebant, ut & hi de idolothytis veſcerentur, & e calice, e quo libaverant ſecum combiberent. Sed cum hæc res infirmis varia ſcandala præberet, non Paulus tantum in hunc morem comedendi idolothyta, h. e. carnes de victimis relictas invehitur, ſed & in primo concilio integer apoſtolorum ſenatus, canonem intulit, ne quis chriſtianus idolothytis veſceretur. Act. XV. v. 20. ubi eleganter *idolothyta maculæ deorum* vocantur.

TRIVMPHVS.

Coloſſ. II. v. 15.

CHriſti glorioſam reſurrectionem, aſcenſionem in cœlos, & ſeſſionem ad dextram Dei Patris commendans Apoſtolus, elegans ſimile a Triumphis Romanorum petit. *Exſpoliavit*, inquit, *imperia, quæ palam traduxit, & de illis per ſe ipſum triumphavit.* Ubi notari meretur, quod Triumphus Romanorum ad victoriam Chriſti, pulchre referri poſſit. Nam I. Cauſa agendi triumphum erat *liberatio ab hoſte. Hinc apud Romanos quoties dictator, conſul & prætor (his enim ſolis triumphare licuit) hoſtes Romanos domuiſſet, victori domum redeunti, cum pompa maxime glorioſa Romam intrare fas erat. Poſtea cum Triumphi increbeſcerent, cautum eſt ſenatus-conſulto, ne cui Triumphus decerneretur, niſi quinque millia hoſtium proſtraviſſet.* Ad eundem modum ſervatori noſtro, eccleſiæ ſuæ unico imperatori & dictatori perpetuo, Triumphus omnino debetur, quippe qui ſpirituales totius hominum generis invictos hoſtes, Satanam, mundum, carnem, peccatum, infernum & mortem glorioſe devicit, & in poteſtatem noſtram redegit. II. *Triumphator*

phator Romæ purpurea veſte, auro intexto picta, quam extra hæc ſolennia nemini geſtare licuit, laurea coronatus, ſiniſtra ſceptrum eburneum tenens, pallio aureis ſtellis micante, indutus, ſublimi currui inſidebat, quo ſplendore oculos omnium in ſe convertebat. Sic & Salvator in cœleſti ſuo Triumpho, cum ab inferis prodiit, longe refulſit clarior, atque adhuc refulget magis, quam aut lingua, aut mente humana concipi poſſit. Ex tumulo enim corpus glorioſum & clarificatum & ſole illuſtrius retulit, cujus vel umbram diſcipuli in monte Thabor ferre non poterant, imo tam ſplendidus eſt hic amictus Chriſti, ut pulchritudinem ejus ſol & luna mirentur. III. *Triumphator Romæ ampliſſima ſpolia inter milites diſtribuere & convocato ſenatu populoque Romano, in univerſum ſæpe populum munificus eſſe, regia munera conferre nummos novos ſpargere, vel in ſpectacula & ludos profundere ſolebat* Similis munerum diſtributio a Chriſto reſurgente eſt præſtita, quod emphatice dudum prædixerat Pſaltes: *Aſcendiſti in altum, captivam captivitatem duxiſti, dona pro hominibus accepiſti* Pſ. 68. v. 19. Quin & *avunculus Meſſiæ, Eſaias*, prænunciaverat, *ſub Meſſia fore gaudia, qualia ſunt inter milites cum ſpolia dividunt.* Eſ. IX. v. 3. IV. *In Romanis Triumphis erat receptum, ut exuviæ ſpecioſis plauſtris vectæ, tituli victarum gentium, captarum urbium & arcium imagines e ligno fabræfactæ, in publica pompa oſtenderentur; imo captivi ipſi (inter quos ſæpe reges & principes,) catenis conſtricti, ante triumphantis currum ducerentur, quos populus ſalſe irridebat, quin & coronæ aureæ ab hoſtibus relatæ, monſtra & rara animalia, Romæ nunquam viſa, in triumpho ducerentur.* Simile quid triumphanti Chriſto accidit; hinc jamjam ajebat Pſaltes de Chriſto: *Captivam captivitatem duxiſti*; & Apoſtolus eodem, quod jam exponimus dicto ſcribit, *in Chriſti Triumpho hoſtes palam traductos.* Nobis jam licitum

citum eſt terribiles olim hoſtes Sarcaſmis & cachinnis excipere, & cum Apoſtolo dicere: *Vbi nunc o mors ſtimulus tuus! ubi tua, o inferne, Victoria!* V. *Cum triumphalis pompa per urbem procederet, templa omnia Romæ aperiebantur, & coronis ac ſuffitu thuris replebantur, & nemini non introgredi erat permiſſum. Interea triumphator hoſtes ad perpetuos carceres ablegabat, vel capite plectebat, poſtea capitolium aſcendens, manubias & auream coronam in ſignum gratitudinis Jovi Deorum patri conſecrabat. Hecatombas offerebat, in quibus victima præcipua bos erat. In eodem templo ſplendidum convivium apparabat, ad quod proceres urbis vocabat.* Hæc omnia ad aſcenſionem Chriſti, *qua cœli omnes nobis ſunt aperti*, ad Eccleſiam ſacrificia laudum & thura precum Deo offerentem, ac diabolos æternis tenebrarum catenis jam vinctos, & *ad cœleſte convivium, ad quod multos ab oriente & occidente venturos*, Chriſtus prodidit Luc. XIII. v. 29. non ſine fœnore accommodari poſſunt. Denique VI. *Triumpho peracto, per vicos & domus totius urbis carmina triumphalia canebantur, ſuavi tubarum & tibiarum concentu, magna civibus lætitia creabatur. Et, ut verbo complectar, nunquam fuit Roma hilarior, quam ſi triumphus ageretur.* Hæc nos omnes officii noſtri, quoties Triumphum ſummi regis contemplamur, pie admonent.

OSCULUM SANCTUM.

Rom. *XVI.* v. 16. 2 Corinth. *XVI.* v. 20.

IN ſacris literis, præſertim in N. T. oſculi, inprimis ſacri mentio fit creberrima. Operæ igitur pretium erit, varios oſculandi modos ex Antiquitatibus referre, quorum *primus* eſt communiſſimus, dum oſculum figitur ore ad alterius labia admoto & leniter appreſſo, de quo Salomo Prov. XXIV. v. 26.

Quot oſculorum modi apud veteres.

v. 26. Quæ verſio recte reſpondet, *labia oſculatur.* B. Lutherus ſenſum dicti eleganter reddidit, **eine freundliche Antwort iſt wie ein Kuß.** Quin & ab hoc ritu ſponſa Chriſti Cant. Cant. I. 2. A ſponſo ſuo oſculum oris petit. In hoc modo oſculandi iterum geminus veterum erat mos, alius *virorum*, alius *fœminarum.* Viri enim ſibi invicem oſculum daturi, alterius mentum, vel barbam apprehendere ſolebant, quod ex ipſis ſacris literis exemplo Joabi Amaſam oſculantis, 2. Sam. XX. v. 9. conſtat. Quæ conſuetudo nec Ethnicos latuit. Hinc Cicero Orat. 4. Verrina in ſtatua Herculis ob crebra oſcula mentum attritum fuiſſe ſcribit. Fœminæ autem, ſive daturæ, oſculum, ſive accepturæ, genas tangere ſolebant. Hinc Euripides in Hecuba ſcribit: *Ulyſſem, oſcula daturum, Hecubæ genas tetigiſſe.* Solebant ſecundo manum dextram oſculari, qui mos & in Dei populo & apud exteros fuit creberrimus, præſertim in divino cultu. Ethnici enim quoties templum præteribant, vel ſacrum tignum, vel lapidem videbant, eminus ſtabant, quod iis propius accedere timerent. Poſtea dextram Idolo porrigebant, eamque ad os relatam, demiſſo capite oſculabantur. & rogabant, ut ſibi faveret. Hujus moris veſtigia in ipſis ſacris literis legimus, ubi memoratur *oſculum Baäliticum* 1. Reg. XIX. v. 18. *Oſculum vitulorum* Hoſ. XIII. v. 2. *Oſculum ſolis & lunæ* Job. XXX. v. 27. Tubernius obſervat, veteres in portis urbium idola ſtatuiſſe, quæ intrantes & exeuntes data dextra ſalutabant, manu poſtea ad os relata: Hinc Lucretius:

Mentum viri tangunt.

Fœminæ Genas.

Oſculum Idolor. manu ad os relata.

Tum portas propter ahenæ
Signa manus dextras oſtendunt attenuatas
Sæpe ſalutantum tactu præterque meantum.

3. Sed nec raro labium ad oſculum conformare ſolebant, quoties abſentibus oſcula quaſi transmittere vellent. Hinc Tertul. in Apolog. c. 16. de Ethnicis ſcribit: *Vos affectu cæ-*

 leſtia

Oſculum ſolis. *leſtia adorandi, labia ad ſolis ortum vibratis. Sed Deus hunc morem prohibet*, Deut. IV. v. 19. Ex veteri illo ritu oſculandi Deorum vel proprias manus, in ſignum religioſi cultus, *Oſculum principũ.* ſine dubio fluxit conſuetudo oſculandi manum principis, de qua Epictetus lib. 1. c. 19. *Omnes*, inquit, *novo Præ-* *Oculos. Cervic. Manus.* *fecto gratulantur, alii oculos, alii cervicem, ſervi manum ejus oſculantur.* Et Pierius in ſuis Hieroglyphicis: *Mos eſt*, inquit, *magnatibus, ut quos in clientelam recipient, illis in ſignum gratiæ manum oſculandam porrigant.* Hinc jam lucem accipit, quod de Abſalone legitur 2. Sam. XV. v. 5. *quod ſub porta omnibus ingreſſis manum oſculandam dederit*, ut hoc modo in gratiam populi ſe inſinuaret. Verum his terminis oſculandi ratio nondum fuit concluſa. Nam potentum in- *genua pedes.* ſolentia ad oſcula genuum, ipſorumque pedum fuit progreſſa. Ita Seneca ſcribit, Jul. Cæſarem Pompejo in gratiam recepto, ſiniſtrum pedem oſculandum præbuiſſe, & Ammianus Marcellinus lib. 28. rerum geſtarum refert: Cæſa- *Sanctio oſculi pedalis.* res genua adulatoribus ſuavianda obtuliſſe. *Primus autem omnium fuit Diocletianus, qui oſculum pedis publico edicto ſanxit*, in quem finem in calceis ſuis gemmas illuſtres fecit, ut populus illius pedes libentius oſcularetur, teſte Eutropio lib. 9. c. ultim. Interim imperatores Romani non fuerunt primi, qui oſculum pedum admiſerunt. Nam dudum *Reges Perſarum.* ante Cæſares, nempe in oriente apud reges Perſarum hic mos obtinuit, teſte Xenoph. lib. 7. Quin & ex antiquiſſimo ritu ipſi reges oſcula pedum diis detulerunt, hinc Prudent. ſcribit, quod *ſoliti fuerint auguſtum caput ante pedes curva-* *Oſcul. Sacerdotum.* *re Minervæ, & ſoleas Junonis lambere.* In veteri Eccleſia progreſſu temporis tanta fuit ſacerdotum reverentia, ut Chriſtiani horum quoque pedibus oſcula dederint: quod poſtea ſancte obſervarunt Romani pontifices, qui in hunc usque diem pro reverentia ſedis Apoſtolicæ, ut loquuntur,

ſalu-

ſalutantibus ipſis regibus & imperatoribus pedes oſculandos porrigunt. Primus fuit *Conſtantinus Papa.* A. C. 710. qui a Juſtiniano imperatore oſculum pedum admiſit. Tuentur hodie Pontificii hanc Papæ ſuperbiam, exemplo Chriſti, qui & ipſe a magna peccatrice oſculum pedum dari ſibi paſſus eſt. Sed non eſſe pontifices hac in re imitatores Chriſti, docet Polydorus Virg. l. 4. de inventione rerum cap. 13. Sed nondum hic ambitio magnatum ſubſtitit. Nam apud Perſas lege cautum erat, ne quis ad colloquium cum rege admitteretur, quin ipſum pavimentum regio pede calcatum, antea oſcularetur. Quod Martialis vocat *ſolia baſiare regum.* Hoc pavimenti vel ſoli oſculum qui dabant, toto corpore humi proſtrati jacebant, ideoque Ennius dixit, hos cubitis vel genibus terram pinſere. Sed & hujus moris veſtigia in ſacris legimus, Eſ. XLIX. v. 23. ubi Propheta prædicit, *fore, ut reges terræ pulverem Eccleſiæ tingant*, h. e. Eccleſiam oſculentur, ejusque majeſtatem adorent. Denique notandum eſt, oſculo genarum, oris vel oculorum, communiter amplexum innui, ita quidem, ut, qui convenirent, vel ab invicem diſcederent, dum oſculum dabant, manibus alterius collum vel humeros ſtringerent, interdum quoque alterius aures utraque manu comprehenderent, ut videre eſt Gen. XXXIII. v. 4. Tob. VII. v. 6. Luc. XV. v. 20. Atque hoc ultimum genus oſculandi aliquem, prehenſis auribus veteres vocabant χύτραν, vel ollam, forſitan ideo, quod in tali oſculo & complexu caput inſtar, ollæ & aures inſtar anſarum eſſent. Ita enim Pollux: Ollam prehenſis oſculabor auribus. Clemens Alex. hujus oſculi myſticam rationem reddit, eoque putat ſignificari, quod per auditum ſenſus amoris generetur, Lib. 1. Strom. E Latinis omnium primus fuit Plautus, qui in Pænulo, hoc oſculi genus ita exprimit: *Sine te exorem, ſive te auribus prehendam, ſive dem ſvavium.*

Oſculum pavimenti, ubi Veſtigium Regis.

Oſculum apprehenſis auribus

Poſt exhibita varia oſculorum genera, operæ pretium eſt videre, quarum rerum ſymbola oſcula fuerint. Vbi notandum, quod *oſcula ſigna inprimis charitatis & amicitiæ fuerint*, inter cognatos & amicos ſibi invicem obviam factos, vel peregre venientes, vel ſe invicem compellantes. Ita *Jacob Rahelem amicam ſuam oſculabatur*, Gen. XXIX. 11. *Joſeph ſuos Fratres*, qui peregre venerant Gen XLV. v. 18. Huc pertinet *oſculum reconciliatorium*, quo diſſidentes, facta reconciliatione depoſitam offenſam teſtabantur. Ita *Eſau oſculabatur Jacobum fratrem*, cum quo in gratiam redierat Gen. XXXIII. v. 4. *Pater filium prodigum redeuntem*, Luc. XV. 20. Nec minus ad hoc amicitiæ ſymbolum pertinet *oſculum valedictorium*, quod Ebræi vocant *oſculum ſeparationis*. Ita *Laban* Gen. XXXI. v. 28. queritur, *quod ob clandeſtinum Jacobi diſceſſum filias ſuas ante obitum oſculari non potuerit*. *Naëmi nurus ſuas abiturientes oſculatur*, Ruth. I. v. 10. *Presbyteri Epheſini oſculantur Paulum abeuntem*, Actor. XX. 37. Primi Chriſtiani, qui ex Ebræis prodierant, cum crebris oſculis aſſueti eſſent, eadem ſacris publicis intulerunt, tanquam ſymbola fraternitatis & teſſeras Chriſtianæ charitatis. Hinc in primitiva Eccleſia ſub ipſis Apoſtolis mos cœpit, ut antequam εὐχαριϛίαν ſumerent, alter alteri accederet & oſculum figeret, & hoc eſt φίλημα ἅγιον, *oſculum ſanctum*, cujus Paulus ad Rom. XVI. v. 16. & alibi meminit. Sanctum dicitur ideo, quod non ſapiat carnales affectus, nec ſuavia venerea, ſed Spiritum S. & Chriſtianam charitatem, quare Petrus idem nominat φίλημα ἀγάπης, 1. Petr. V. v. 14. De hoc S. oſculo ſcribit Clemens Romanus, vel quisquis autor ſit Conſtitutionum Apoſtolicarum lib. 2. c. 11. Viri ſe invicem & mulieres ſe invicem exoſculentur in Domino, ſed caveant ne quis dolus ſubſit, ſicut oſculo Judæ, quo Dominum prodidit. De eodem Juſtinus Martyr in Orat. ad Anton.

Oſcula ſigna Charitatis & Amicitiæ.

Oſc. Reconciliatorium.

Valedictorium.

Oſculum Sanctum. Rom XVI. v. 16. 2. Corinth. XVI. v. 20

Impe-

Imperatorem. *Dictis precibus*, inquit, *mutuo oſculo nos ſalutamus, deinde ſequitur Euchariſtia.* Tertullianus eleganter oſculum S. vocat *obſignaculum precum*, quia preces publicæ eodem quaſi obſignabantur. Hodie in noſtris Eccleſiis nullus uſus supereſt oſculi inter ſacra publica, ſed apud Pontificios in locum oſculi S. ſucceſſit *oſculum patinæ, vel operculi*, quo calix Domini tegitur, quod olim plebs, hodie ſolus ſacerdos eidem imprimit. Porro oſculum ſæpe eſt *ſignum amoris*, ſive caſti ſive libidinoſi. Oſculum caſtum dicitur, quale datur ſponſaliorum cauſa. Hinc Alexander in novellas ſcribit: ſponſalia per arrham & oſculum conſervari, & quæ oſculum dederat, ſponſam cenſent. Imo ſolo oſculo conjuges putari ſcribit Quintilianus in declamationibus. Impudicum vero oſculum eſt *meretricium* illud Proverb. 7. 13. quod in veteri Eccleſia pro ipſo oſculo ſancto irrepſiſſe videtur. Hinc Clem. Alex. l. 3. Pædag. conqueritur, inter Chriſtianos oſcula inceſta, venerea & hypocritica inveniri. Et S. Ambroſius in cap. ult. 2. Cor. *Oſcula* ſimpliciter vocat *libidinum indicia*. Huic malo ut occurrerent pii veteres in ſacris conſtituerunt, ne viri ac fœminæ oſcula promiſcue darent, ſed viri viris fœminæ fœminis, quod noſſent oſcula communiter ſcortationum præambula eſſe juxta illud:

Obſignaculum precum.

Oſculum Caſtum.

Meretricium.

Viſus & alloquium, tactus, poſt oſcula, factum.

Et oſculo pudicitiam virginis tentari, veteres probe norunt. Hinc Ovid.

Oſcula qui ſumſit, ſi non & cætera ſumſit,
Hæc quoque quæ data ſunt, perdere dignus erat.

Apud *Romanos Manlius e ſenatu fuit ejectus, quod præſente filia oſculum conjugi dediſſet*, & S. Auguſt. lib. 4. de C. D. c. 1. ſcribit: *Veteres verbere dignum cenſuiſſe, alterius uxori oſculum dare.* Quin & Cardinalis Tarſchus pœnam oſculantis

tis virginem invitam in via publica, ſtatuit relegationem ad 30. milliaria. Quin & Tiberius Cæſar publico edicto quotidiana oſcula prohibuit. Neque vero libidinis tantum ſigna, ſed & aliorum criminum tegumenta fuerunt oſcula. Hinc in ſacris legimus *oſculum adulatorium*, quale erat Abſalonis, II. Sam. XV. v. 5. *Oſculum ſimulatorium*, quale Joab dabat Amaſæ 2. Sam. XX. *Oſculum proditorium*, quale Judas dedit Chriſto. De cætero oſcula honeſta fuerunt etiam illa, quæ *honoris & obſervantiæ* ergo dabantur. Ita Samuel, cum Davidem regem unxerat, in ejus oſcula proruit I. Sam. X. v. I. Hoc Ebræis dicitur oſculum dignitatis, vel magnitudinis. Huc pertinent oſcula: quæ liberi parentibus, vel diſcipuli ſuis Præceptoribus figunt. Ita *Jacob oſculabatur patrem Iſaac*, Gen. XXVII. v. 26. *Eliſa præceptorem Eliam*, I. Reg. XIX. v. 20. Nec raro *oſcula erant ſigna clementiæ Principum.* Ita *rex David legitur oſculatus Barſillai*, 2. Sam. XIX. v. 39. Nec tacendum eſt *oſculum religioſum*, quod in ſacris Deo, & inter Ethnicos Idolis deferri ſolebat, & de religioſo oſculo verba Pſalm 2. *oſculamini filium*, vulgo exponunt. Denique in ſacris oſculum eſt *myſticum*, ſolis Chriſtianis cognitum & creditum, per quod magnum illud pietatis myſterium, incarnatio Dei exprimitur, de quo ſponſa Cant. Cant. I. 2. *Oſculetur me oſculo oris ſui*, h. e. Veniat tandem Meſſias, & carnem ſibi uniat, nec amplius per Moſen & Prophetas, ſed ipſa in perſona mecum loquatur.

AGAPÆ.

SIcut in V. T. lauta Convivia ſacrificiis partim a ſacerdotibus Lev. VI. v. 26. partim a populo, vel offerentibus, ſubjungi ſolebant, ad quæ amici & vicini convocabantur, ita

ita etiam, ut in iisdem pauperum hoſpitum, viduarum & pupillorum non obliviſcerentur. Deut. XII. v. 8. Quæ convivia merito quis ſacras epulas dixerit, quod ſacrorum appendices eſſent, nec niſi in loco ſacro fierent. Ad eundem modum in N. T. primitiva Eccleſia, finita ſacra ſynaxi, publicum convivium inſtituit, quod Græci vocarunt ἀγάπας, h. e. Charitatis, ideo, quod hæ Epulæ eſſent fraternæ inter Chriſtianos charitatis teſſera. In his Agapis divites panem, vinum, pecuniam, aliaque neceſſaria conferre, & pauperes cum divitibus promiſcue comedere, quin & abſentibus ægrotis particulas, quæ κατ' ἐξοχὴν Eleemoſynæ vocabantur, mittebant. Hæc charitativa convivia Apoſtolico ævo in uſu fuiſſe, ex Epiſtolis Judæ, Petri, & Pauli conſtat. Nam hi tres Apoſtoli omnium primi ἀγάπας, meminerunt, & abuſus in eas invectos graviter reprehenderunt. Ita enim Judas: *Maculæ ſunt in agapis veſtris, cum convivamini ſine ullo metu* (intellige Dei & Eccleſiæ.) Similiter S. Petrus notat maculas epulantium ἐν ταῖς ἀγάπαις, ubi vulgatus legit ἐν ταῖς ἀπάταις, vel in dolis & fraudibus. Nam Pſeudo-Apoſtoli fraterna hæc convivia in dolos & fraudes, ideoque τὰς ἀγάπας εἰς τὰς ἀπάτας converterunt. Sic & Paulus 1. Cor. II. v. 17. Corinthios perſtringit, quod *non teſtandæ charitatis ergo ad* ἀγάπας *convenirent, ſed odiis, diſſidiis, gulæ & ventri indulgerent, ne pauperes curarent.* Probe igitur Agapæ Chriſtianorum, ab Apoſtolis introductæ, ab Agapis Hæreticorum, quarum Autores Pſeudo-Apoſtoli ſunt, diſcernendæ. Nam Agapæ Chriſtianorum erant frugales, in ſignum charitatis mutuæ, eaſque eleganter Tertullianus deſcribit hoc modo: *Nos in Agapis nihil immodeſtiæ committimus, nec prius ad menſam diſcumbimus, quam oratio ad Deum prægustetur, edimus quantum eſurimus, bibimus quantum pudicis eſt utile, ita ſaturamur, ut meminerimus, etiam per*

 noctem

noctem adorandum nobis Deum, ita confabulamur, ut ſciamus Deum omnia audire in Apolog. cap. 39. Atque hæ quidem Agapæ ex Chriſtianorum collectis, vel oblationibus panis & vini ad altare olim factis, inſtitui ſolebant. Hinc *S.* Cyprianus opulentam viduam reprehendit, quod aliorum oblationibus veſcatur, cum ipſa nihil ad Dominicam contulerat. Hæ oblationes apud veteres non raro Agapæ vocabantur, quod ex illis hæc convivia agerentur. Vbi notandum eſt, oblationes veterum habuiſſe quatuor uſus. Nam (1) ex his ſacra Euchariſtia inſtituebatur. (2) Clerus ſuſtentabatur. (3) Cerei, veſtes, & reliqua ad fabricam ſpectantia, procurabantur, & denique (4) Agapæ vel ſacra convivia, ad refectionem pauperum inſtitui ſolebant, quod ipſe Chriſtus dixiſſet: *Si vis agere convivium, voca pauperes, claudos & ſurdos, & qui paria referre non poſſunt.* Sed „quod ad Agapas Hæreticorum pertinet, facile cogitari pot„eſt, qualia fuerint eorum ſacra, tales quoque Agapas fuiſ„ſe. Habebant Hæretici, præſertim *Carpocratiani* & *Gnoſtici*, „pudenda ſacra, in quibus promiſcuos concubitus exerce„bant. Semen virorum loco Euchariſtiæ edebant, & men„ſtrua mulierum loco ſanguinis domini bibebant, teſte Epi„phanio, & cum ad Agapas erat deventum immodico cibo „ac potu ad vomitum uſque ſe ſe complebant, & omnia, quæ „ad farciendum alvum faciebant, conſumebant. Hinc Clem. „Alexandr. lib. 1. Pæd. ſcribit: Agapas videri amatoria convivia, quæ delicata fercula & juſcula redolerent. Tandem etiam fidelium Agapæ, ad honeſtum quidem finem ab Apoſtolis inſtitutæ, nim. ad mutuam charitatem fovendam, & ad pauperum inopiam, famem, ſitimque ſublevandam, lapſu temporis in luxum & laſciviam ceſſerunt. Igitur anno 328. publica autoritate ab univerſa Eccleſia ſunt pro-

ſcriptæ,

ſcriptæ, inque eorum locum mos fuit inductus colligendi Eleemoſynas, dum concio haberetur.

FILIOLI.

SOlenne eſt Johanni Apoſtolo auditores ſuos *filiolos* vocare, ſed Paulus, & reliqui Apoſtoli, eosdem *fratres* appellant. Ratio, quod Johannes in extrema ſenectute & Evangelium & Epiſtolas ſcriberet, ideoque auditores, quod omnes ſe minores eſſent, *filiolos ſpirituales* dixit. Sed Paulus ſtatim a converſione ſua, valde juvenis, ſcribere cœpit, adeoque auditores ſibi coætaneos dixit *fratres.* Ita enim ipſe *Paulus Timotheum inſtruit, ut ſeniorrs quaſi parentes, ſed minores quaſi fratres tractet.* 1. Tim. V. v. 1. fuit de cætero in primitiva eccleſia valde frequens, ut Chriſtiani æquales ſe invicem fratres ac ſorores, ſeniores a junioribus patres & matres, juniores a ſenioribus filii & filiæ vocarentur, ut arctiſſimis illis vocibus ſuæ charitatis ardorem exprimerent. Sed gravis hinc nata eſt calumnia. Nam cum apud Ethnicos hæc nomina, frater, ſoror &c. ſæpe nequitiæ nomina eſſent, & puellæ ſuos amaſios, cum quibus conſueſcere ſolebant, fratres, & viciſſim juvenes amicas, cum quibus caput collidere ſolebant, ſorores, blande vocarent, traducti ſunt Chriſtiani, quaſi ſpurcæ libidini ſe dederent & inceſtuoſi eſſent. Notetur h. l. tria olim crimina Chriſtianis objecta; quorum (1) *impietas* vel *Atheismus.* (2) *Thyeſtæ convivia* (3) *Oedipodi concubitus. Primum* inde fluxit, quod Chriſtiani Deos omnes præter unum ſpernerent, nec ſtatuas imperatorum, qui in Deorum numerum erant illati, adorarent. *Secundum* videtur natum ex dicto Chriſti Joh. VI. *Niſi ederitis carnem filii hominis, non habebitis vitam in vobis.* Hinc homines malæ linguæ finxerunt, Chriſtianos

filiorum ſuorum carnes comedere, eorumque ſanguinem avide bibere. *Tertium* creviſſe videtur ex Joh. XIII. v. 34. Vbi ſalvator ultimis Tabulis Eccleſiæ charitatem ſancte commendat, quod charitativum præceptum ſtrenue urſerunt Apoſtoli, præſertim Johannes, qui Epiſtolas fere omnes charitati commendandæ impendit, & ut vehementiam amoris ſui oſtenderet, auditores vocat *Filiolos*, quaſi paterna eos στοργῇ complecteretur. Sed cum Ethnici eos omnes, qui patres & filiæ, ſorores & fratres vocabantur invicem nubere arbitrarentur, calumnia hinc nata eſt, chriſtianos promiſcuam venerem ſpargere & in proprias filias irruere. Sed de his plura videantur apud Elmenhorſtium ad Octavium Minutii Felicis.

PRESBYTERI.

Jac. V. v. 14.

VErba Apoſtoli ſunt: *Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros, ut orent ſuper ipſum, ungentes eum oleo, in nomine Domini.* Pesbyter vox græca, ſeniorem ſignificat, & quia ſeniores plerumque ſunt ſapientiores & honoratiores, hinc in ſacris literis communiter Presbyteri vocantur *rectores Eccleſiarum.* Sic ad primum Concilium Act. XV. Apoſtoli vel Presbyteri, vel ii, qui cum Apoſtolis cœtum ſacrum regebant, conveniſſe dicuntur. Dicis, an ſenes ſemper fuerunt idonei ad docendum? ℞. Si quis in primitiva Eccleſia ex ſenioribus ad docendum vocaretur, hunc ſæpe viſibiliter Spiritu S. repletum, a quo dona docendi ſeniores acceperunt. Dico communiter ſenes electos, nam interdum etiam juvenes, qualis erat Timoth. & Titus, in numerum Presbyterorum ſunt collecti. Sed, ut apud Romanos ſenatus dicitur a ſenibus, licet non omnes ſe-

nato-

natores ſint cives ſeniores; ſic in veteri Eccleſia Presbyteri vocabantur, qui Presbyterio erant inſcripti, licet ætate non ſemper Senes eſſent. Denique & hoc notandum, quod tempore Apoſtolorum Presbyteri & Epiſcopi iidem fuerint, & Eccleſia Apoſtolica communi Presbyterorum conſilio ſit gubernata, teſte S. Hieronymi Comment. in Ep. ad Tit. Nihilominus ſicut Judæi in Synagogis habebant ἀρχισυνάγωγον, ſic & in primitiva Eccleſia inter presbyteros unus fuit præcipuus, qui collegas convocaret, negotia ſacra proponeret, ut vota colligeret. Sed & hic Presbyteriatus non diu poſt Apoſtolos, cùm varia ſchiſmata orirentur, regimen Eccleſiæ, quod antea toti Presbyterio erat commune, ad unum fuit devolutum, & hic Epiſcopus dictus, fuitque a Presbyteris diſtinctus, ut proinde tota Eccleſiæ Hierarchia ex ſchiſmatibus ſit orta, perinde ut ex malis moribus bonæ legis oriuntur. Fuit autem hæc Diſtinctio inter Epiſcopum & Presbyteros, quod hi ſolum docerent verbum Dei, & adminiſtrarent Sacramenta, Epiſcopus præterea ordinaret Presbyteros, & Eccleſiam gubernaret.

EXTREMA VNCTIO.

JAcobus Ep. cap. V. *unctionis infirmorum* meminit, unde Pontificii hodie Sacramentum proprie ſic dictum conſtituunt. Fuit autem unctio ægrotorum, Apoſtolico ævo, ceremonia ad donum ſanandi, adeoque ad miracula ſpectans. Hinc Marc. VI. v. 13. *Apoſtoli dicuntur oleo multos ægrotos unxiſſe & ſanaſſe*, quæ unctio Apoſtolica, cum bene ceſſerat, Jacobus vult eandem ad ſanitatem conſequendam apud ægrotos retineri. Itaque infirmis duo remedia commendat: alterum *orationis*, quo animæ proſpicere & remiſſionem peccatorum obtinere poſſint, alterum *unctionis*,

 quo

qua corpori conſulant, ſi forte Dei gratia per miraculum convaleſcant. Vnde conſtat, quod ceſſantibus in Eccleſia miraculis, etiam mos ungendi ægrotos ipſo jure ceſſerit. Placuit nihilominus Eccleſiæ, in honorem Apoſtolorum, qui hunc ritum invexerant, & in memoriam myſticæ noſtræ unctionis, a qua omnes *Chriſtiani*, h. e. *uncti* dicimur morem ungendi retinere, licet omni effectu ſupernaturali deſtitutum. Primus autem fuit ineunte Seculo V. Innoc. qui hunc morem Sacramenti genus dixit. Sed Innocentio dicitur Sacramentum quodvis rei ſacræ ſignum, quo ſenſu innumera ſunt Sacramenta. Primus a Sec. XI. fuit Eugenius IV. qui in Concilio Florent. extremam unct. inter Sacramenta proprie ſic dicta recenſuit. Græci quoque in hunc usque diem ægrotos ungunt, idque vocant Ευχέλαιον, h. e. oleum precationis, non extremam Unct. quia non exſpectant, donec ægrotus ad extrema pervenerit. Plura de hoc ritu videri poſſunt in noſtra veteris Eccleſiæ arte moriendi, cap. ult.

Hæc de ſacris Antiquit. ex univerſo codice bibliorum Vet. & N. Teſt. collectis, dixiſſe ſufficiat, quibus expeditis ſit

SOLI DEO GLORIA.

INDEX

INDEX.

Summa & ſeries Materiarum.

LIB. I.

De Antiquitatibus in V. T. repertis.

Procœmium, de diviſione Scripturæ Sacræ. 1

SECTIO I.

Antiquitatum S. ex Pentateucho.

PAſta 4
Abrech 10
Saphnath Paeneah 15
Paſtores in Ægypto abominabiles 15
Siclus 17
De feſtis Judaorum 19
Sabbathum 20
Neomenia 26
Paſcha 28
Pentecoſte 33
Feſtum Tubarum 35
Feſtum Expiationis 36
Feſtum Tabernaculorum 39
Feſtum Concionis 40
Sabbathum anni ſeptimi 41
Jubilaus 42
Feſta Reliqua 43
Sacrificia Hebraorum 46
Mincha 49
Tecta Orientalium 50
Vrim & Thummim 53

SECTIO II.

Antiqq. Sacr. ex Prophetis.

Cauponiſſa 56
Currus falcati 58
Simſonis Griphus 59
Simſon in Mola 61
Veterum unctiones & lotiones 63
Miplezeth 64
Moloch in Gehenna 66
Currus ſolis 68
Coccinum & Cocci Vermiculus 70
Semen Schichor 72
Tyrus coronata 73
De placentis Melechet oblatis 75
De fletu ſuper Tammuz 77
Adulteria uberum 79
Vmbraculum Jona 81

SECTIO III.

Antiquitatum biblicarum ex Hagiographis.

De Veterum Caltis & ſtylis 82
Acupictores 86

Fera

Fera Arundinis 87
Acervus Mercurii 89
Servi Literati 90
Tonſura Veterum 91
Salutatio Regum 93
Sal fœderis 94
Satrapæ Perſarum 95
Eunuchi 96
Varii Perſarum Mores 98

SECTIO IV.
Antiqq. Sacr. ex libris Eccleſiaſticis.

Elevatio infantum de terra 100
Funebria Convivia 102
De Veterum Armis 105
Symbola Deditionum 107
Chaſidæi ibid.
Virgines Concluſæ 109

LIB. II.
Variarum Antiquitatum, præſertim Eccleſiaſticarum ex N. T.

SECTIO I.
Ex IV. Evangeliſtis.

Phariſæi 111
Sadducæi 115. *Caræi* 116. *Eſſæi* 117
Scribæ Civiles 119
Scribæ Sacri 120
Publicani 122
Mel & Locuſtæ 124
Sicera 125
Veſtes ex pilis Camelorum 126
Circumciſio Chriſti, Johannis, aliorum 128
Verbum Caro 130
Antiqq. Natales 131
Magi 132
Stella Magorum 135
Judicia Judæorum 136
Synedria 138
Corban 139
Beelzebub 141
Tibiæ funebres 144
Hiſtoria Crucifixionis 146
Accubitus ad menſam 151
Architriclinus 154
Supplicia Judæorum 155
Sepulchra Judæorum 156
Sepulchrum Chriſti 157
Proſelyti 157
Remphan 160
Νεωκόρος 161

SECTIO II.
Antiqq. N. T. ex Epiſtolis.

Anathema veterum 162
Idolothyta 165
Triumphus 168
Oſculum ſanctum 170
Agapæ 176
Filioli 179
Presbyteri 180
Extrema unctio 181

INDEX ALPHABETICUS
RERUM PRÆCIPUARUM.

A.

ABrech quid ſit? Pag. 10
Abyſſinorum circumciſio 128
Accumbendi mos veterum 151
Acupingere 86
Adam Halberſtadienſis 163
Adorationis (1) *ritus* 12
(2) *Etymon* 13
Adulteria uberum 79
Ægyptii Geometræ excellentes 73
ſuperſtitioſiſſimi 15
Ænigma Simſonis 59
Afflictio animæ 38
Agapæ 176
illarum finis 178
Agnus Paſchalis immaculatus 29
Ejusd. ritualis commeſtio 30
Aliptæ 63
Allocutiones Apoſtolorum 179
Ἀνάθεμα 162
Ἀνάθημα 164
Anni Ebræorum lunares 27
Anni dimiſſionis ſive Sabbathici 21, & 41
rationes duæ 42
Anni Jubilæi (1) *ritus* 42
(2) *Etymon* 43
(3) *ratio* 43
Apocryphi libri 3
Appendix ſacrificiorum 49
Architriclinus 154
Arma Veterum 105
Aſaſel hircus 37
Azymitæ 31
Azymorum ſeptiduum 30

B.

Bacchanalia Judæorum 40. & 78
Beelzebub 141
Bibendi modus 60
Bos Ægyptiorum Deus 16

C.

Cacabus 49
Cælte 82
Chaſidæi 108

Chriſtiani, uncti 182
Calix Dæmoniorum 166
Capræ Orientales 79
Caphanim, placentulæ 77
Carei 116
Carbaſus 84
Carceris Etymon 62
Carpocratianorum agapæ 178
Cella quadrilapidis 120
Ceremoniæ circa pacta veterum 6, 79
pactum Moſaicum 7, 8
Cidaris 99
Circumciſio 128
ejus ritus 129
Coccinum, Cocci vermiculus 70
Cæna triplex in ultimo Chriſti Paſchate 30
Cæna cur Jovis, non Veneris die comeſta? 31
Collectionis feſtum 41
Conceptiva feſta 43, 201
Concionis feſtum 40
Convivarum mores apud Vet. 59
Convivia charitativa 177
Convivia funebria 102
Corban 139
Crucifigendorum nudatio 149
Crucifixio 146
Currus Eliæ 59
Currus falcati, ferrei 58
Currus ſolis 68

D.

Dedicationes templi 45
Deditionum ſymbola 107
Deocratia 34
Derivationes ingenioſæ Patrum 29
Deſertum 127
Detectio capitis 13
Detonſio capitis 92
Diei veſpera duplex 30
Dii Ethnicorum Salvatores dicti 13
Diſſecare fœdus 7
Diverſoria veterum 57
Diviſio V. T. 1

E.

Eccleſiaſtici libri 3
Eleemoſynæ κατ' ἐξοχὴν 177
Elevatio hoſtiæ Papicularum 49
Encænia 45
Enzymitæ 31
Epiſcopus 181
Epocha Judæorum 43
Epulæ ſacræ 177
Erlaß-Jahr 41
Eſſæi 117
Euchariſtiæ 165
in pane Azymo inſtitutio 31

Eunu-

Eunuchus triplex 96
Expiationis feſtum 36

F.

Falcati currus 58
Feræ arundinis 88
Feſtum Concionis 40
Feſtum Encaeniorum 45
Feſtum Expiationis 36
Hebdomadum 33
Feſta Judæorum (1) *Conceptiva* 20, & 43
(2) *Stativa* 19
Feſta Jejuniorum 43
Feſtum Luminum 46
Mardochaicum 45
Meſſis 34
Novilunii 26
Paſchatis 28
Pentecoſtes 33
Primitiarum 34
Purim 44
Tabernaculorum 39
Tubarum 35
ξυλοφορίας 45
Flagellatio Judæorum 147
Fluvius Schichor, Nilus 72
Funera Ethnicorum 146
Funera Judæorum 145
Furca ſupplicium 150

G.

Gehinnom 67
Genuflexionis cultus
(1) *civilis Ægyptiorum*
(2) *divinus Perſarum* 12
Gnoſticorum Agapæ 178
Godolius 44
Græcorum unctio 182

H.

Hamanis ſortilegium 44
Haphtharæ 23
Hierarchia Eccl. unde orta 181
Hircus dimiſſorius 37
de eo traditio 37
eſt typus Chriſti 48
Hoſianna 40

I.

Idola Germanorum 69
Idololatria Iſraelitarum primæ 16
Idololatria matris Jeroboam 66
Idolothyta 167
Idolum Achor 143
Baal Peor 65, 42
Miplezeth 64
Moloch 66
Pagodes 67
Idolum Remphan 160
Saturnus 66

Sol 70, & 75
Tammutz 77
Jejunia Chriſtianorum 44
Eſther 44
Fractæ legis 44
Godoliæ 44
Judæorum 43
Igne & aqua interdicere 107
Infantes deponebantur 100
elevabantur 101
Intercalaris menſis 27
Johannis Baptiſtæ amictus 126
victus 124, & 125
habitaculum 127
Jojakim eſt autor feſti Purim & libri Eſther 45
Jonæ umbraculum 81
Italorum fœminæ 80
Iter Sabbathi 23
Jubilæi ritus & ratio 42
Jubilæus annus 20
Judicia Judæorum 136
Jurandi modus Phariſæorum 113

K.

Kolochinthis 82

L.

Lagana 49
Lapis Mercurii 89
Lex triplex 7
Libri V.T. Apocr. & Eccleſ. 3
Litania Ebræorum 39
Lotiones Veterum 63
Luctus Judæorum 145
Lugentes Orientales 51

M.

Magorum (1) iter 133
(2) numerus 134
(3) patria 134
(4) profeſſio 132
(5) ſepulchrum 135
(6) ſtella 135
Melechet quid? 75
Menſis intercalaris 27
Mercurius, index viæ 89
Minchæ requiſita & ſpecies 49
Miplezeth 64
Molere quid in S.S. 61
Moloch in Gehenna 66
Moneta Judæorum optima 17
Mons Sinai 7
Moſes diſcernitur a reliq. Proph. 1
Moſcholatria 16

N.

Natalitia Chriſti 131
Νεωκόρος 161
Novilunium 26

O. Ob-

O.

Oblationes veterum 178
Obſignatio literarum 99
Origenes caſtratus 97
Orientales Sabbathini 24
Oſcula varia 175
Oſculandi modus veterum 170
Oſculum ſanctum 174
Oſtracismus 84

P.

Pacta Dei cum hominibus 4
Pactorum Diviſiones variæ 5,9
Pactorum Dei ſignæ 5
Pactorum ineundorum mores Vet. 6
Pandochæa infamia 57
Panes Propoſitionis 34
Paraſanga 98
Paraſchæ 23
Parthemim 96
Paſcha 28
Paſcha quidam derivant
a פֶּסַח 28
a πάσχειν 29
Paſcha vocant ὑπέρβασιν 28
σαυρόσιμον 28
Paſchatitæ 32
Paſtores Ægyptiorum abominabiles 15
Patrum ingenioſæ derivationes 28
hujus rei exempla 29
Pecunia olim ponderata 17
Pentecoſtes V. T. typus Pent. N. T. 33
Pergamentum 85
Peribolum 50
Perforatio auris 90
Perſarum mores 98
Phariſæi amoris & timoris 114
Phariſæorum Etymon 111
Origo & dogmata 112
mores & jurationes 113
virtutes & vitia 114
ſuperſtitiones 115
Pinnaculum templi 52
Pontifex in ſancto ſanctorum 37
Presbyteri 180
Primitiæ frugum 34
Primogenitorum prærogativæ 8
Profanatores Sabbathi 23
Prophetarum diviſio 2
veſtitus 127
Proſelyti 157
portæ & juſtitiæ 159
Publicanus 122

Q.

Quartadecimani 32
Quies Dei 20

R.

Raccha 136
Rahab an ſcortum? 57
Rectores Eccleſiarum 180
Regem ſalutandi modus Vet. 10
Regula Theol. de pacto 5
Remedia infirmorum 181

S.

Sabbatharii 26
Sabbathum, hujus Etymon 20
Animi 22
Æternum 22
idem ac hebdomas 21
ſecundo-primum 21
Sabbathicus annus 21
Sabbathi profanatio 23
ſanctificatio 23
iter 23
ſuperſtitiones 24
translatio in ſolis diem 25
Sacramentum late 182
Sacrificium agitationis 50
elevationis 49
ciborum 49
expiatorium 48
holocauſtum 46
pacificum 47
Sadducæi, horum Deſcriptio 115
Dogmata 116
Salaria 95
Sal fœderis 49, 94
Salutationes Regum 93
Salvatores dicuntur viri optimi 13
Sanctum Sanctorum 37
Sarra 74
Sartago 49
Satrapæ Perſarum 96
Saturnus Ebræorum Moloch 66
Schisma de diverſis Paſch. diebus 32
Scribæ civiles 119
ſacri 120
Scriptio veterum 83
Semen Schichor 72
Senes primitivæ Eccl. 180
Septiduum azymorum 30
Sepulchra Iudæorum 156
Servus literatus 90
Sicera 125
Siclus ſacer & profanus 17
Sicli effigies 18
Sicli gemini figmentum 18
Sicli ſacri geminus ſenſus 18
Sinus Abrahæ 102
Sol gentium Deus 68
Solarium 51
Solennitates in pacto Moſ. 7

Vete-

Veterum circa pacta 9
Spiritus S. appellatur ſcriba 122
Stella Magorum 135
Strangulatio apud Judæos 155
Stylus 83
Supplicia Judæorum 150,155
Synedrium 121,137

T.

Tammutz idolum 77
Tecta orientalium 50
Tectorum Orient. varius uſus 52
Teſſares 32
Teſtamentum dicitur Pactum 4
Teuto Germanorum Deus 69
Thaliſia 41
Tibicines funebres 145
Traditiones Judæorum
  de hirco Aſaſel 37
  de Moloch 66
  de Purim 44
Triumphi Romanorum ad Triumphum Chriſti applicatio 168
Turcæ unguentis ditiſſimi 63
Turcarum fœminæ 81
Tyrus coronata 73

U.

Uberum duplex ſenſus 79
Vectigal 123
Verbum Caro 130
Vermiculus cocci 71
V.T. Diviſio 1
Veſpera diei duplex 30
  ſolis, item luminis 29
Virgines orientales 80
  concluſæ 109
  manifeſtatæ 111
Umbraculum Ionæ 81
Unctio extrema 181
  myſtica *ibid.*
Unctiones veterum 63
Urim & Thummim 53,56

Ξ.

Ξυλοφορία 45

Z.

Zor quid? 73

FINIS

(o)